"शिक्षा, स्वास्थ्य, रोजगार र पर्यटन सहितको पूर्वाधार

प्रकृति र मगर संस्कृति निस्दीको आधार"

आवधिक योजना तर्जुमा

आ.व. २०८२/०८३ -२०८६/०८७

(अन्तिम प्रतिवेदन)

आवधिक योजना

निस्दी गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
मित्याल, पाल्पा, लुम्बिनी प्रदेश
२०८२

आभार

निस्दी गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाको कार्य प्रदान गर्नु भएकोमा सर्वप्रथम निस्दी गाउँपालिकाको कार्यालयलाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछौ । योजना तर्जुमाका क्रममा पुर्याउनु भएको सहयोगका लागि निस्दी गाउँपालिकाको अध्यक्ष श्री मुक्त बहादुर सारू ज्यू, उपाध्यक्ष श्री तीरन कुमरी श्रेष्ठ ज्यू तथा प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत श्री मदन अर्याल ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता व्यक्त गर्दछौं। अध्ययनका क्रममा महत्वपूर्ण तथ्याङ्क, सूचना एवं जानकारी उपलब्ध गराई सहयोग गर्नु हुने सम्पूर्ण कार्यपालिका सदस्यज्यूहरू प्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त चाहन्छौ । अध्ययनका क्रममा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण शाखा प्रमुख तथा कर्मचारीलाई धन्यवाद दिन चाहन्छौ ।

अध्ययन टोली

विषय सुची

परिच्छेद १: परिचय १–१

१.१. पृष्ठभूमि १-१

१.२. आवधिक योजनाको उद्देश्य १-१

१.३. अध्ययनको कार्य क्षेत्र १-२

१.४. योजना तर्जुमाका विधि तथा चरणहरू १-३

१.५. आवधिक योजना तर्जुमाका आधारहरू १-४

१.५.१. नेपालको संबिधान, २०७२ .... १-४

१.५.२. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ .... १-४

१.५.३. स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन (नमुना) २०७८ .... १-५

१.५.४. अन्तर-सरकारी वित्त व्यस्थापन ऐन २०७४ .... १-५

परिच्छेद २: गाउँपालिकाको विद्यमान वस्तुस्थिति २–१

२.१. पृष्ठभूमि २-१

२.२. जनसङख्याको विवरण २-१

२.३. आर्थिक अवस्था २-१

२.३.१. कृषि तथा पशुपालन २-१

२.३.२. उद्योग २-१

२.३.३. पर्यटन २-२

२.३.४. व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति २-२

२.३.५. श्रम तथा रोजगारी २-२

२.४. सामाजिक अवस्था २-३

२.४.१. स्वास्थ्य २-३

२.४.२. शिक्षा २-३

२.४.३. खानेपानी तथा सरसफाई २-३

२.४.४. महिला बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण २-४

२.५. भौतिक पूर्वाधारको अवस्था २-४

२.५.१. सडक तथा यातायात २-४

२.५.२. विद्युत २-५

२.५.३. सूचना तथा प्रविधि २-५
२.६. प्राकृतिक स्रोत २-५
२.६.१. वन तथा जैविक विविधता २-५
२.६.२. जलस्रोत २-६
२.६.३. खानी क्षेत्र २-६
२.६.४. प्रकोप जोखिम क्षेत्र २-६
२.७. वित्तीय व्यवस्थापन २-६
२.७.१. सार्वजनिक स्रोतको आधार २-६
परिच्छेद ३: दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य ३-१
३.१. पृष्ठभूमि ३-१
३.२. गाउँपालिकाको सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर तथा चुनौती ३-२
३.३. विषयगत सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर तथा चुनौती ३-३
३.३.१. भौतिक पूर्वाधार विकास क्षेत्र ३-३
३.३.२. सामाजिक विकास क्षेत्र ३-३
३.३.३. आर्थिक विकास क्षेत्र ३-४
३.३.४. वन तथा वातावरण व्यवस्थापन क्षेत्र ३-५
३.३.५. सुशासन तथा संस्थागत विकास क्षेत्र ३-५
३.४. निर्देशक सिद्धान्तहरू ३-६
३.५. प्रथम आवधिक योजनाको लक्ष्य र उद्देश्यको मूल्यांकन ३-६
३.५.१. प्रथम आवधिक योजनाका समष्टिगत उद्धेश्यहरू ३-७
३.५.२. आर्थिक विकासका उपलब्धिहरू ३-७
३.५.३. सामाजिक विकासका उपलब्धिहरू ३-७
३.५.४. पूर्वाधार विकासका उपलब्धिहरू ३-८
३.५.५. वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापनका उपलब्धिहरू ३-८
३.५.६. स्थानीय शासन पद्धतिको सुधारका मुख्य उपलब्धिहरू ३-८
३.६. निस्दी गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच ३-९
३.७. आवधिक योजनाको समष्टिगत लक्ष्य ३-१०
३.८. आवधिक योजनाको उद्देश्य ३-१०

३.९. आवधिक योजनाको रणनीति ३-१०
३.१०. प्रमुख प्राथमिकता ३-११
३.११. गाउँपालिकाका गौरबका आयोजनाहरू ३-११
३.१२. परिमाणात्मक लक्ष्य ३-१२
परिच्छेद ४: आर्थिक विकास क्षेत्र ४–१
४.१. कृषि तथा पशुपालन ४-१
४.१.१. पृष्ठभूमि ४-१
४.१.२. समस्या तथा चुनौती ४-१
४.१.३. संभावना तथा अवसर ४-२
४.१.४. कृषि विकास योजना ४-२
४.२. पर्यटन ४-२४
४.२.१. पृष्ठभूमि ४-२४
४.२.२. समस्या तथा चुनौती ४-२४
४.२.३. संभावना तथा अवसर ४-२४
४.२.४. पर्यटन विकास योजना ४-२५
४.३. उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय ४-३७
४.३.१. पृष्ठभूमि ४-३७
४.३.२. समस्या तथा चुनौती ४-३७
४.३.३. संभावना तथा अवसर ४-३७
४.३.४. उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय योजना ४-३८
४.४. श्रम तथा रोजगारी ४-४७
४.४.१. पृष्ठभूमि ४-४७
४.४.२. समस्या तथा चुनौती ४-४७
४.४.३. संभावना तथा अवसर ४-४७
४.४.४. श्रम तथा रोजगारी योजना ४-४७
परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र ५–१
५.१. स्वास्थ्य तथा पोषण ५-१
५.१.१. पृष्ठभूमि ५-१

५.१.२. समस्या तथा चुनौती ५-१
५.१.३. संभावना तथा अवसर ५-१
५.१.४. स्वास्थ्य तथा पोषण योजना ५-२
५.२. शिक्षा ५-१७
५.२.१. पृष्ठभूमि ५-१७
५.२.२. समस्या तथा चुनौती ५-१७
५.२.३. संभावना तथा अवसर ५-१७
५.२.४. शिक्षा विकास योजना ५-१८
५.३. खानेपानी तथा सरसफाई ५-२८
५.३.१. पृष्ठभूमि ५-२८
५.३.२. समस्या तथा चुनौती ५-२८
५.३.३. संभावना तथा अवसर ५-२८
५.३.४. खानेपानी तथा सरसफाई योजना ५-२८
५.४. महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण ५-३८
५.४.१. पृष्ठभूमि ५-३८
५.४.२. समस्या तथा चुनौती ५-३८
५.४.३. संभावना तथा अवसर ५-३८
५.४.४. महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण योजना ५-३९
५.५. युवा तथा खेलकुद ५-५२
५.५.१. पृष्ठभूमि ५-५२
५.५.२. समस्या तथा चुनौती ५-५२
५.५.३. संभावना तथा अवसर ५-५२
५.५.१. युवा तथा खेलकुद विकास योजना ५-५२
५.६. भाषा, कला तथा संस्कृति ५-६५
५.६.१. पृष्ठभूमि ५-६५
५.६.२. समस्या तथा चुनौती ५-६५
५.६.३. सम्भावना तथा अवसर ५-६५
५.६.४. भाषा कला संस्कृति योजना ५-६५

परिच्छेद ६: पूर्वाधार क्षेत्र ६–१
६.१. भवन निर्माण, आवास तथा बस्ती विकास ६-१
६.१.१. पृष्ठभूमि ६-१
६.१.२. समस्या तथा चुनौती ६-१
६.१.३. भवन निर्माण, आवास तथा बस्ती विकास ६-१
६.२. सडक तथा यातायात ६-१२
६.२.१. पृष्ठभूमि ६-१२
६.२.२. समस्या तथा चुनौती ६-१२
६.२.१. संभावना तथा अवसर ६-१२
६.२.२. सडक तथा यातायात विकास योजना ६-१२
६.३. सिँचाई ६-२४
६.३.१. समस्या तथा चुनौती ६-२४
६.३.२. संभावना तथा अवसर ६-२४
६.३.३. सिँचाई विकास योजना ६-२४
६.४. विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा ६-३२
६.४.१. पृष्ठभूमि ६-३२
६.४.२. समस्या तथा चुनौती ६-३२
६.४.३. संभावना तथा अवसर ६-३२
६.४.४. विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा विकास योजना ६-३२
६.५. सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि ६-३९
६.५.१. पृष्ठभूमि ६-३९
६.५.२. समस्या तथा चुनौती ६-३९
६.५.३. संभावना तथा अवसर ६-३९
६.५.४. सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि योजना ६-३९
परिच्छेद ७: वन तथा जैविक विविधता ७–१
७.१. वन तथा वातावरण ७-१
७.१.१. पृष्ठभूमि ७-१
७.१.२. समस्या तथा चुनौती ७-१

७.१.३. संभावना तथा अवसर ७-१

७.१.४. वन जैविक विविधता संरक्षण योजना ७-१

७.२. भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन ७-१०

७.२.१. पृष्ठभूमि ७-१०

७.२.२. समस्या तथा चुनौती ७-१०

७.२.३. संभावना तथा अवसर ७-१०

७.२.४. भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन योजना ७-१०

७.३. वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन ७-१९

७.३.१. पृष्ठभूमि ७-१९

७.३.२. समस्या तथा चुनौती ७-१९

७.३.३. संभावना तथा अवसर ७-१९

७.३.४. वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना ७-१९

७.४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन योजना ७-२६

७.४.१. पृष्ठभूमि ७-२६

७.४.२. समस्या तथा चुनौती ७-२६

७.४.३. संभावना तथा अवसर ७-२६

७.४.४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन योजना ७-२६

परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन ८-१

८.१. संस्थागत विकास तथा सुशासन ८-१

८.१.१. पृष्ठभूमि ८-१

८.१.२. समस्या तथा चुनौती ८-१

८.१.३. संभावना तथा अवसर ८-२

८.१.४. संस्थागत विकास तथा सुशासन योजना ८-२

८.२. राजश्व तथा स्रोत परिचालन ८-१८

८.२.१. पृष्भूमि ८-१८

८.२.२. समस्या तथा चुनौती ८-१८

८.२.३. संभावना तथा अवसर ८-१८

८.२.४. राजश्व तथा स्रोत परिचालन योजना ८-१८

परिच्छेद ९: कार्यान्वयन व्यवस्था ९–१
९.१. संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना ९-१
९.२. विषय उपक्षेत्र अनुसार बजेट अनुमान ९-१
९.३. स्रोत प्रक्षेपण तथा परिचालन ९-६
९.४. बजेट विश्लेषण ९-८
९.५. योजना अनुगमन तथा मुल्यांकन ९-८
९.६. योजना अनुगमन तथा मूल्यांकनको वर्तमान अवस्था ९-९
९.६.१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन ९-९
परिच्छेद १०: अनुमान तथा जोखिम १०–१

परिच्छेद १: परिचय

१.१. पृष्ठभूमि

नेपाल भौगोलिक विविधता, प्राकृतिक सम्पदा तथा मानव संसाधनको अवस्था हेर्दा समृद्धिको प्रशस्त सम्भावना रहेको छ । कुनै क्षेत्रको सामाजिक-आर्थिक विकासनै सो क्षेत्रको रूपान्तरणको प्रमुख आधार हो । विकासका निरन्तर प्रयासहरूको बाबजुद देशका सबै क्षेत्रमा आधारभूत सेवा तथा पूर्वाधार सेवा सुविधाको समान पहुँच पुर्याउन सकिएको छैन । प्रत्येक वस्तीका लागि पूर्वाधार लगायत सेवा र सुविधामा सहज पहुँच पुर्याउनुनै योजनाबद्ध विकासको मुख्य उद्देश्य हो । नेपालमा छ दशक लामो योजनाबद्ध विकासको अवधिमा नौ वटा पञ्चवर्षीय र पाँच वटा त्रिवर्षीय योजना कार्यान्वयन भईसकेका छन् । नेपालमा वि.सं. २०१३-२०१८ मा पहिलो पञ्चवर्षीय योजनाबाट योजनाबद्ध विकासको थालनी भएको हो भने, हाल नेपालमा सोह्रौं आवधिक योजना (२०८१/०८२-२०८५/८६) कार्यान्वयमा छ । व्यवस्थित योजनाले मात्र स्थानीय जनताको वास्तविक आवश्यकता र उनीहरूको प्राथमिकतालाई सम्बोधन गर्न सक्छ । योजना समावेशी, सहभागितामूलक र स्थानीय समस्यालाई सम्बोधन गर्न तथा स्थानीय समुदायबाट स्वीकार्य हुनुपर्छ ।

नेपालको संविधान २०७२, को कार्यान्वयन पछि नेपालको राज्य प्रणाली सङ्घीय लोकतान्त्रिक गणतान्त्रिक प्रणालीमा रुपान्तरण भएको छ । तीनै तहका सरकार (सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय सरकार) संवैधानिक रूपमा अधिकार सम्पन्न भएका छन् । तसर्थ स्थानीय शान्ति, समृद्धि, सुशासन, सामाजिक तथा आर्थिक विकासका लागि स्वयं स्थानीय तहलाई नै अधिकार प्रत्यायोजन गरिएको छ । नेपालको संविधान बमोजिम स्थानीय तहको अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था कार्यान्वयन गर्न तथा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह बीचको सहकारिता, सहअस्तित्व र समन्वयलाई प्रवर्द्धन गर्न नेपाल सरकाले स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यस ऐनले स्थानीय सरकारको अधिकार, भूमिका तथा जिम्मेवारी तोकेको छ साथै ऐनले स्थानीय तहको दीगो विकासका लागि गाउँपालिका पार्श्वचित्र, स्रोत नक्शा, आवधिक योजना, वार्षिक योजना र दीर्घकालीन विकास योजना तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । यसै सन्दर्भमा **निस्दी गाउँपालिका**ले तोकेको सामाजिक तथा आर्थिक विकास लक्ष्य हासिल गर्न र गाउँपालिका क्षेत्रमा उपलब्ध प्राकृतिक तथा मानव श्रोतको अधिकतम उपयोग गर्न गाउँपालिकाको पहिलो आवधिक योजनाको समयावधि सकिएकाले दोस्रो आवधिक योजनाको तर्जुमा गर्ने पहल गरेको छ ।

स्थानीय समस्यालाई सम्बोधन गर्न योजना तर्जुमा प्रक्रिया जनसहभागितामा आधारित, नेपालको संविधान तथा सम्बिन्धित ऐन, कानुन, नीति तथा निर्देशिकामा आधारित भई अघि बढेको छ । उपलब्ध सिमित स्रोत साधनको न्यायोचित वितरण गरि स्थानीयको विकासको चाहनालाई पुरा गर्न तथा गाउँपालिकाको सबै क्षेत्रको विकासको गतिलाई निर्देशित गर्न यो आवधिक योजना निर्देशक दस्तावेज हुनेछ ।

१.२. आवधिक योजनाको उद्देश्य

यस योजनाको मुख्य उद्देश्य **निस्दी गाउँपालिकाको** आवधिक योजना तर्जुमा गर्नु हो । अन्य उद्देश्यहरूमाः

- उपलब्ध तथ्यांकका आधारमा गाउँपालिकाको विद्यमान वस्तुस्थिति तयार गर्नु।

- दीर्घकालीन सोंच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र प्रमुख कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्नु ।
- आर्थिक विकास, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकास, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन, सुशासन तथा संस्थागत विकासका लागि विषय क्षेत्रगत योजना तयार गर्नु ।
- बहु क्षेत्रगत लगानी योजना तयार गर्नु ।

१.३. अध्ययनको कार्य क्षेत्र

योजनाको निर्दिष्ट उद्देश्य प्राप्तिका लागि देहाय बमोजिमका कार्य क्षेत्र रहेका छन् ।

- स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८, नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, वातावरण संरक्षण ऐन २०५३, स्थानीय तहका नीति नियम लगायत आवधिक योजनाको तर्जुमासँग सम्बन्धित विगतको योजना र विद्यमान ऐन, नीति तथा निर्देशिकाहरू अध्ययन तथा समीक्षा गर्ने । साथै निस्दी गाउँपालिकाको अन्य सान्दर्भिक प्रतिवेदनहरूको अध्ययन तथा विश्लेषण गरिनेछ ।
- स्थलगत भ्रमणबाट सङ्कलन गरिएका तथ्याङ्क, विभिन्न प्रकाशित तथा अप्रकाशित प्रतिवेदन, विभिन्न छलफल तथा अवलोकनबाट प्राप्त जानकारी तथा अन्य द्वितीय तथ्याङ्कका आधारमा गाउँपालिकाको विद्यमान वस्तुस्थिति तयार गर्ने।
- गाउँपालिकाको विभिन्न विषयगत क्षेत्रहरूको सवल पक्ष, दुर्वल पक्ष, अवसर र चुनौतीको पहिचान तथा विश्लेषण गरी गाउँपालिकाको प्राथमिकता पहिचान गर्ने ।
- गाउँपालिकाको समग्र विकासका लागि दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा कार्यान्वयन रणनीति तयार गर्ने ।
- विद्यमान पूर्वाधारको पहुँच र विश्लेषण गरी सडक, यातायात, सिँचाई लगायतका पूर्वाधार विकास योजना तयार गर्ने ।
- गाउँपालिका भित्रका सामाजिक पूर्वाधार तथा सेवाहरूको अध्ययन तथा विश्लेषण गरि सामाजिक विकास योजना तर्जुमा गर्ने ।
- आर्थिक विकासका सम्बन्धि सेवा तथा पूर्वाधारहरूको अध्ययन तथा विश्लेषण गरि स्थानीय अर्थतन्त्र विकासको लागि योजना तयार गर्ने ।
- निस्दी गाउँपालिकाको विद्यमान जनशक्ति, पर्याप्तता र क्षमताको अध्ययन र विश्लेषण गरी संस्थागत विकास योजना तयार गर्ने ।
- स्थलगत अध्ययन तथा छलफलका आधारमा वातावरणीय दृष्टिले महत्वपूर्ण तथा सम्बेदनशील क्षेत्रको पहिचान तथा सोको व्यवस्थापनका लागि योजना तयार गर्ने ।
- प्रकोप जोखिम क्षेत्र पहिचान गरी विपद् जोखिम न्यूनीकरणका लागि योजना तयार गर्ने ।
- सहभागितामूलक तथा समावेशी योजना तर्जुमाका लागि कार्यशाला, बैठक तथा छलफल कार्यक्रम गर्ने ।

१.४. योजना तर्जुमाका विधि तथा चरणहरू

क्रियाकलाप	सम्पन्न मिति	उपस्थिति	क्रियाकलाप
अभिमुखीकरण कार्यशाला	२०८१ माघ १३ गते	गाउँपालिका अध्यक्ष, गाउँकार्यपालिका, शाखा प्रमुख, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि	• आवधिक योजनाको महत्व बारेमा जानकारी • निस्दी गाउँपालिकाको आवधिक योजना तर्जुमाका विधि प्रक्रियाका बारेमा जानकारी • गाउँपालिकाका अध्यक्ष को अध्यक्षतामा आवधिक योजना तर्जुमा समितिको गठन
वडागत छलफल तथा योजना सड्कलन	२०८१ माघ २८ देखि फागुन ५ गते सम्म	वडा अध्यक्ष, वडा स्तरीय जानकार व्यक्ति, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि	• क्षेत्रगत रूपमा वडाका समस्या, चुनौती तथा सम्भावना, अवसर संकलन • वडागत योजना संकलन तथा प्रथामिकरण
तथ्याङ्क प्रशोधन, लेखन	२०८२ बैशाख १५ गते सम्म	परामर्शदाता तथा विषय विज्ञ	• वडागत छलफल गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र तथा शाखागत सूचकका आधारमा प्रारम्भिक प्रतिवेदनको तयारी
योजना तर्जुमा कार्यशाला	२०८२ जेष्ठ ११ गते	गाउँकार्यपालिका, शाखा प्रमुख, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, स्थानीय विज्ञ, विभिन्न सङ्घ संस्थाका प्रतिनिधि	• गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्येश्य, रणनीति, कार्यनीति तथा क्षेत्र गत कार्यक्रम तय • गाउँपालिकाको गौरवका आयोजनाहरू तय • वडा तथा शाखागत रूपमा प्राप्त तथ्यांकका आधारमा तयार पारिएको मस्यौदा पार्श्वचित्रको प्रमाणीकरण
मस्यौदा प्रतिवेदन तयारी तथा पेश	२०८२ असार १७ गते	परामर्शदाता तथा विषय विज्ञ	• गाउँकार्यपालिकामा आवधिक योजनाको अन्तिम मस्यौदा प्रतिवेदन प्रस्तुतीकरण

१.५. आवधिक योजना तर्जुमाका आधारहरू

१.५.१. नेपालको संबिधान, २०७२

नेपालको संबिधान २०७२ ले व्यवस्था गरेको मौलिक हक, राज्यका निर्देशक सिद्धान्त तथा नीति, सङ्घीय नीति तथा कानुनको आधिनमा रही स्थानीय तहको विकासको खाका तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । संविधानको अनुसुची ८ र ९ मा क्रमशः स्थानीय तहको एकल र साझा (सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह) अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ ।यसै अधिकारको अधिनमा रही स्थानीय तहले आवधिक योजना, वार्षिक योजना, बजेट तथा कार्यक्रम तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ। यस्ता योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन गर्दा तीनै तहको सरकार बीच सह-अस्तित्व, सहकार्य तथा समन्वय गर्नु पर्ने व्यवस्था छ ।

१.५.२. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४

नेपालको वर्तमान संविधान २०७२ बमोजिम, स्थानीय तहको सरकार सञ्चालनका लागि यो ऐन जारी भएको हो । यो ऐनले स्थानीय तहको अधिकार सम्बन्धी व्यवस्था कार्यान्वयन गर्न तथा सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तह बिचको सहकारिता, सहस्तित्व र समन्वयलाई प्रवर्द्धन जनसहभागिता, उत्तरदायित्व, पारदर्शिता सुलभ र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्ने कुरा उल्लेख गरेको छ यस ऐनले स्थानीय सरकारलाई (गाउँपालिका तथा गाउँपालिका) स्थानीय सेवाको व्यवस्थापन तथा सञ्चालनगर्न नीति तथा मापदण्ड बनाउने, योजना कार्यान्वयन र नियमन गर्ने, सँगठनको विकास, जनशक्ति व्यवस्थापन तथा बृत्ति विकास गर्ने, स्थानीय सेवाको व्यवस्थापनका लागि सूचना तथा संचार प्रविधिको प्रयोग गर्न सक्ने लगायतका अधिकार प्रदान गरेको छ । गाउँपालिका तथा गाउँपालिकाले कानुनको अधिनमा रहि स्थानीय कर, सेवा शुल्क तथा दस्तुर निर्धारण संकलन तथा व्यवस्थापन गर्न सक्छ । स्थानीय रावश्वका आधार विस्तार र राजश्व प्रवर्द्धनका समेत स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र पर्दछ । ऐनले स्थानीय तहले आफ्नो अधिकार क्षेत्र भित्रका विषयमा स्थानीय स्तरको विकासका लागि आवधिक, वार्षिक, रणनीतिगत, विषय क्षेत्रगत, मध्यकालीन तथा दीर्घकालीन विकास योजना बनाई लागु गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले स्थानीय स्तरका विकास आयोजना तथा परियोजना सम्बन्धी नीति, कानुन, मापदण्ड तर्जुमा र कार्यान्वयन सोको अनुगमन तथा नियमन गर्ने सम्मका कुराहरू स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र राखेको छ । यस ऐन अनुसार माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा, आधारभूत स्वास्थ्य तथा सरसफाई, स्थानीय वजार व्यवस्थापन, वातावरण संरक्षण र जैविक विविधताको संरक्षण स्थानीय सडक, सिचाई, बैकल्पिक उर्जा, विपद् व्यवस्थापन, भाषा तथा संस्कृतिको संरक्षण र विकास गर्ने जस्ता कुराहरू पनि स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र पर्दछन् । यसका साथै भूमिको व्यवस्थापनका लागि भूउपयोग नीति, योजना तथा कार्यक्रम तर्जुमा तथा कार्याव्यवन गर्ने अधिकार स्थानीय सरकारलाई रहेको छ । यस ऐनले लागत न्यूनीकरण, स्रोत साधनको अधिकतम उपयोग वा प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागि विविध विषयमा अन्य पालिकासँग साझेदारी, सम्झौता वा संयुक्त व्यवस्थापनमा कम गर्ने सक्ने समेत व्यवस्था गरेको छ ।

१.५.३. स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन (नमुना) २०७८

स्थानीय तहको योजना तर्जुमालाई दिशानिर्देश गर्न, तीनै तहका आवधिक योजनाबीच अन्तरसम्बन्ध स्पष्ट गर्न, आवधिक योजना तर्जुमा प्रक्रियामा एकरूपता ल्याउन, योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकनमा सहयोग पुर्याउन स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८ जारी भएको हो । स्थानीय तहलाई आफ्नो अधिकार क्षेत्रभित्र रहेको विषयलाई समेटी स्थानीय तहको आर्थिक तथा समाजिक विकास गर्नका लागि योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने जिम्मेवारी छ। योजना तर्जुमा गर्दा सम्बन्धित प्रदेश तथा सङ्घीय योजना बीचको अन्तरसम्बन्ध बारे पनि प्रष्ट पारेको छ । त्यसैगरी स्थानीय तहले आवधिक योजनासँगै मध्यकालीन खर्च संरचना तथा वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा गर्नु पर्ने तथा यिनीहरूको अन्तरसम्बन्धका बारेमा पनि प्रष्ट पारेको छ ।

स्थानीय तहले योजना तर्जुमा गर्दा स्थानीय तहको वर्तमान आर्थिक, सामाजिक, भौतिक पूर्वाधार, वातावरणीय र सुशासनको स्थिती विश्लेषण गरी गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । प्राप्त हुने सम्भाव्य स्रोतहरूको आधारमा योजना निर्माण र प्राथमिकीकरण गर्नका लागि प्रत्येक क्षेत्रको चुनौती तथा समस्याका कारण र अवसरहरूको पहिचान गरी लक्ष्य तथा उद्देश्य निर्धारण गर्नुपर्ने र सोहि आधारमा नीति तथा कार्यक्रम तय गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । योजना तर्जुमा गर्दा वित्तिय स्रोत साधनको विश्लेषण गरी सोहि अनुरूप स्रोतको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने व्यवस्था छ । साथै योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि योजना कार्यान्वयन विधि तथा प्रक्रिया कार्यान्वयनमा गर्नुपर्ने सुधार बारे पनि स्पष्ट हुनुपर्ने कुरा यस निर्देशिका उल्लेख गरिएको छ । विभिन्न चरणमा तथ्याङ्क संकलन विश्लेषण, योजना तर्जुमा कार्यशालामा भएका छलफल र सहजीकरणका आधारमा विषयगत योजनालाई एकीकृत गरी आवधिक योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने र योजना तर्जुमा प्रक्रिया सहभागितामुलक हुनुपर्ने सोही दिग्दर्शनमा उल्लेख गरिएको छ ।

१.५.४.अन्तर-सरकारी वित्त व्यस्थापन ऐन २०७४

अन्तर-सरकारी वित्त व्यस्थापन ऐन २०७४ दफा १६ मा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तीनै तहका सरकारले प्रत्येक आर्थिक वर्षमा आ-आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्रका विषयमा हुने सार्वजनिक खर्चको अनुमानित विवरण तयार गर्नुपर्ने र खर्चको विवरण तयार गर्दा चालु खर्च , पूँजीगत खर्च र वित्त व्यवस्थाका लागि आवश्यक पर्ने रकम समेत छुट्टाउनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यसैगरी दफा १७मा सार्वजनिक खर्चको विवरण तयार गर्दा आगामी तीन आर्थिक वर्षमा हुने खर्चको प्रक्षेपण सहित मध्यकालीन खर्च संरचना तयार गर्नु पर्ने र दफा १८ मा प्रदेश र स्थानीय तहले आगामी आर्थिक वर्षको लागि आय व्ययको प्रक्षेपण अनियार्य रूपमा गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

परिच्छेद २: गाउँपालिकाको विद्यमान वस्तुस्थिति

२.१.पृष्ठभूमि

निस्दी गाउँपालिका नेपालको लुम्बिनी प्रदेशको पाल्पा जिल्लाको सुदुरपूर्वी भागमा अवस्थित गाउँपालिका हो। साविकको बाकामलाङ, सहलकोट, झिरुबास, मित्याल, गल्धा, अर्चले र ज्यामिरे गाँउ विकास समितिहरूको संयोजनबाट गाउँपालिकाको गठन गरिएको हो । प्रशासनिक रूपमा ७ वडामा विभाजन गरिएको यो गाउँपालिका १९४.५ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको छ । यस गाउँपालिकाको सिमाना पूर्वमा बौदीकाली, पश्चिममा पूर्वखोला र माथागढी गाउँपालिका, उत्तरमा रामपुर नगरपालिका र दक्षिणमा गण्डकी प्रदेशको नवलपरासी बर्दघाट सुस्ता पुर्व जिल्लाको विनयी-त्रिवेणी गाउँपालिका, मध्यबिन्दु नगरपालिका र हुप्सेकोट गाउँपालिकाका केही भाग पर्दछन् ।

२.२. जनसङख्याको विवरण

निस्दी गाउँपालिकामा कुल ४,१६५ घरधुरी रहेका छन् । गाउँपालिकाको कुल जनसङ्ख्या १८,१२० रहेको छ । जसमध्ये पुरुषको संख्या ८,३४५ (४९.३२ %) र महिलाको संख्या ९,७७५ (५०.६८%) रहेको छ । वडा अनुसार जनसंख्या वितरण हेर्दा सबैभन्दा बढी जनसंख्या वडा नं. ४ र सबैभन्दा कम जनसंख्या वडा नं. २ मा रहेको छ । गाउँपालिकाको औषत परिवार आकार ४.३४ जना रहेको छ ।

२.३. आर्थिक अवस्था

२.३.१. कृषि तथा पशुपालन

निस्दी गाउँपालिकाको प्रमुख पेशा कृषि रहेको छ । करिब २९.२६ % जमिन कृषि क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिएको छ (भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण तथा योजना, २०८१)। यस पालिकाको १० वर्ष माथिको कुल जनसंख्या मध्ये ८३.०४ % कृषि, वन तथा माछापालन पेशामा संग्लग्न रहेका छन् । गाउँपालिकाका मुख्य कृषि उत्पादनमा मकै, धान, कोदो, गहुँ, आलु र तरकारी उत्पादन हुन्छ । गाउँपालिकामा धेरैजसो कृषकहरूले परम्परागत रूपमा खाद्यान्न बाली र नगदे बाली लगाउँदै आइरहेका छन्। यस पालिकामा मुख्य नगदे बालीको रूपमा अदुवा र अम्रिसो उत्पादन हुन्छ। कृषि विकास सम्बन्धि कार्यविधि, २०८१ अनुरूप पालिकाको कृषि विकास शाखाले अदुवा गुणस्तर प्रवर्द्धन, कफीको नर्सरी स्थापना, कुरिलो, स्ट्रवेरी, अकबरे खुर्सानी र प्याज उत्पादन लगायत विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने योजना रहेको छ । त्यसैगरी पालिकामा हुने पशुपालनमा गाई/गोरु, राँगा/भैंसी, बाख्रा, बंगुर, कुखुरा पालन प्रमुख हुन् । मुख्य गरि दुध, माछा, मासु र अण्डा उत्पादन गर्ने उद्देश्यले पशुपंक्षी पालन गरिएको देखिन्छ ।

२.३.२. उद्योग

औद्योगिकरणको क्षेत्रमा यस गाउँपालिका हाल विस्तार विस्तारै अगाडि बढ्दै गरेको देखिन्छ । यहाँ ठूला ठूला उद्योगहरू हालसम्म स्थापना भएका छैनन् ।यहाँ कृषिमा आधारित व्यवसायहरू जस्तै बाख्रा फार्म, मह उत्पादन (मौरीपालन) आदि सञ्चालनमा रहेको हुँदा कृषिमा नै आधारित उद्योगको प्रचुर संभावना रहेको छ । यस गाउँपालिकाको वडा ५ मा सालको पातको दुना टपरी उद्योग, सिमन्टिको ब्लक उद्योग, सरफ उद्योग र

अदुवा प्रशोधन उद्योग समेत संचालनमा रहेका छन् । यस बाहेक केही फर्निचर उद्योग, कुखुरा फार्म, चामल मिल आदि पनि सञ्चालनमा रहेका छन् ।

२.३.३. पर्यटन

अनुपम प्राकृतिक श्रोत र संस्कृति, पर्यटनको विकासका लागि महत्वपूर्ण सम्पदाहरु हुन् । नेपालमा रहेका जम्मा २० वटा संरक्षित क्षेत्रहरूले यहाँको करिब २३.२३% भूमि ओगटेको छ । नेपालमा प्रत्येक वर्ष लाखौं आगन्तुकहरूलाई आकर्षित गर्ने सांस्कृतिक र धार्मिक स्थलहरू छन् । पर्यटन क्षेत्रको विकासले रोजगारीका अवसरहरू अभिवृद्धि, गरिबी न्यूनीकरण र जनताको जीवनस्तरमा सुधार गरी आर्थिक समृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्न महत्वपूर्ण योगदान पुर्याइरहेको छ । यस पालिकामा धार्मिक, प्राकृतिक तथा सांस्कृति पर्यटकिय स्थलहरू रहेका छन्। काउले डाँडा, घाँगी गुफा, थुम्कीडाँडा लेक, नामसुर्घा डाँडा, बलडयाङ देवी, सुकेकोट गुफा, निशानी देवी मन्दिर, खादर गाउँका कुडुले घरहरू आदि पालिकाका विभिन्न वडामा रहेका मुख्य पर्यटकीय स्थलहरू हुन्। विभिन्न देवी देवताका मठ मन्दिरहरू, विभिन्न समयमा लाग्ने मेला तथा जात्रा, यहाँ समय समयमा मनाईने चाडपर्व, विभिन्न जातजातिका मौलिक कला, संस्कृति तथा चालचलन पनि संस्कृतिका अनुपम उदाहरण हुन्।

२.३.४. व्यापार, व्यवसाय तथा आपूर्ति

निस्दी गाउँपालिकाको सबै भन्दा ठुलो बजार वडा नं ४ रुक्सेभन्ज्याङ स्थित मित्याल बजार हो, जुन यस गाउँपालिकाको केन्द्र पनि हो । त्येसैगरी अन्य वडाहरू जस्तै वडा १ को पुरामलाङ, वडा ३ को धर्केसिङ, वडा ५ को बेलडाँडा र ढुङ्गानाबेसी तथा वडा ६ को अर्चले र सिसिङ्गामा पनि स-साना बजार केन्द्रहरू रहेका छन् । गाउँपालिकामा सञ्चालन भएका व्यापार र व्यवसायहरू यीनै बजार क्षेत्रहरूमा केन्द्रित रहेका छन् । राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार यस पालिकामा घरधुरीको साना व्यवसायमा संलग्नता हेर्दा अधिकांश (८८.१४%) परिवार कृषि बाहेक कुनै पनि व्यवसायमा संलग्न भएका छैनन् । अन्य साना व्यवसाय संलग्न मध्ये सबैभन्दा बढी ३०४ परिवार (७.३०%) घरेलु तथा लघु उद्योगमा संलग्न छन् ।

२.३.५. श्रम तथा रोजगारी

दुई तिहाई भन्दा बढी नागरिक कृषि पेशामा संलग्न रहेको यस गाउँपालिकामा स्वभावत रोजगारी र आम्दानीको प्रमुख श्रोत कृषिनै भएता पनि अन्य आम्दानीको श्रोत पनि रहेका छन् । यस गाउँपालिकामा वैदेशिक रोजगारमा जाने जनसङ्ख्या हेर्ने हो भने सबै भन्दा बढी ४६.१५% भारतमा रहेका छन् भने ३६.४३% मध्यपूर्वी राष्ट्रहरूमा छन् । दक्षिण पूर्वी एशियाली मुलुकमा जानेको सङ्ख्या १४.४१%, अन्य एशियाली मुलुक जानेको सङ्ख्या १.०३% देखिन्छ। ती बाहेक अन्य अमेरिकी, युरोपेली र अफ्रिकी राष्ट्रमा जानेको सङ्ख्या एकदम न्यून रहेको छ (राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)।

गाउँपालिकामा आर्थिक वर्ष २०८०/०८१ मा जम्मा ५५१ जना बेरोजगारको सुचिमा सुचिकृत भएका थिए। सो आ.व.मा सुचिकृत भएका मध्ये ७४ जनाले ७ वटा आयोजनामा संलग्न भई जम्मा ७,४०० दिन काम गरेका थिए।

२.४. सामाजिक अवस्था

२.४.१. स्वास्थ्य

यस गाउँपालिकामा १ आधारभूत अस्पताल (१ स्वास्थ्य चौकीलाई स्तरोन्नती गर्दै निर्माणाधीन), ६ स्वास्थ्य चौकी र ५ सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ सञ्चालनमा रहेका छन् । यी स्वास्थ्य संस्थाबाट नियमित रूपमा खोप सेवा सञ्चालन भईरहेका छन् भने अन्य १७ स्थानमा पनि खोप केन्द्र रहेका छन् । गाउँपालिकामा हरेक महिनाको पहिलो हप्तामा विभिन्न १९ स्थानमा गाउँघर क्लिनिक पनि संचालनमा रहेका छन् ।

यी स्वास्थ्य संस्थाहरूमा नियमित विरामी जाँच, पोषण सेवा, प्रसुती सेवा, गर्भवती जाँच, औषधी वितरण, खोप सेवा, परिवार नियोजन सेवा, भिटामिन ए खुवाउने, क्षयरोगको उपचार तथा अन्य उपचारात्मक सेवाहरू उपलब्ध रहेका छन्। साथै औषधि वितरण, पाथोलोजी प्रयोगशाला तथा अन्य निदान सेवाहरू, दृष्टि तथा दन्त समस्याहरूको प्रवर्द्धन र रोकथाम पनि पालिकाले प्रदान गर्ने आधारभूत स्वास्थ्य सेवा अन्तर्गत रहेका छन् ।

आधारभूत स्वास्थ्य उपचार स्थानीय स्वास्थ्य चौकीबाट प्राप्त हुने भएता पनि थप उपचारका लागि स्थानीयहरू रामपुर नगरपालिकामा स्थित रामपुर अस्पताल, चापाकोट अस्पताल, पाल्पा अस्पताल तथा बुटवल, चितवन र काठमाडौंका विभिन्न अस्पतालहरूमा जाने गरेका छन् ।

२.४.२. शिक्षा

गाउँपालिकाको ५ वर्ष भन्दा माथि उमेरको कुल साक्षरता प्रतिशत ८०.२७% रहेको छ । त्यसैगरी महिला साक्षरता प्रतिशत ७२.८६ % र पुरुष साक्षरता ८७.९० % रहेको देखिन्छ। (राष्ट्रिय जनगणना,२०७८)

निस्दी गाउँपालिकामा जम्मा ५१ वटा शैक्षिक संस्थाहरू रहेका छन् । कुल विद्यालयमा १२ माध्यमिक र ३९ आधारभूत तहका विद्यालय छन् । गाउँपालिकका सबै वडामा कम्तिमा एउटा माध्यमिक तहको सामुदायिक विद्यालय रहेको छ । पालिकाका कुनै पनि वडामा संस्थागत विद्यालय छैनन् ।

२.४.३. खानेपानी तथा सरसफाई

निस्दी गाउँपालिकामा विभिन्न स्रोतबाट खानेपानीको आपूर्ति भईरहेको छ। पालिकामा खानेपानीका लागि सबै भन्दा धेरै ४८.७९% परिवारको कम्पाउण्डमा खानेपानीको धारा छ भने ४४.७१% परिवारको आफ्नो घर कम्पाउण्ड बाहिरको धाराबाट वा सार्वजनिक धाराबाट खानेपानी आपूर्ति भईरहेको छ। त्यसैगरी २.९१% मूलको पानीमा निर्भर छन् भने १.५४% खुला इनार/कुवाको पानी प्रयोग गर्छन भने ढाकिएको इनारको पानी प्रयोग गर्ने परिवार १.२२% रहेका छन् ।

यस पालिकामा शौचालय प्रयोग अनुसार हेर्दा फ्लस भएको (सेप्टिक टयाङ्क) शौचालय प्रयोग गर्ने परिवार २,८४० (६८.१९%), साधारण शौचालय प्रयोग गर्ने ९३९ (२२.५५%), फ्लस भएको (सावर्जनिक ढल) शौचालय प्रयोग गर्ने परिवार ३३८ (८.१२%), र सावर्जनिक शौचालय प्रयोग गर्ने परिवार सङ्ख्या १६ (०.३८%) रहेका छन् । पालिकामा हालसम्म पनि चर्पी नभएको परिवार सङ्ख्या ३२ (०.७७%) छन् (राष्ट्रिय जनगणना, २०७८) ।

२.४.४. महिला बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण

निस्दी गाउँपालिकामा सम्पतिमा महिलाको स्वामित्व अन्तर्गत जग्गामा मात्र स्वामित्व भएका महिलाको संख्या ४.६१% छ । घर र जग्गा दुबैमा स्वामित्व भएका महिलाको संख्या ४.५९% मात्र छ । त्यसैगरी पालिकामा महिला घरमुली भएको परिवार ४०.८२% रहेको छ ।

गाउँपालिकामा कुल जनसंख्याको २६.४३% १४ वर्ष र सो भन्दा कम उमेरका बालबालिका छन् । गाउँपालिकामा अपाङ्गता भएका व्यक्तिको जनसङ्ख्या कुल जनसङ्ख्याको २.५१% (४५५) रहेको छ । त्यसैगरी कुल जनसङ्ख्याको ४.५१% (८१८) जनसङ्ख्या ज्येष्ठ नागरिक (७० वर्ष भन्दा माथि) छन् ।

२.५. भौतिक पूर्वाधारको अवस्था

२.५.१. सडक तथा यातायात

सडक पूर्वाधारको पनि पूर्वाधार हो। यस गाउँपालिकाको पश्चिममा पर्ने वडा नं २ को गमारी खोला हुँदै वडा नं ३ को थुमसार डाँडा, खादर हुँदै मुरली खोला भएर नवलपरासी सुस्ता पुर्वमा पर्ने हुप्सेकोट गाउँपालिका हुँदै जाने भिमाद मित्याल आरुङखोला सडक (NH68) र वडा १ को उत्तरी भेग भएर जाने कालीगण्डकी करिडोर (NH09) सडकले पालिकालाई भू-मार्गमार्फत छिमेकी पालिकाहरू तथा आफ्नै प्रदेशका मुख्य सहरहरूसँग जोडेको छ । यी बस्तीहरू गाउँपालिकाका मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू पनि हुन् । हालको अवस्थामा पालिकामा कुल ३५४.०३ किलोमिटर सडक रहेकोमा अधिकांश सडक धुले रहेका छन् । स्थानीय बासीलाई सडकको पहुँच सुनश्चित गर्न पालिकाले लगभग सबै बस्तीमा बाटोको ट्र्याक खोलिएको छ। नयाँ बाटोको ट्र्याकलाई स्तरोन्नति गर्न गाउँपालिकाले नियमित रूपमा बजेटको व्यवस्थापन गरिरहेको छ। गाउँपालिकामा रहेका मुख्य सडकहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

सडकको नाम	स्तर	सडक कोड	लम्बाई (कि. मि)
मदन भण्डारी राजमार्ग (दमाराफाँट-किसानबारी खण्ड)	राष्ट्रिय राजमार्ग	NH०९	३.२५
भिमाद मित्याल आरुङखोला सडक (केलादीघाट मित्याल खण्ड)	प्रस्तावित राष्ट्रिय राजमार्ग	NH६८	२७.०५
आर्यभञ्ज्याङ – रामपुर सडक (धोबारी रामपुर खण्ड)	फिडर सडक	F१९७	२.९४
हुमिन – रिङ्गनेरहा – ज्यामिरे सडक	DRCN	४७DR०३०	१०.१७
सिलुवा - अर्चले सडक	DRCN	४७DR०३२	६.३४
बेलडाँडा – गल्धाफाँट – कथैडांडा सडक	DRCN	४७DR०३४	३.८१
बेलडाँडा – ढुङ्गानावेशी – मित्याल सडक	DRCN	४७DR०३५	१४.०६
ढुङ्गानावेशी – क्याङरुङ्ग – झिरुबास सडक	DRCN	४७DR०३६	६.७७
खोपटार – किर्तिपुर – पन्थे – सहलकोट सडक	DRCN	४७DR०३७	७.४८
भलायाटार – फुर्केटार – आनन्दीभञ्ज्याङ – बाकामलाङ सडक	DRCN	४७DR०३८	७.८३

ढुङ्गाना बेसि र मित्याल बजार गाउँपालिकाका सेवा केन्द्र हुन्, जहाँ जनसङ्ख्या चाप तुलनात्मक रूपमा अत्यधिक हुन्छ । प्रत्येक वडाका बस्तीहरू केन्द्रसँग गाउँ/सहरी सडकमार्फत जोडिएका छन् । प्रायः सहरी सडकहरूको सतह धुले छन् र यातायात सुविधा कमजोर तथा नियमित छैन । दैनिक यात्राको लागि सार्वजनिक

यातायातको उपयोग मुख्य रूपमा मदन भण्डारी राजमार्ग र आर्यभङ्ग्याङ—धोबादी—रामपुर मार्गसम्म सीमित देखिन्छ ।

२.५.२. विद्युत

निस्दी गाउँपालिकामा बत्ति बाल्नका लागि विद्युतको प्रयोग गर्ने परिवारको संख्या ५४.७७ % छ । त्यसैगरी बत्ति बाल्न बैकल्पिक ईन्धनको रूपमा ४४.३५ % ले सोलार/सौर्यउर्जा, ०.५५ % ले मट्टीतेल र अन्य स्रोत प्रयोग गर्ने परिवारको ०.३४ % रहेका छन् (राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)।

त्यसैगरी खाना पकाउन बैकल्पिक ईन्धनको रूपमा बायो ग्यास प्रयोग गर्ने ०.५३%, विद्युत प्रयोग गर्ने ०.२४ % र मट्टीतेल प्रयोग गर्ने ०.०५ % परिवार छन् । खान पकाउन एल.पी.ग्याँस र काठ/दाउराको प्रयोग गर्ने परिवार क्रमशः १४.७७% र ८४.३२% रहेका छन् ।

२.५.३. सूचना तथा प्रविधि

पालिकाका सबै क्षेत्रमा मोवाइल सेवाको पहुँच राम्रो छ । टेलिफोन तथा इन्टरनेट सेवामा घरधुरीको पहुँच बढाउन मोबाइल सेवाको महत्वपूर्ण योगदान रहेको छ । करिब ७५.५१% ले स्मार्ट मोबाइल फोन प्रयोग गर्दछन भने, ८६.०१% ले साधारण मोबाईलको प्रयोग गर्दछन् । नेपाल टेलिकम र एनसेलले मोवाईल सेवा सबैभन्दा बढी प्रयोगमा रहेको छ । ल्याण्डलाईन टेलिफोनको प्रयोग गर्नेको सङ्ख्या मात्र १.४६% छ । त्यसैगरी, २५.६२% को ईन्टरनेटमा पहुँच छ भने, ९.८७% को कम्प्युटर/ल्यापटपमा पहुँच पुगेको छ । पालिकामा टेलिभिजन र रेडियोको सुबिधा भएको जनसङ्ख्या क्रमश १३.१६% र ४९.७७% रहेको छ । पालिकाका सबै वडामा विभिन्न एफ.एम तथा रेडियो नेपाल लगायत विभिन्न स्टेशनहरू सुन्न सकिन्छ भने विभिन्न केवल नेटवर्क मार्फत टेलिभिजनको पहुँच पनि राम्रो छ । विभिन्न राष्ट्रिय साथै स्थानीय पत्रपत्रिका पनि उपलब्ध छन् । गाउँपालिकाका ८८.०१% घर परिवार साधारण मोवाईलको प्रयोग गर्दछन् भने ६९.२० % ले स्मार्ट मोवाईलको प्रयोग गर्दछन् । त्यसैगरी ४८.३६% परिवारले रेडियोको प्रयोग गर्दछन् भने ४५ % परिवारमा टेलिभिजनको सुबिधा छ । ईन्टरनेटको पहुँच हुने परिवारको संख्या ३.९० % रहेको छ ।

२.६. प्राकृतिक स्रोत

२.६.१. वन तथा जैविक विविधता

निस्दी गाउँपालिका प्राकृतिक सम्पदाका दृष्टिले सम्पन्न छ। गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ६२.०२ % भूभाग वन क्षेत्रले ढाकेको छ । यहाँ ११० सामुदायिक वन रहेका छन् भने ६१ कबुलियती वन रहेका छन् । यहाँ रहेका सामुदायिक वनहरू स्थानीय उपभोक्ता समितिद्वारा संरक्षण तथा व्यवस्थापन हुँदै आइरहेका छन् । यी समितिले वनको संरक्षण लागि वृक्षारोपण गर्ने, आगलागीबाट बचाउन अग्निरेखा निर्माण गर्ने, सदस्यहरूलाई काठ काट्ने र अन्य वन पैदावारको प्रयोगको अनुमती दिने जस्ता कार्यहरू गर्दै आईरहेका छन् । पालिकामा रहेका कबुलियती वनहरूमा सव डिभिजन वन कार्यालय मित्याल र पालिकाको अनुमतिमा अम्रिसोको व्यवसायिक खेति गरिएको छ जसले स्थानीय वासीको जीवनस्तर उकास गर्न केहि टेवा पुर्याएको

छ । त्यसैगरी पालिकामा दर्ता नभएका वनहरू (निजि जग्गामा लाएको वन) पनि छन् । स्थानीय वासिहरूले यस्ता वनजंगलबाट घाँस, दाउरा, काठ, स्याउला, पत्कर, जडिबुटी, चरिचरन आदिको प्रयोग गरिरहेका छन्।

२.६.२. जलस्रोत

यस गाउँपालिकामा प्रशस्त पानीका स्रोत रहेका छन् । विभिन्न खोला, खोल्सी तथा मूल पानीका मुख्य स्रोत हुन् । निस्दी खोला, आरुङ खोला र बौदी खोला गाउँपालिकामा पर्ने मुख्य खोलाहरू हुन् । त्यसैगरी, पालिकामा वडा तथा टोलहरूलाई विभाजन गर्ने गरि बग्ने थुप्रै स-साना खोलाहरू रहेका छन् । यी खोलाहरूका पानी स्रोतहरू मुख्य रूपमा खानेपानीको मूलका रूपमा प्रयोग गरिन्छ भने तिनको किनार क्षेत्रहरूमा खेतीपाती गरिने गरिएको छ । साथै, केही खोलाहरू लघु जलविद्युत परियोजना तथा पेल्ट्रिक सेट सञ्चालनका लागि पनि उपयोगमा ल्याइएका छन् ।

२.६.३. खानी क्षेत्र

निस्दी गाउँपालिका वडा नं. ७ को भुटुके ज्यामिरे क्षेत्रमा चुनढुङ्गा खानी रहेको छ । उक्त खानीबाट चुनढुङ्गा उत्खननको प्रक्रिया चलिरहेको छ, जुन कार्य नवलपरासीको विनय त्रिवेणी गा.पा. वडा नं. ४ स्थित शिवम् सिमेन्ट प्रा.लि.ले गरिरहेको हो ।

२.६.४.प्रकोप जोखिम क्षेत्र

पहाडी जिल्लामा अवस्थित यस गाउँपालिकामा प्रायः घरहरू (९५.४७%) कच्ची (जगमा माटो ईँटा र ढुङ्गा मात्रको प्रयोग) र पालिकाको अधिकांश क्षेत्रफल जङ्गल भएकाले आगलागी/डढेलो र भुकम्पको उच्च जोखिम रहेको छ। भिरालो तथा कमजोर भूवनोट भएको यस पालिकामा पहिरोको पनि उतिकै जोखिम रहेको छ। त्येसैगरी, पालिकामा भौगोलिक प्रकोप जस्तै भू-क्षय, जमीन भासिने र नदी कटानको उच्च जोखिम रहेको छ ।

२.७. वित्तीय व्यवस्थापन

२.७.१. सार्वजनिक स्रोतको आधार

निस्दी गाउँपालिकाको आवधिक योजनाको दीर्घकालीन सोच, समष्टिगत लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्तिका लागि पहिचान गरिएका कार्यक्रमका लागि आवश्यक स्रोतहरूको व्यवस्थापन गर्न सम्भाव्य स्रोतहरूको पहिचान तथा आँकलन गरि परिचालन तथा उपयोग गरिनेछ ।

क. वित्तीय हस्तान्तरण

नेपालको संविधान र अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐनमा व्यवस्था भए बमोजिम यस गाउँपालिकामा सङ्घ तथा प्रदेशबाट देहाय बमोजिम वित्तीय स्रोत हस्तान्तरण हुनेछन् ।

सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त हुने

- समानीकरण अनुदान

- सशर्त अनुदान
- विशेष अनुदान
- समपुरक अनुदान
- राजस्व बाँडफाँड

प्रदेश सरकारबाट प्राप्त हुने

- समानीकरण अनुदान
- सशर्त अनुदान
- विशेष अनुदान
- समपुरक अनुदान
- राजस्व बाँडफाँड

अन्य अनुदान

ख. आन्तरिक आय

- स्थानीय सरकार संचालन ऐन बमोजीम स्थानीय तहले प्राप्त गर्ने कर तथा गैरकर राजस्वहरू

ग. गैरसरकारी संस्था तथा दातृ निकाय

निस्दी गाउँपालिकामा विगत तीन आर्थिक वर्षको आय र स्रोतको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका १: गाउँपालिकाको विगत तीन आर्थिक वर्षको राजश्वको विवरण

क.सं	बजेट शीर्षक	इकाई	आर्थिक वर्ष		
			०७८/०७९	०७९/०८०	०८०/०८१
१	वार्षिक आन्तरिक आय रकम	रू.लाख	२५१.८८	२७५.८१	१३८.६९
२	सङ्घीय सरकारबाट राजस्व बाँडफाड प्राप्त रकम	रू.लाख	१२१९.८७	१०७४.७४	९८४.१०
३	राजस्व बाँडफाडबाट प्राप्त रकम	रू.लाख	१२९९.४९	११४७.६३	१०६९.७४
४	सङ्घीय सरकारबाट प्राप्त समानीकरण अनुदान	रू.लाख	९९७.००	९७९.५८	८७०.४८
५	प्रदेशबाट प्राप्त समानीकरण अनुदान	रू.लाख	४६.६४	५६.९६	४८.९४
६	सङ्घबाट प्राप्त विशेष अनुदान पुँजीगत	रू.लाख		१०१.५५	१४२.९९
७	प्रदेशबाट प्राप्त विशेष अनुदान (चालु)	रू.लाख	५२.३८	४५.०२	
८	सङ्घबाट प्राप्त ससर्त अनुदान चालु	रू.लाख	२२४६.९१	२४६०.६१	२४७४.५६
९	सङ्घबाट प्राप्त ससर्त अनुदान पुँजीगत	रू.लाख	१६६.४२	२६०.५४	१८.३४
१०	प्रदेश वाट प्राप्त ससर्त अनुदान चालु	रू.लाख	६४.५९		०.५६
११	प्रदेश वाट प्राप्त ससर्त अनुदान पूँजीगत	रू.लाख		६२.८४	६०.६०
१२	सङ्घबाट प्राप्त समपुरक अनुदान (पुँजीगत)	रू.लाख			८०.००

क्र.सं	बजेट शीर्षक	इकाई	आर्थिक वर्ष		
			०७८/०७९	०७९/०८०	०८०/०८१
१३	प्रदेशबाट प्राप्त समपुरक अनुदान (पुँजीगत)	रू.लाख	११६.८७		१००.००
१४	पालिकाको कूल वार्षिक बजेट	रू.लाख	६८३९.०३	७६७८.२४	६८८३.६५
१५	बजेटको वृद्धिदर	प्रतिशत	१०.३४	१२.२७	-१०.३५
१६	आन्तरिक आय र वाह्य आयको अनुपात	अनुपात	०.०४०	०.०४४	०.०२३
१७	कूल बजेटको वास्तविक खर्च	प्रतिशत	७६.०२	७५.५८	७९.५७
१८	कूल बजेटको पूँजिगत खर्च	प्रतिशत	३३.८६	३७.५३	३१.६८
१९	निर्माण क्षेत्रमा भएको लगानी (कूल बजेटको)	प्रतिशत	२३.९८	२३.८०	२३.७१
२०	संकलित कर राजस्व र गैरकर राजस्वको अनुपात	अनुपात	०.०४९	०.०३५	०.०८७

(स्रोत : राजश्व शाखा; निस्दी गाउँपालिका, २०८१)

परिच्छेद ३: दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य तथा उद्देश्य

३.१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले नेपालको अर्थव्यवस्था समाजवाद उन्मुख बनाउनको लागि सार्वजनिक, निजी र सहकारी क्षेत्रको समन्वयात्मक योगदानबाट दीगो र फराकिलो आर्थिक वृद्धि हासिल गर्दै सामाजिक न्यायमा आधारित समातामूलक समाज निर्माणका लागि मार्ग प्रशस्त गरेको छ। राज्यको अधिकार र कार्य क्षेत्रलाई सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय गरी तीन तहका सरकारमा बाँडफाँड गरिएको छ । संविधान प्रदत्त अधिकारले प्रत्येक तहको एकल र साझा अधिकारको बाँडफाँड मार्फत आर्थिक, सामाजिक विकासमा स्थानीय जनताको सहभागिता कुनै न कुनै किसिमले गरेको छ । स्थानीय सरकारले कुनै पनि योजना तर्जूमा गर्दा स्थानीयबासीहरूको कुनै न कुनै हिसावले सहभागिता, अनुभवको आदानप्रदान र योजनाको कार्यान्वयनमा प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष सहभागिताका लागि मार्ग प्रशस्त गरेको छ । सहभागिताको सुनिश्चितताको लागि पालिका र वडाहरूको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ । जनसहभागिताले योजनाको अपनत्व र कार्यान्वयनमा प्रभावकारीता ल्याउन मद्दत गर्दछ ।

गाउँपालिकाले निर्माण गरेका सामाजिक, आर्थिक विकासका कार्यहरूलाई सफल कार्यान्वयन गर्नको लागि वित्तीय क्षेत्रको उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ । पालिकाको संस्थागत क्षमता र वित्तीय क्षेत्रको प्रभावकारी परिचालनद्वारा गाउँपालिकाको दीर्घकालिन सोच, मध्यमकालिन र अल्पकालिन लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू प्राप्त गर्न सहजता हुन्छ ।

निस्दी गाउँपालिकाका आफ्नै विशिष्ट संभावना, अवसर, समस्या साथै स्रोत र साधनको उपलब्धता र न्यूनता रहेको छ। उपलब्ध स्रोत साधनको उच्चतम उपयोगका लागि संस्थागत विकास र सुशासन मुख्य स्तम्भको रूपमा लिन सकिन्छ । स्थानीय राजश्व र आयका स्रोत, सङ्घ र प्रदेशबाट प्राप्त हुने अनुदान, राजश्व बाँडफाँड र बाह्य आम्दानीका अवसरहरूको अधिकतम उपयोग गर्न सक्ने अवसर रहेका छन् । आन्तरिक र बाह्य अवसरहरूको अधिकतम उपभोग गर्दै पालिकाको आर्थिक, सामाजिक विकास, पूर्वाधार विकासका लागि संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि तथा शुसासन कायम गर्नको सकेमा यस आवधिक योजनाले राखेको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य अनुरूप कार्यहरू गरी अपेक्षित उपलब्धी र प्रतिफल प्राप्त भई समृद्ध पालिका बनाउन यो आवधिक योजना कोशेढुङ्गा सावित हुने विश्वास गरिएको छ।

३.२.गाउँपालिकाको सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर तथा चुनौती

सबल पक्ष	**दुर्बल पक्ष**
• कुल जनसंख्याको ८३.०४% कृषि क्षेत्रमा संलग्न • प्राकृतिक सौन्दर्यता, धार्मिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक तथा मनोरञ्जनात्मक स्थलहरू। • जातीय तथा भाषिक विविधता • शैक्षिक संस्थाहरू र कक्षा १२ सम्म पठनपाठन हुने विद्यालयहरूको उपस्थिति • स्थानिय सरकारको सक्रियताः कृषि तथा पर्यटन गुरुयोजना निर्माण, रोजगार योजनाहरू सञ्चालनमा।	• विगत दशकहरूमा जनसंख्या तथा जनघनत्वमा उल्लेखनीय गिरावट। • २०-३४ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्या निकै कम, वैदेशिक रोजगारीको उच्च दर। • न्युन औद्योगीकरण, अधिकांश साना तथा घरेलु उद्योग मात्रै • न्युन साक्षरता दर (७८.५३), महिलाको साक्षरता दर अझै कम • व्यवसायिक विविधिकरणको अभाव, कृषि बाहेक अन्य क्षेत्रमा संलग्नता न्यून।
अवसर	**चुनौती**
• कृषि विकास कार्यविधिको कार्यान्वयन • पकेट क्षेत्रहरूको विस्तार सम्भावना • पर्यटन प्रवर्द्धन • कृषिमा आधारित उद्योगहरूको विकास • वैदेशिक रोजगारीबाट फर्किएका जनशक्तिलाई स्वरोजगारमा रूपान्तरण गर्ने • सहकारी र वित्तीय पहुँचको वृद्धि	• बसाई सराई र वैदेशिक रोजगारीले श्रमशक्ति गुमाउने जोखिम • भिरालो भूभाग र विपद् जोखिम क्षेत्रहरू • खाद्यन्न लगायत अन्य उपभोग्य वस्तुहरूमा बाह्य आपूर्तिमा निर्भरता • लगानी मैत्री वातावरणको कमीले उद्योग विस्तारमा अवरोध • उच्च शिक्षा अध्ययनको लागि बाहिर जानुपर्ने बाध्यता

३.३. विषयगत सबल पक्ष, दुर्बल पक्ष, अवसर तथा चुनौती

३.३.१. भौतिक पूर्वाधार विकास क्षेत्र

सबल पक्ष	दुर्बल पक्ष
• सडक सञ्जाल विस्तारः केही मुख्य मार्गहरूले वडाहरूलाई आपसमा र छिमेकी पालिकासँग जोडेको छ। • विद्युत सेवा उपलब्धताः अधिकांश घरधुरीमा विद्युत सेवा • केही स्थानहरूमा आधुनिक ढाँचाका सरकारी तथा निजी भवनहरू निर्माण हुँदै गएको • सूचना प्रविधिको पहुँचः मोबाइल र इन्टरनेटको सेवा विस्तार भइरहेको, विशेष गरी बजार क्षेत्रहरूमा।	• अधिकांश सडकहरू कच्ची र साँघुरा, वर्षायाममा आवागमन कठिन • सिंचाइ संरचना अपर्याप्तः कुल कृषि क्षेत्रफलको २०.६८% मात्र सिंचित छ, बाँकी वर्षामा निर्भर। • भूकम्प र पहिरोको जोखिमः धेरै घरहरू कच्ची संरचना, पालिकाको करिब २५% भूभाग भिरालो रहेको जसले पहिरोको जोखिम बढाउँछ। • निर्माणमा प्राविधिक अभावः पूर्वाधार निर्माणमा वातावरणीय प्रभाव मूल्यांकन र वैज्ञानिक योजना अभाव
अवसर	**चुनौती**
• सडक स्तरोन्नति र विस्तारः बजेटको सही परिचालन र स्थानीय श्रम उपयोग • सौर्य तथा वैकल्पिक ऊर्जा विकासः केही क्षेत्रमा वैकल्पिक ऊर्जा (सौर्य, जल) प्रवर्द्धनको सम्भावना । • भवन मापदण्ड कार्यान्वयनः सुरक्षित भवन निर्माणका लागि मापदण्ड कार्यान्वयन गरि जोखिम न्यूनीकरण गर्न सकिने । • प्राविधिक जनशक्ति विकासः स्थानीय जनशक्तिलाई निर्माण सम्बन्धी सीपमूलक तालिमद्वारा दक्ष बनाउन सकिने ।	• विपद् जोखिम (पहिरो, डुबान, आगलागी): कमजोर भू-गठन र हिउँदे सडकले जोखिम बढाएको छ । • आर्थिक स्रोतको अभावः पूर्वाधार विकासका लागि पर्याप्त आन्तरिक बजेटको अभाव । • पर्यावरणीय प्रभाव बेवास्ताः योजना विनाको विकास निर्माणले दीर्घकालीन पर्यावरणीय असर पार्न सक्ने खतरा । • पूर्वाधारको दीर्घकालीन संरक्षण चुनौतीपूर्णः निर्माणपछि मर्मत तथा सञ्चालनमा स्थानीय लगानी तथा दक्षता कम ।

३.३.२. सामाजिक विकास क्षेत्र

सबल पक्ष	दुर्बल पक्ष
• शिक्षा पूर्वाधारको उपलब्धताः ५१ शैक्षिक संस्था (१२ माध्यमिक र ३९ आधारभूत), सबै वडामा कम्तीमा एउटा माध्यमिक विद्यालय। • सबै वडामा स्वास्थ्य चौकी वा उपस्वास्थ्य केन्द्रहरू कार्यरत, स्वास्थ्यकर्मीहरूको उपलब्धता	• शिक्षा पूर्वाधारको उपलब्धताः ५१ शैक्षिक संस्था (१२ माध्यमिक र ३९ आधारभूत), सबै वडामा कम्तीमा एउटा माध्यमिक विद्यालय। • सबै वडामा स्वास्थ्य चौकी वा उपस्वास्थ्य केन्द्रहरू कार्यरत, स्वास्थ्यकर्मीहरूको उपलब्धता

• विभिन्न वडामा खेलमैदानको व्यवस्था, युवालाई लक्षित कार्यक्रम। • समुदायमा लैङ्गिक सचेतना बृद्धिः महिला स्वामित्वमा व्यवसाय, सहकारीमा महिलाको सहभागिता वृद्धि • मठमन्दिर, जात्रा र मौलिक संस्कृतिको संरक्षणले सामुदायिक ऐक्यबद्धता मजबुत।	• विभिन्न वडामा खेलमैदानको व्यवस्था, युवालाई लक्षित कार्यक्रम। • समुदायमा लैङ्गिक सचेतना बृद्धिः महिला स्वामित्वमा व्यवसाय, सहकारीमा महिलाको सहभागिता वृद्धि • मठमन्दिर, जात्रा र मौलिक संस्कृतिको संरक्षणले सामुदायिक ऐक्यबद्धता मजबुत।
अवसर	**चुनौती**
• शिक्षा पूर्वाधारको उपलब्धताः ५१ शैक्षिक संस्था (१२ माध्यमिक र ३९ आधारभूत), सबै वडामा कम्तीमा एउटा माध्यमिक विद्यालय। • सबै वडामा स्वास्थ्य चौकी वा उपस्वास्थ्य केन्द्रहरू कार्यरत, स्वास्थ्यकर्मीहरूको उपलब्धता • विभिन्न वडामा खेलमैदानको व्यवस्था, युवालाई लक्षित कार्यक्रम। • समुदायमा लैङ्गिक सचेतना बृद्धिः महिला स्वामित्वमा व्यवसाय, सहकारीमा महिलाको सहभागिता वृद्धि • मठमन्दिर, जात्रा र मौलिक संस्कृतिको संरक्षणले सामुदायिक ऐक्यबद्धता मजबुत।	• शिक्षा पूर्वाधारको उपलब्धताः ५१ शैक्षिक संस्था (१२ माध्यमिक र ३९ आधारभूत), सबै वडामा कम्तीमा एउटा माध्यमिक विद्यालय। • सबै वडामा स्वास्थ्य चौकी वा उपस्वास्थ्य केन्द्रहरू कार्यरत, स्वास्थ्यकर्मीहरूको उपलब्धता • विभिन्न वडामा खेलमैदानको व्यवस्था, युवालाई लक्षित कार्यक्रम। • समुदायमा लैङ्गिक सचेतना बृद्धिः महिला स्वामित्वमा व्यवसाय, सहकारीमा महिलाको सहभागिता वृद्धि • मठमन्दिर, जात्रा र मौलिक संस्कृतिको संरक्षणले सामुदायिक ऐक्यबद्धता मजबुत।

३.३.३. आर्थिक विकास क्षेत्र

सबल पक्ष	**दुर्बल पक्ष**
• करिब ८३% जनसंख्या कृषि र पशुपालनमा संलग्न • प्राकृतिक स्रोत साधनको उपलब्धताः प्रशस्त खेतीयोग्य जमिन (५,६९० हेक्टर), वन क्षेत्र र जलस्रोतहरू। • पशुपालन र कृषि व्यवसायको विकासको थालनी : व्यवसायिक पशुपालन (गाई, बाख्रा, कुखुरा आदि) र नगदे बाली (कफी, अलैंची, सुन्तला) • स्थानीय उद्योगहरूको विकासः स्थानीय स्तरमा चिया, डेरी, कफी, अलैंची जस्ता उद्योग सञ्चालन • वित्तीय पहुँचः ३४ वटा वित्तीय संस्था (बैंक, लघुवित्त, सहकारी) सक्रिय	• ठूला उद्योगको अभाव, सीमित साना उद्योग । • सीमित सिंचाइ सुविधाः कुल खेतीयोग्य क्षेत्रमध्ये केवल २०.६८% मात्र सिंचित • वैदेशिक रोजगारीमा निर्भरताः जनसंख्याको ठूलो हिस्सा (४१.५१% घरधुरी) बाट कम्तिमा एक जना वैदेशिक रोजगारीमा • सीमित स्थानीय रोजगारी सिर्जना • आपूर्ति व्यवस्था असहजः कृषिको लागि मलको नियमित आपूर्ति व्यवस्थित नभएको

अवसर	चुनौती
• कृषि व्यवसायीकरणको सम्भावनाःपरम्परागत खेतीलाई आधुनिक, व्यवसायिक खेतीमा रूपान्तरण। • पर्यटन विकासको अवसरः धार्मिक , प्राकृतिक र कृषि पर्यटनको सम्भावना। • स्थानीय उत्पादनको ब्रान्डिङ (कोदो, अदुवा र मसला बाली) • सरकारी कार्यक्रमको उपयोगः प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम, कृषि अनुदान कार्यक्रमहरू आदि।	• जनसंख्या पलायनः युवा पुस्ताको विदेश पलायनबाट कृषि श्रम अभाव हुने जोखिम। • आर्थिक असमानताः कृषिबाहेक अन्य व्यवसायमा संलग्न घरधुरीको संख्या अत्यन्त न्यून (~१२%)। • सिंचाइ र पूर्वाधारको अभावः कृषि उत्पादन बढाउन आवश्यक आधारभूत पूर्वाधारको कमि। • कृषि प्रणालीमा जलवायु परिवर्तनको असर

३.३.४. वन तथा वातावरण व्यवस्थापन क्षेत्र

सबल पक्ष	दुर्बल पक्ष
• प्राकृतिक स्रोतले सम्पन्नः कुल क्षेत्रफलको ६२.०२% वन क्षेत्रमा वर्गीकृत • सक्रिय सामुदायिक वन व्यवस्थापनः ११० वटा सामुदायिक वनहरूमा उपभोक्ता समूहहरू वृक्षारोपण, आगलागी रोकथाम, काठ उपयोग इजाजत आदि कार्यमा संलग्न • कबुलियती वनहरूमा सम्बन्धित निकायको अनुमतिमा अम्रिसोको व्यवसायिक खेति गरिएको जसले स्थानीय वासीको जीवनस्तर उकास गर्न केहि टेवा पुर्याएको	• वनमा आश्रितता उच्चः स्थानीय जनजीवन दाउरा, घाँस, काठ आदिमा अत्यधिक निर्भर रहेकोले वन दोहनको जोखिम बढेको • नियन्त्रण तथा व्यवस्थापनको अभावमा वातावरणीय असन्तुलनको सम्भावना। • वातावरणीय संरक्षणमा दीर्घकालीन दृष्टिकोण र आधुनिक उपकरणको कमी।
अवसर	**चुनौती**
• जैविक विविधता र प्राकृतिक सौन्दर्यलाई पर्या पर्यटनसँग जोड्न सकिने। • सामुदायिक वन तथा वातावरणीय संरक्षणसँग सम्बन्धित रोजगार सिर्जना गर्न सकिने। • विद्यालय तथा समुदायस्तरमा वातावरणीय शिक्षा प्रवर्द्धन गर्न सकिने।	• जैविक विविधता र प्राकृतिक सौन्दर्यलाई पर्या पर्यटनसँग जोड्न सकिने। • सामुदायिक वन तथा वातावरणीय संरक्षणसँग सम्बन्धित रोजगार सिर्जना गर्न सकिने। • विद्यालय तथा समुदायस्तरमा वातावरणीय शिक्षा प्रवर्द्धन गर्न सकिने।

३.३.५. सुशासन तथा संस्थागत विकास क्षेत्र

सबल पक्ष	दुर्बल पक्ष
• कर्मचारी कार्य विवरण स्पष्ट — जिम्मेवारी निर्धारणले उत्तरदायित्व र पारदर्शिता बढाएको निर्धारित मापदण्ड अनुसार मूल्याङ्कन — सङ्घीय	• तालिमको प्रभाव मूल्याङ्कन नदेखिएको — तालिम वा सेमिनारको प्रभावकारिता मापन गरिएको विवरण छैन।

मापदण्डमा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली कार्यान्वयनमा • कार्य क्षमता विकासमा ध्यान — कर्मचारीहरूलाई विभिन्न तालिम र सेमिनारमा सहभागी गराउने अभ्यास • शिष्टाचार, नैतिकता र अनुशासनमा जोड — कर्मचारीको आचरणलाई पनि मूल्याङ्कनको मापदण्डमा समावेश गरिएको	• समयपालना र उपस्थिति मात्रात्मक रूपमा नदिइएको — मूल्याङ्कनका सूचकहरू प्रस्ट भए पनि तिनीहरूको परिणाम/प्रभाव रिपोर्ट गरिएको छैन। • स्थानीय आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने तालिमको अभाव
अवसर	**चुनौती**
• डिजिटल प्रविधिको प्रयोग — कार्य मूल्याङ्कन तथा सेवा प्रवाहमा प्रविधिको प्रयोग गरी अझ पारदर्शिता र प्रभावकारिता बढाउन सकिने सम्भावना। • स्थानीय स्रोतबाट तालिम आयोजना — स्थानीय आवश्यकता अनुसार स्वयं तालिम सञ्चालन गरी प्रभावकारी जनशक्ति विकास गर्न सकिने। • सङ्घीय तथा प्रदेश सरकारसँग सहकार्य — थप श्रोत र प्रविधिको पहुँचका लागि उच्च तहसँग सहकार्य विस्तार गर्न सकिने।	• प्रशिक्षणमा निरन्तरता तथा अनुगमनको कमी — तालिम लिएपछि त्यसको फलस्वरूप व्यवहारमा परिवर्तन नआउने जोखिम। • कर्मचारी स्थानान्तरणको असर — तालिम प्राप्त कर्मचारीको स्थानान्तरणले संस्थागत ज्ञान निरन्तरता गुम्ने सम्भावना। • वृत्ति विकासमा सीमित स्रोत — बजेट, जनशक्ति वा समय अभावले सबै कर्मचारीलाई अवसर नपुग्ने चुनौती।

३.४. निर्देशक सिद्धान्तहरू

- नेपालको संविधान, २०७२
- स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४
- नेपालको (सुखी नेपाली समृद्ध नेपाल) दीर्घकालीन सोच
- दीगो विकास लक्ष्य
- नेपाल सरकार तथा लुम्बिनी प्रदेशको आवधिक योजना
- गाउँपालिकाको भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक अवस्था
- स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधन
- स्थानीय सरकारको प्रतिबद्धता

३.५. प्रथम आवधिक योजनाको लक्ष्य र उद्देश्यको मूल्यांकन

गाउँपालिकाको आय वृद्धि, गुणस्तरीय मानव पुँजी निर्माण र आर्थिक जोखिम न्यूनीकरण गर्दै वि.सं. २०७९ सम्म अतिकम विकसित गाँउपालिकाबाट विकासशिल गाँउपालिकामा स्तरेन्नती गर्ने समष्टिगत लक्ष्य अनुरूप प्रथम आवधिक योजनाले तोकेको लक्ष्य प्राप्त भयो कि भएन भन्ने सन्दर्भमा गाउँपालिकाले विकासका लागि राखेका समष्टिगत उद्धेश्यहरू र सो को उपलब्धिहरू तल प्रस्तुत छ ।

३.५.१. प्रथम आवधिक योजनाका समष्टिगत उद्धेश्यहरू

- स्थानीयस्तरमा उत्पादन तथा सेवाजन्य रोजगारीका अवसर वृद्धि भई गाउँपालिकावासीको समग्र आर्थिक अवस्थामा सुधार गर्ने ।
- स्थानीय विकास र शासनमा महिला, बालबालिका, दलित, युवा, अपांगता भएका व्यक्ति, जेष्ठ नागरिक लगायत विपन्न क्षेत्र र वर्ग समुदायका व्यक्तिहरूको पहुँच अभिवृद्धि भई समन्यायिक विकास
- गाउँपालिकावासीको पूर्वाधार विकासका क्षेत्रमा पहुँच अभिवृद्धि भएको हुनेछ ।
- वन, वातावरण प्राकृतिक तथा जैविक सम्पत्तिको संरक्षण, सम्वद्रधन र वितरण प्रणालीमा सुधार भई गाउँपालिकामा विपद व्यवस्थापन सम्बन्धी दिगो उपायहरू अवलम्वन गर्ने ।
- गाउँपालिकावासीलाई गुणस्तरीय, छिटो, छरितो, प्रभावकारी र पारदर्शी सार्वजनिक सेवा प्रदान गर्न सक्षम स्थानीय शासन पद्धतिको संस्थागत विकास गर्ने ।

३.५.२. आर्थिक विकासका उपलब्धिहरू

कृषि तथा पशुपालनमा प्रगति

- 'एक वडा, दुई पकेट" कार्यक्रम मार्फत विभिन्न उत्पादन क्षेत्रहरूको पहिचान गरी विस्तार गरिएको छ ।
- उन्नत बीउबिजन, आधुनिक खेती प्रविधि, तथा बजार व्यवस्थापन सुधार गर्ने प्रयास भएको छ ।
- कृषिमा संलग्न युवाहरूलाई व्यवसायिक कृषि उद्यममा आकर्षित गर्न सहुलियत तथा अनुदानको व्यवस्था गरिएको छ ।

चुनौतीहरू

- उन्नत बीउबिजन तथा प्रविधिको अभाव ।
- बजार व्यवस्थापन र भण्डारण प्रणालीको कमजोर स्थिति ।
- व्यावसायिक कृषि तथा पशुपालनलाई संस्थागत रूप दिन अझै कठिनाइ ।

३.५.३. सामाजिक विकासका उपलब्धिहरू

शिक्षा र स्वास्थ्यमा सुधार

- स्थानीय विद्यालयहरूमा गुणस्तरीय शिक्षाका लागि नयाँ पाठ्यक्रम र पूर्वाधारको सुधार ।
- बृहत स्वास्थ्य सेवा सुधार योजना अन्तर्गत नयाँ स्वास्थ्य केन्द्र स्थापना, मातृ तथा नवजात सेवा विस्तार ।
- डिजिटल स्वास्थ्य सेवा र टेलिमेडिसिन सेवा सुरू गर्ने पहल ।

चुनौतीहरू

- केही दुर्गम क्षेत्रमा स्वास्थ्य सेवाको सीमित पहुँच।
- पर्याप्त चिकित्सक, औषधि र सुविधाको अभाव।

३.५.४.पूर्वाधार विकासका उपलब्धिहरू

यातायात र सञ्चार सुधार

- सडक स्तरोन्नति तथा विस्तार (गाउँका विभिन्न स्थानहरूमा मोटरबाटो पुऱ्याउने कार्य)।
- गाउँपालिका भित्र इन्टरनेट र मोबाइल नेटवर्कको पहुँच वृद्धिको प्रयास।
- वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा वृद्धि (सौर्य तथा जलविद्युत्)।

चुनौतीहरू

- यातायात सुविधाको अपुगता, जसले कृषि उत्पादनको बजार पहुँचमा असर गर्छ।
- ग्रामीण भेगमा इन्टरनेट पहुँच अझै सीमित।

३.५.५. वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापनका उपलब्धिहरू

वातावरणीय सन्तुलन र संरक्षणका उपायहरू

- वन तथा जैविक विविधता बचाउन वृक्षारोपण कार्यक्रमहरू सञ्चालन।
- स्थानीय स्रोतहरूको दिगो उपयोगका लागि पर्यावरणमैत्री नीतिहरू लागू।
- गाउँभर फोहोर व्यवस्थापन प्रणाली सुधार, फोहोर पुनःप्रयोग तथा पुनर्चक्रणका प्रयास।
- प्राकृतिक स्रोत साधनको प्रभावकारी उपयोग तथा संरक्षणका लागि समुदाय-आधारित कार्यक्रम संचालन।

चुनौतीहरू

- वातावरणीय नियमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा कठिनाइ।
- बढ्दो सहरीकरणले वातावरणीय प्रदूषणको जोखिम।

विपद न्यूनीकरण र व्यवस्थापनका सुधारहरू

- प्राकृतिक विपद् न्यूनीकरणका लागि जोखिम क्षेत्र पहिचान गरी बाढी नियन्त्रण, पहिरो रोकथामका उपायहरू अवलम्बन।
- विपद् प्रतिकार्य योजना अन्तर्गत स्थानीय समुदायलाई विपद् न्यूनीकरण तथा उद्धार तालिम।
- विपद् व्यवस्थापनका लागि जनचेतनामूलक कार्यक्रम तथा स्थानिय स्रोत परिचालन।
- जलस्रोत संरक्षण कार्यक्रम, भू-संरक्षणका लागि विशेष योजना।

चुनौतीहरू

- विपद् व्यवस्थापनका लागि प्रविधि तथा पूर्वाधार अभाव।
- तत्कालीन उद्धार तथा राहतका लागि आवश्यक स्रोत साधनको सीमितता।

३.५.६. स्थानीय शासन पद्धतिको सुधारका मुख्य उपलब्धिहरू

प्रभावकारी सेवा प्रवाह र डिजिटल प्रणालीको विकास

- गाउँपालिकाका सबै वडाहरूमा कम्प्युटर एकाउन्टिङ प्याकेज (Computer Accounting Package) लागू।

- गाउँपालिकाको वेबसाइट अद्यावधिक गर्दै सार्वजनिक सूचना पारदर्शी रूपमा प्रवाह गर्ने प्रणालीको विकास ।
- इ-गभर्नेन्स (E-Governance) प्रणाली लागू गर्ने पहल, जसले गर्दा नागरिकलाई सेवा प्रवाह थप प्रभावकारी हुनेछ।

प्रशासनिक क्षमताको सुदृढीकरण

- प्रत्येक वडामा सहायक कर्मचारीको व्यवस्था गरी सेवा प्रवाह सहज बनाउने।
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ अनुरूप सेवा प्रवाहको प्रक्रिया सरल र प्रभावकारी बनाउने।
- जनप्रतिनिधिहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्न तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन।

सेवा प्रवाहको सरलीकरण र पारदर्शिता

- नागरिक वडापत्र (Citizen Charter) मार्फत सेवाहरूको स्पष्ट विवरण उपलब्ध गराउने।
- गाउँपालिका तथा वडास्तरीय सेवा केन्द्रहरूमा 'Help Desk' (सहायता कक्ष) स्थापना।
- सेवा प्रवाह प्रक्रियालाई सरलीकरण गर्दै अनलाइन प्रणालीको प्रयोग।

सेवा प्रवाहका क्षेत्रमा प्रमुख चुनौतीहरू

सूचना प्रविधिमा सीमितता

- ई-गभर्नेन्स प्रणाली प्रभावकारी बनाउन आवश्यक प्रविधि, जनशक्ति, र पूर्वाधारको कमी।
- इन्टरनेट पहुँच नभएका स्थानहरूमा डिजिटल सेवा प्रवाहमा कठिनाइ।

कर्मचारी व्यवस्थापन र स्रोत अभाव

- दक्ष जनशक्ति अभावका कारण प्रशासनिक सेवा प्रवाहमा ढिलाइ।
- कर्मचारीको प्रशिक्षण तथा क्षमता अभिवृद्धिका लागि स्रोतको सीमितता।

जनचेतना र नागरिक सहभागिता अभाव

- नागरिकहरूलाई सार्वजनिक सेवा तथा उनीहरूको अधिकारबारे पूर्ण जानकारी नभएको।
- सेवा प्रवाहमा नागरिक सहभागिता सुनिश्चित गर्ने रणनीतिको आवश्यकताको महत्त्व।

३.६. निस्दी गाउँपालिकाको दीर्घकालीन सोच

नेपालको राष्ट्रिय दीर्घकालीन सोच तथा लक्ष्य र लुम्बिनी प्रदेशको दोश्रो आवधिक योजनाले तय गरेको दीर्घकालीन सोच "सम्बृद्ध प्रदेश, खुशी जनता" र सोच हासिल गर्नका लागि निर्धारण गरिएको लक्ष्य "समाजबाद उन्मुख, सामाजिक न्यायमा आधारित, समावेशी, सन्तुलित र दिगो विकासको माध्यमबाट आर्थिक बृद्धिदरलाई उच्च पार्दै प्रदेशबासी जनताका जीवनस्तरमा गुणात्मक परिर्वतन ल्याउने" लाई आत्मसाथ गर्दै निस्दी गाउँपालिकाको समग्र विकासका लागि दीर्घकालीन सोच निर्धारण गरिएको छ । उक्त सोच र लक्ष्य लाई आत्मासाथ गर्दै गाउँपालिकाको स्रोत साधन, आवश्यकता, संभावना र अवसरहरूको आधारमा निस्दी गाउँपालिकाको प्रथम आवधिक योजनामा तल उल्लेखित दीर्घकालीन सोच निर्धारण गरिएको थियो ।

"शिक्षा, स्वास्थ्य र रोजगार र पर्यटन सहितको पूर्वाधार

प्रकृति र मगर संस्कृति निस्दीको आधार "

सहभागितात्मक विधिबाट तय गरिएको यस दीर्घकालीन सोचले गाउँपालिका भित्र शिक्षामा गुणस्तरीयता तथा स्वास्थ्यको आधुनिकीकरण, क्षेत्रगत आधारमा गाँउपालिका भित्रै पर्याप्त रूपमा आकर्षक रोजगारी र आम्दानी वृद्धिका अवसरहरू सिर्जनाका साथै पर्यटन विकासका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरूको विकासद्वारा विद्यमान प्रकृति उपयोग र मगर संस्कृतिको उत्थान तथा विकासका माध्यमबाट आत्मनिर्भर गाँउपालिका निर्माण गर्न दीर्घकालीन गन्तव्यका रूपमा परिकल्पना गरिएको थियो । २०८२ जेष्ठ ११ गते आयोजना भएको योजना तर्जुमा गोष्ठीले दोस्रो आवधिक योजनामा पनि सोहि दीर्घकालिन सोचको नारालाई निरन्तरता दिने सर्वसम्मति भएको छ ।

३.७.आवधिक योजनाको समष्टिगत लक्ष्य

दीगो पूर्वाधारको विकास, उद्यमशीलता विकास तथा गुणस्तरीय सेवा प्रवाह मार्फत सुशासनको प्रत्याभूती सहितको समृद्ध निस्दीको आधारशिला निर्माण भएको हुने ।

३.८. आवधिक योजनाको उद्देश्य

- गुणस्तरीय सार्वजनिक पूर्वाधारको विकास गरी आधारभूत पूर्वाधारयुक्त गाउँपालिका बनाउनु
- स्थानीय स्रोत साधनको दीगो उपयोग र प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत कृषि, पशु तथा पर्यटन क्षेत्रको उत्पादकत्व वृद्धि गर्दै उद्यमशिलता र रोजगारीका अवसरहरू सृजना गर्नु ।
- शिक्षा तथा स्वास्थ्य, खानेपानी जस्ता सेवालाई गुणस्तरीय र व्यवहारिक बनाउँदै सबै वर्ग एवं समुदायको सहज पहुँच सुनिश्चित गर्नु।
- समावेशी तथा समतामूलक समाज निर्माण गर्दै स्थानीयले सुशासनको अनुभूति दिलाउनु ।

३.९. आवधिक योजनाको रणनीति

माथि उल्लेखित दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, तथा उद्देश्य प्राप्त गर्नका लागि देहायका रणनीति अबलम्बन गरिनेछ ।

१. कृषि तथा पशुपालनलाई आधुनिकीकरण र व्यावसायिकीकरण गर्दै उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने ।
२. स्थानीय स्रोत साधनको उच्चतम सदुपयोग गरि साना तथा घरेलु उद्यमको विकास मार्फत रोजगारीको सिर्जना गरिने ।
३. सर्वसुलभ तथा गुणस्तरीय शिक्षा, स्वास्थ्य, खानेपानी लगायत आधारभूत सेवा सुबिधाको पहुँच विस्तार गरिने ।
४. दीगो, वातावरणमैत्री तथा गुणस्तरीय भौतिक पूर्वाधारको विकास तथा विस्तार गरिने ।
५. गाउँपालिकाको चौतर्फी विकासका लागि सार्वजनिक, निजी तथा सहकारी क्षेत्रको सहकार्यमा जोड दिईने ।

६. प्राकृतिक स्रोतको उचित परिचालन गरि स्थानीयमा लाभको वितरण गरिने ।

७. प्रविधिमैत्री सार्वजनिक प्रशासन मार्फत जवाफदेहिता, पारदर्शिता र परिणाममुखी शासन व्यवस्था सञ्चालनमा जोड दिईने ।

३.१०. प्रमुख प्राथमिकता

- कृषिमा आधुनिकीकरण तथा व्यवसायीकरण
- पर्यटन विकास
- दीगो र गुणस्तरीय पूर्वाधार
- गुणस्तरीय पहुँच योग्य सार्वजनिक सेवा प्रवाह
- सामाजिक समावेशीकण
- स्थानीय स्रोत साधनको उच्चतम सदुपयोग

३.११. गाउँपालिकाका गौरबका आयोजनाहरू

क्र.सं	**योजना तथा कार्यक्रम**	**ईकाई**	**लक्ष्य**	**कुल लागत रु. हजारमा**
१	सुचना प्रविधिमैत्री एक वडा एक आवासीय विद्धालय	संख्या	७	१०५०००
२	बेलडाडा मित्याल आरूङखोला मोटरबाटो (NH६८)	कि.मि.	२७	५०००००
३	केम खाम्चा पर्यटकीय मार्ग	कि.मि	४३.६४	१५६०००
४	विशेषज्ञ सेवा सहितको सुविधायुक्त अस्पताल संचालन	संख्या	१	६००००
५	एकीकृत कृषि कार्यक्रम (अदुवा तथा अन्य सम्भावित बाली)	संभावित वडा	१	२०००
६	काउले डाँडा पर्या सैन्दर्यकरण र पदर्मार्ग विकास		१	५०००
	जम्मा लागत			**८२८०००**

३.१२. परिमाणात्मक लक्ष्य

१. समष्टिगत क्षेत्र

क्र.सं	सूचक	एकाई	आधार वर्ष (आ.व. २०८०/८१)			योजना अवधिको लक्ष्य
			राष्ट्रिय स्तर	प्रदेश स्तर	निस्दी गा.पा	
१	निरपेक्ष गरिबी	प्रतिशत	२०.२७	२४.३५		
२	प्रतिव्यक्ति वार्षिक आय	रूपैयाँ	१४०५	११२६		
३	आफ्नो उत्पादन र आम्दानीले वर्षभरी खान पुग्ने जनसंख्या	प्रतिशत				
४	न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार (खानेपानी, विजुली, यातायात) सेवावाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत	विजुली ९३.७	विजुली ९२.२		
५	साक्षरता दर (१५ वर्ष माथि)	प्रतिशत	७२.५	७३.४		
६	अपेक्षित आयु	वर्ष	७०.४८	६८.८४		
७	वेरोजगारी दर (आर्थिक रूपमा सक्रिय जनसंख्या १५ देखि ६० वर्ष उमेरको आधारमा)	प्रतिशत	११.४	८.१		
८	रोजगारीमा गैरकृषि क्षेत्रको योगदान	प्रतिशत				

क्र. सं	सूचक	एकाई	आधार वर्ष (आ.व. २०८०/८१)			योजना अवधिको लक्ष्य
			राष्ट्रिय स्तर	प्रदेश स्तर	निस्दी गा.पा	
९	आयात–निर्यातको वार्षिक औषत अनुपात	अनुपात				
१०	आधारभूत तहको खुद भर्नादर	प्रतिशत	९४.४	९५.२	९६.१	१००
११	५ वर्ष मुनीको वाल मृत्युदर (प्रति हजार जीवित जन्ममा)	संख्या	२७.५	४१		
१२	मातृमुत्यु दर (प्रत्येक १ लाख जीवित जन्ममा)	संख्या				
१३	बाह्रै महिना यातायात नियमित रूपमा सुचारु हुने सडक लम्वाई	कि.मि			१००	२००
१४	वन जंगलले ढाकेको क्षेत्र	प्रतिशत	४५.३१	४८.८	६२.५१	६५.००
१५	विकास तथा पूँजीगत क्षेत्रमा लगानी	प्रतिशत				
१६	पालिकाको सेवा प्रवाहवाट सन्तुष्ट अनुभूति गर्ने सेवाग्राहीहरू	प्रतिशत				

परिच्छेद ४: आर्थिक विकास क्षेत्र

४.१. कृषि तथा पशुपालन

४.१.१. पृष्ठभूमि

यस गाउँपालिकामा धेरैजसो कृषकहरूले परम्परागत रूपमा खाद्यान्न बाली र नगदे बाली लगाउँदै आइरहेका छन्। कुल १९,४५१.४५ हेक्टर क्षेत्रफल रहेको निस्दी गाउँपालिकामा ५,६९०.९५ हेक्टर क्षेत्र (२९.२६%) कृषि क्षेत्रमा वर्गीकरण गरिएको छ (भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण तथा योजना, २०८१)। त्यसैगरी, अधिकांश (८३.०४%) जनसङ्ख्या कृषि पेशामा (राष्ट्रिय जनगणना, २०७८) संलग्न रहेको पाइन्छ। पालिकामा जम्मा ३,८९७ कृषक परिवार छन भने, जम्मा २,६०२.० हेक्टर क्षेत्रफलमा खेति गरिएको छ। पालिकामा कृषक परिवारले चलन गरेको जम्मा क्षेत्रफल मध्ये १,७९०.० हेक्टरमा अस्थायी बाली लागेको, १८०.६ हेक्टरमा स्थाई बाली लागेको, २९२.२ हेक्टर अन्य खेति गरेको जग्गा र ३३९.३ हेक्टर जग्गा निजि वन, चरण, पोखरी रहेको छ। पालिकामा कृषक परिवारले चलन गरेको कृषि जग्गाको ५३८.१ हेक्टर (२०.६८%) जग्गा मात्र सिंचित छ (राष्ट्रिय कृषि जनगणना, २०७८)।

आ.व. २०८१/८२ मा १ वडा १ पकेट क्षेत्र कार्यक्रम अन्तर्गत निस्दी १ बाकामलाङ क्षेत्रलाई कागती र सुन्तला, वडा २ सहलकोटमा तरकारी, वडा ३ झिरुबासमा अम्रिसो, वडा ४ मित्यालमा आँप र लिची, वडा ५ गल्धामा सुन्तला, वडा ६ अर्चलेमा तेजपात र वडा ७ ज्यामिरेमा तेजपात र कफीको पकेट क्षेत्र निर्धारण गरी आवश्यक कार्यक्रम सञ्चालन गरिने योजना रहेको छ।

पालिकामा कृषिको सहायक पेशाको रूपमा अधिकांशले पशुपालन गर्ने गरेका छन्। पालिकामा कुल ३,८९७ कृषक मध्ये ३,७३६ कृषकले पशु चौपाया पाल्ने गरेका छन्। पशु चौपयामा प्रायः गाई/गोरु, राँगा/भैंसी, बाख्रा, सुँगुर/बंगुर र कुखुरा पाल्ने गरिएको छ (राष्ट्रिय कृषि जनगणना, २०७८)।

४.१.२. समस्या तथा चुनौती

निर्वाहमुखि खेति प्रणाली, कृषकमा सामान्य प्राविधिक ज्ञान सिपको कमि, उपयुक्त माटोको गुणस्तरमा कमि, कृषिका लागि आवश्यक उन्नत जातको बिउ तथा रासायनिक मल समयमै तथा पर्याप्त नपाइने तथा यस सम्बन्धि ज्ञानको अभाव, कृषि उत्पादनको ढुवानी तथा बजारिकरणमा समस्या, कृषि सडक नभएको, सामुहिक वा सहकारी कृषि/ पशुपालनको सोच विकास हुन नसकेको, व्यवसायिक पशुपालन त्यति अघि बढ्न नसकेको, सिँचाईको सुविधा व्यवस्थित र प्रयाप्त नहुनु यस क्षेत्रको प्रमुख समस्या हुन् । माटो परीक्षणका आधारमा माटो सुहाउदो खेति गर्नु, जलवायु परिवर्तनको नकारात्मक असर, आधुनिक खेती प्रणाली, प्रविधि तथा ज्ञानको विकास गर्नु, कृषि तथा पशुपालनमा आधुनिक प्रविधि भित्र्याई व्यवसायिक रूपमा विकास गर्नु, गुणस्तरीय नश्लको उत्पादन गर्नु, रैथाने कृषि बालिको बिउ संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्नु, जंगली जनावरलाई नियन्त्रण गर्नु यस क्षेत्रका चुनौतिहरू हुन् ।

४.१.३. संभावना तथा अवसर

कृषि उत्पादन तथा पशुपालनका लागि उपयुक्त हवापानी भएको, जनशक्तिको उपलब्धता, अधिकांश स्थानीय कृषि पेशामा संग्लग्न रहेको, कृषि समुह र सहकारी रहेको सामुहिक तथा सहकारी कृषिको सम्भावना, पशुजन्य उत्पादनलाई व्यवसायिक गर्न सक्ने सम्भावना, व्यवसायिक फलफुल तथा नगदेबाली बाट आम्दानी गर्न सकिने, जैविक खेतिको सम्भावना, प्रोत्साहनका कार्यक्रम मार्फत युवालाई संलग्न गराउने, गाउँपालिकाले कृषि क्षेत्रको विकासलाई प्राथमिकतामा राखेको यस क्षेत्रका सम्भावना तथा अवसर हुन् ।

४.१.४. कृषि विकास योजना

४.१.४.१. लक्ष्य

निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई आत्मनिर्भर बनाई कृषिको आधुनिकीकरण, यान्त्रिकरण मार्फत व्यवसाय उन्मुख बनाउने ।

४.१.४.२. उद्देश्य

१. कृषिक्षेत्रको आधुनिकीकरण, यान्त्रिकरण एवं व्यवसायीकरणमा जोड दिने।
२. कृषि क्षेत्रको विशिष्टिकरण तथा बजारीकरण मार्फत व्यवसायिक कृषिलाई प्रोत्साहन गर्नु ।
३. कृषि क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक संस्थागत सुधार तथा पुर्वाधार विकास गर्नु ।

४.१.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ः कृषिक्षेत्रको आधुनिकीकरण, यान्त्रिकरण एवं व्यवसायीकरणमा जोड दिने। ।	
१.१ कृषि उपजको आयात प्रतिस्थापनको नीति लिई कृषिको उत्पादन एवं उत्पादकत्व वृद्धिमा जोड दिने ।	१.१.१ कृषिका लागि आधुनिक प्रविधि भित्र्याउन सहजीकरण गरिनेछ । १.१.२ आधुनिक तथा व्यवसायिक पशुपालनलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । १.१.३ कृषि क्षेत्रबाट कृषकलाई अधिक लाभान्वित गराउन पालिकाबाट निर्यात हुने प्रमुख कृषि उत्पादनको न्यूनतम समर्थन मूल्य निर्धारण गरिनेछ ।
१.२ भूमिको वैज्ञानिक प्रयोगका आधारमा कृषिमा अनुदान दिने ।	१.२.१ भूउपयोग ऐन २०७६ का आधारमा भूमिको कृषि क्षेत्रमा अनुदान केन्द्रित गरिनेछ । १.२.२ भूमि बैंकको अवधारणा लागु गरि व्यवसायिक कृषिका लागि जमिन उपलब्ध गराईनेछ । १.२.३ कृषकहरूको सूचीकरण तथा वर्गीकरण गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य २ : कृषि क्षेत्रको विशिष्टिकरण तथा बजारीकरण मार्फत व्यवसायिक कृषिलाई प्रोत्साहन गर्नु।	
२.१ प्रतिष्पर्धी क्षमता भएका कृषि उपजको उत्पादन वृद्धि गरि व्यवसायीकरण गर्ने ।	२.१.१ कृषि मैत्री कानुन निर्माण गरिनेछ । २.१.२ स्थानीयलाई व्यवसायिक कृषिमा आकर्षण गर्न बिभिन्न उच्च मूल्यका फलफुल, तरकारी तथा अन्नबालीको पकेट क्षेत्रको पहिचान गरि सघन कृषि क्षेत्र कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । २.१.३ माटो परिक्षणका आधारमा प्रत्यक वडालाई विशेष कृषि उत्पादनमा जोड दिने एक वडा एक/दुई उत्पादन कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । २.१.४ कृषिका लागि आवश्यक मल विउको समयमै पर्याप्त उपलब्धता सुनिश्चित गरिनेछ । २.१.५ रैथाने बालीको बीउ संरक्षण, तथा प्रांगारिक खेति विस्तार तथा बजारीकरण गरिनेछ । २.१.६ स्थानीय कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनको बजारीकरण तथा प्रवर्द्धन मार्फत कृषि पेशालाई सम्मानित पेशाको रूपमा स्थापित गरिनेछ । २.१.७ कृषकको क्षमता विकास गरिनेछ ।
२.२ कृषि क्षेत्रको विकासमा निजी, सहकारी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको सहभागिता अभिवृद्धि गरि निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने ।	२.२.१ सामूहिक तथा सहकारी कृषि तथा पशुपालनका लागि सहुलियत ब्याज दरमा ऋणका लागि पहल गरिनेछ । २.२.२ बैंक तथा वित्तीय संस्थालाई निश्चित प्रतिशत रकम यस क्षेत्रमा लगानी गर्नुपर्ने नीतिगत व्यवस्था गरिनेछ । २.२.३ कृषि क्षेत्रको विकासका लागि कार्य गर्ने बिभिन्न गैरसरकारी संस्थासँग सहकार्य गरिनेछ ।
२.३ कृषक समूह तथा सहकारीहको गठन तथा सशक्तिकरण गर्ने ।	२.३.१ कृषकलाई समूह र सहकारीमा संगठित गरिनेछ । २.३.२ कृषकहरूलाई सामूहिक रूपमा उत्पादन, भण्डारण, प्रशोधन र बिक्री गर्न सहयोग गरिनेछ । २.३.३ सहकारी मार्फत सिधा बजार पहुँच गरिनेछ ।
२.४ बजार सूचना प्रणाली विकासका साथै प्रशोधन र प्याकेजिडमा जोड दिने	२.४.१ स्थानीय, राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय बजार मूल्य साथै माग आपूर्तिको जानकारी सुचना तथा प्रविधि मार्फत गराईनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	२.४.२ कृषि उत्पादनको प्राथमिक प्रशोधन प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: कृषि क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक संस्थागत तथा पूर्वाधार विकास गर्नु ।	
३.१ संस्थागत व्यवस्था गर्ने ।	३.१.१ कृषि सेवा केन्द्र तथा पशु सेवा केन्द्रको विस्तार गरिनेछ ।
३.२ कृषि भूमिमा सिँचाईको व्यवस्था गर्ने ।	३.२.१. सम्भावित स्रोतबाट सिँचाईको व्यवस्था गरिनेछ । ३.२.२ सिँचाई पुर्याउन नसकिने स्थानमा बैकल्पिक सिँचाईको व्यवस्था गरिनेछ ।
३.३ कृषि तथा पशुपालनका लागि आवश्यक पूर्वाधार विकास गर्ने ।	३.३.१ कृषि संकलन केन्द्र, चिस्यान केन्द्र स्थापना गरिनेछ । ३.३.२ दुग्ध संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र स्थापना गरिनेछ ।

४.१.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	सामुहिक थ्रेसर मेसिन खरिदमा अनुदान	संख्या	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	गा.पा. , प्रदेश, निजि क्षेत्र	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा.
२	पशु एम्बुलेन्स संचालन	संख्या	१		४०००	३००	३००	३००	४९००	संघ, प्रदेश	गा.पा, कृषि सहकारी	गा.पा.
३	व्यवसायिक भेडा, बाख्रा पालनका लागि थुमा, बोका भित्र्याउने	संख्या	२०	३२०	३२०	३५०	३५०	३५०	१६९०	संघ, प्रदेश, गा.पा.	कृषि सहकारी, कृषक समुह	गा.पा.
४	व्यवसायिक गाई र भैसी पालनका लागि उन्नत	संख्या	६		५००	५००	५००		१५००	संघ, प्रदेश, गा.पा.	कृषि सहकारी, कृषक समुह	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	जातका साँढे र राँगा भित्र्याउने											
५	रेन्बोट्राउट माछा पालन प्रवर्द्धन	संख्या	३		२००	२००	२००		६००	संघ, प्रदेश, गा.पा.	कृषि सहकारी, कृषक समुह	गा.पा.
६	गोठ – खोर सुधार कार्यक्रम	संख्या	५	५००	५२५	५५०	५७५	६००	२७५०	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा.
७	पशु स्वास्थ्य शिविर संचालन	पटक	५	१२५	१२५	१२५	१२५	१२५	६२५	संघ, गा.पा.	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा
८	भूमि बैंकको स्थापना तथा संचालन	संख्या	१	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा.	गा.पा, कृषि सहकारी	गा.पा
९	कृषक सुचिकरण अध्यावधिक तथा	पटक	५	२००	२००	५००	१००	१००	११००	संघ	गा.पा	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	तथ्यांक व्यवस्थापन											
१०	कृषि तथा पशुपालन सम्बन्धि कानुन निर्माण गर्ने	संख्या	३	१००	१५०				२५०	गा.पा	गा.पा	गा.पा
११	कृषि पकेट क्षेत्र पहिचान तथा विकास (तरकारी, फलफुल,दलहन, तेलहन आदि)	स्थान	२२	८००	१०००	१५००	१५००	१८००	६६००	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा., कृषक समुह	गा.पा
१२	अदुवा पकेट क्षेत्र विकास कार्यक्रम	स्थान	६	५००	५००	३००	३००	३००	१९००	संघ, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा
१३	बाँझो जग्गामा खेती, करार खेती	स्थान	२	५००	१५००			१५००	३५००	संघ, प्रदेश	गा.पा.	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	एवं चक्लाबन्दी खेती प्रोत्साहन											
१४	मौरी पालनको पकेट क्षेत्र संचालनमा निरन्तरा	स्थान	३			३५०	३५०	४००	११००	गा.पा. निजि क्षेत्र, गैसस	निजि क्षेत्र, गैसस	गा.पा
१५	माटो परिक्षण शिविर संचालन	पटक	५	२००	२००	२२५	२२५	२२५	१०७५	संघ, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा
१६	एक वडा एक/ उत्पादन कार्यक्रम	स्थान	७	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा., कृषक समुह	गा.पा
१७	व्यवसायिक तरकारी प्रवर्द्धन कार्यक्रम	स्थान	७	१४००	१४००	१४००	१४००	१४००	७०००	प्रदेश, गैसस, गा.पा.	गा.पा, कृषक समुह	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१८	उन्नत जातको गुणस्तरीय बिउ बिजन कार्यक्रम	पटक	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	प्रदेश, गैसस, गा.पा.	गा.पा, कृषक समुह	गा.पा
१९	कृषि तथा पशुपालनका लागि आवश्यक औषधि, बिउ बिजन, उपकरण वितरणमा सहज ल्याउन भेटेनरी संचालन सहयोग	संख्या	१	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	संघ, गा.पा. गैसस	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा
२०	कृषि बाली लाग्ने रोग नियन्त्रण कार्यक्रम	एकमुष्ठ		५००	५००	५००	५००	५००	२५००	संघ, प्रदेश	गा.पा.	गा.पा.
२१	रैथाने विउ संरक्षणका लागि	संख्या	१	२०	५०	१००	१००	१००	३७०	गैसस	गा.पा, गैसस	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	बिउ बैंकको स्थापना											
२२	प्राङ्गारिक कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रम	स्थान	११	१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा., गैसस, समुदाय	समुदाय	गा.पा
२३	कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनको बजारीकरण कार्यक्रम		३५	३५०	३५०	३५०	३५०	३५०	३५००	गा.पा., गैसस	गा.पा	गा.पा
२४	उत्पादनका आधारमा उत्कृष्ट कृषक सम्मान कार्यक्रम	संख्या	१०	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
२५	किसानलाई न्युनतम प्राविधिक ज्ञान दिन प्राविधिक तालिम संचालन (कृषि तथा पशुपालन सम्बन्धि)	पटक	५	१००	१५०	२००	२५०	३००	१०००	गा.पा., सहकारी	गा.पा., , सहकारी, निजि क्षेत्र	गा.पा
२६	सामुहिक खेतीका लागि सहुलिय व्याजदरमा ऋण दिन वित्तीय संस्था संग सहजीकरण गर्ने	पटक	५	२०	२०	२०	२०	२०	१००	गा.पा., वित्तीय संस्था	गा.पा., वित्तीय संस्था, निजि क्षेत्र	गा.पा
२७	कृषि वीमा अनुदान	एकमुष्ट			१०००	१०००	१०००	१०००	४०००	संघ, गा.पा.	गा.पा, कृषक	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
२८	कृषि क्षेत्रको विकास तथा प्रवर्द्धनका लागि विभिन्न गैससंग सहकार्य तथा समन्वय	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा., गैसस	गैसस	गा.पा
२९	कृषि तथा पशु सेवा केन्द्र स्थापना	संख्या	४	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	संघ, प्रदेश गा.पा.	गा.पा.	गा.पा
३०	मोबाईल पशु तथा कृषिको प्राविधिक सहजकर्ताको व्यवस्था गर्ने	जना	२	५२०	५२०	५२०	५२०	५२०	२६००	गा.पा.	गा.पा., समुदाय	गा.पा
३१	उत्पादित क्षेत्रमा संकलन केन्द्र स्थापना गरी	स्थान	१		१००००	१००००	५०००	३०००	२८०००	संघ, प्रदेश, गा.पा.,	गा.पा., समुदाय	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	न्युनतम समर्धन मुल्य कायम गर्ने									निजि क्षेत्र		
३२	कृषि संकलन केन्द्र स्थापना	संख्या	४	७५	१००	१००	१००		३७५	संघ, प्रदेश, गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा., समुदाय	गा.पा
३३	दुध संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र संचालन	संख्या	२		५५०	६००	४०००		५१५०	संघ, प्रदेश, गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा., समुदाय	गा.पा
३४	कृषि तथा पशुहाट निर्माण तथा संचालन	स्थान	२		५००	२००			७००	प्रदेश, गा.पा., समुदाय	गा.पा., समुदाय	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
३५	चरण क्षेत्रको सुधार कार्यक्रम	५	२	३००	३००	१००	१००	१००	९००	गा.पा., समुदाय	गा.पा., समुदाय	गा.पा
३६	घाँस खेति पकेट विकास	५		१५०	२००	२२५	२५०	२७५	११००	गा.पा., समुदाय	गा.पा., समुदाय	गा.पा
३७	छोरी या छोराको जन्म फलफुल रोपौं उसैको नाममा नारालाइ प्रचार प्रसार तथा कार्यान्व्यन गर्ने			७००	७००	७००	७००	७००	७००	गा.पा., समुदाय	गा.पा., समुदाय	गा.पा
	जम्मा बजेट			**९५३०**	**२७७१०**	**२३०६५**	**२०९६५**	**१६११५**	**९७३८५**			

४.१.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	**ईकाई**	**आधार वर्ष**	**लक्ष्य**					**सुचनाको स्रोत**	**पूर्वानुमान**
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८७/८८		
प्रभाव									
कृषिको उत्पादन वार्षिक वृद्धिदर	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	कृषि प्रोत्साहनका कार्यक्रम प्रभावकारी हुने, कृषिमा व्यवसायिकता विकास हुने
कृषक परिवार मध्ये व्यवसायिक रूपमा खेती गर्ने परिवार	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	
असर									
कृषियोग्य भूमि मध्ये कृषि कार्यका लागि चलन भएको क्षेत्रफल	प्रतिशत	२६०२ हे.						वार्षिक प्रतिवेदन	कृषि प्रोत्साहनका कार्यक्रम प्रभावकारी हुने, कृषिमा
आफ्नै उत्पादनले वर्षभरी खान पुग्ने परिवार	प्रतिशत	४८.५५*	५०	५२	५४	५६	६०	वार्षिक प्रतिवेदन	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८७/८८		
जम्मा कृषकमध्ये कृषि कार्य सम्बन्धी निर्यातमा सहभागिता जनाउने कृषक	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	व्यवसायिकता विकास हुने
प्रतिफल									
पूर्ण रूपमा (१००%) कृषि कार्यमा संलग्न कृषक	संख्या	३८९७*	३९२५	३९५०	४०००	४०५०	४२००	वार्षिक प्रतिवेदन	कृषिमा व्यवसायिकताको विकास हुने
औपचारिक कृषि तालिम लिएका कृषक परिवारको जनसंख्या	प्रतिशत	१८.९४*	२५	३०	३५	४१	४७	वार्षिक प्रतिवेदन	
अगुवा वा व्यवसायिक कृषक	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
स्थानीय व्यवसायिक कृषि फार्म	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
व्यवसायिक कृषि नर्सरी	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८७/८८		
उन्नत विउ, रासायनिक मल किटनाशक औषधि आदि प्रयोग गर्ने कृषक परिवार	प्रतिशत	१८०						वार्षिक प्रतिवेदन	
कृषि विमा गरेका कृषक परिवार	संख्या	३६०*	३९०	४२५	४६०	५००	५५०	वार्षिक प्रतिवेदन	कृषि विमा तथा अनुदानमा किसानको पहुँच बढेको हुने
कृषिमा सरकारी अनुदान प्राप्त कृषक परिवार	संख्या	३१२*	३६०	४०५	४५०	५००	५६०	वार्षिक प्रतिवेदन	
कृषिमा स्थाई रूपमा कामदारको रूपमा काम गर्ने व्यक्ति	संख्या	०						वार्षिक प्रतिवेदन	कृषि सम्मानित पेशाको रूपमा विकास हुने
कृषिमा अस्थायी रूपमा कामदारको रूपमा काम गर्ने व्यक्ति	संख्या	१४६६*	१४९०	१५१०	१५३०	१५५०	१६००	वार्षिक प्रतिवेदन	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८७/८८		
कृषि बालीमा रोग लागेर भएको क्षेती न्यूनीकरण	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	
संचालनमा रहेको कृषिवजार, हाटवजार तथा कृषि थोकवजार	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	कृषि क्षेत्रमा पर्याप्त बजेटको व्यवस्था हुने
संचालनमा रहेको कृषि पकेट	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
आधुनिक कृषि उपकरण प्रयोग गर्ने कृषक परिवार बढ्ने	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	
कृषि एम्बुलेन्स संचालन	संख्या	०	०	१	०	०	१	वार्षिक प्रतिवेदन	
खाद्यान्न बाली उत्पादन क्षेत्र	हेक्टर	१८८४.७	१८९५	१९१०	१९३०	१९४०	१९५०	वार्षिक प्रतिवेदन	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८७/८८		
तरकारी व्यवसायिक उत्पादन क्षेत्र	हेक्टर	१२०.२*	१२३	१२५	१२७	१३०	१३५	वार्षिक प्रतिवेदन	आधुमिक प्रविधिको उपयोग बढ्ने, कृषि प्रवर्द्धन कार्यक्रम प्रभावकारी हुने
कन्दमूल बाली क्षेत्र	हेक्टर	१५५.४*	१५७	१५९	१६१	१६३	१६५	वार्षिक प्रतिवेदन	
कोसे/दाल बाली क्षेत्र	हेक्टर	३७५.५*	३८०	३८६	३९४	४०२	४१०	वार्षिक प्रतिवेदन	
तेल बाली क्षेत्र	हेक्टर	६४.५*	६८	७५	८०	९०	१००	वार्षिक प्रतिवेदन	
फलफुल खेति गरिएको क्षेत्र	हेक्टर							वार्षिक प्रतिवेदन	
कृषि ऋण लिएका कृषक परिवार	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
धान उत्पादन	मे.ट							वार्षिक प्रतिवेदन	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८७/८८		
मकै उत्पादन	मे.ट							वार्षिक प्रतिवेदन	
गहुँ उत्पादन	मे.ट							वार्षिक प्रतिवेदन	
कोदो उत्पादन	मे.ट							वार्षिक प्रतिवेदन	
तरकारी उत्पादन	मे.ट							वार्षिक प्रतिवेदन	
फलफुल उत्पादन	मे.ट							वार्षिक प्रतिवेदन	
आलु खेतीवाट वार्षिक उत्पादन	मे.ट							वार्षिक प्रतिवेदन	
सक्रिय कृषक समुह	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	संस्थागत सक्रियता हुने

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८७/८८		
क्रियाशील कृषि सहकारी	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
कृषि संकलन केन्द्र	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	कृषि क्षेत्रमा पर्याप्त बजेटको व्यवस्था हुने
कृषि कृषि चिस्यान केन्द्र	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
दुग्ध संकलन तथा प्रशोधन केन्द्र	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
माटो परिक्षण शिविरबाट लाभान्वित कृषक	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	
पशुपालनमा संलग्न कृषक	संख्या	३७३६*	३७५०	३७७०	३७९०	३८२०	३८५०	वार्षिक प्रतिवेदन	पशुपालनमा व्यवसायिकता विकास हुने,
दुध उत्पादन	लि.							वार्षिक प्रतिवेदन	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८७/८८		
मासु उत्पादन	मे. ट.							वार्षिक प्रतिवेदन	पशुपालन सम्बन्धि कार्यक्रम प्रभावकारी हुने
व्यवसायिक पशुपालन फर्म	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
पशु सेवा केन्द्र थप	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	पर्याप्त बजेटको व्यवस्था हुने, पशुपालन प्रवर्द्धन कार्यक्रम प्रभावकारी हुने
क्रियाशील ग्रामिण पशु स्वास्थ्य कार्यकर्ता	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
पशुसेवा केन्द्र थप	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
घाँस खेति पकेट क्षेत्र	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
पशु तथा कृषि हाट	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	

सुचकहरू	**ईकाई**	**आधार वर्ष**	**लक्ष्य**					**सुचनाको स्रोत**	**पूर्वानुमान**
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८७/८८		
मौरी पालन पकेट	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	मौरी पालन प्रवर्द्धन कार्यक्रम प्रभावकारी हुने

**कृषि गणना २०७८ को नतिजालाई आधार लिईएको*

४.२. पर्यटन

४.२.१. पृष्ठभूमि

विभिन्न भौगोलिक, प्राकृतिक, सांस्कृतिक मिश्रणका कारण पर्यटन नेपालको प्रमुख उद्योग बन्न पुगेको छ । संविधानले पर्यटन क्षेत्रलाई तीनै तहको अधिकार सुचिमा राखेको छ । प्राकृतिक सौन्दर्य तथा सांस्कृतिक सम्पदाका कारण निस्दी गाउँपालिकामा पर्यटनको पर्याप्त सम्भावना देखिन्छ ।

लुम्बिनी प्रदेशमा रहेको पाल्पा जिल्लामा स्थित निस्दी गाउँपालिकामा धार्मिक, प्राकृतिक तथा सांस्कृति पर्यटकिय स्थलहरू रहेका छन्। काउले डाँडा, घाँगी गुफा, थुम्कीडाँडा लेक, नामसुर्घा डाँडा, बलङ्याङ देवी, सुकेकोट गुफा, निशानी देवी मन्दिर, खादर गाउँका कुडुले घरहरू आदि पालिकाका विभिन्न वडामा रहेका मुख्य पर्यटकीय स्थलहरू हुन् । विभिन्न देवी देवताका मठ मन्दिरहरू, विभिन्न समयमा लाग्ने मेला तथा जात्रा, यहाँ समय समयमा मनाईने चाडपर्व, विभिन्न जातजातिका मौलिक कला, संस्कृति तथा चालचलन संस्कृतिका अनुपम उदाहरण हुन् । निस्दी गाउँपालिकाको पर्यटन गुरूयोजना २०८१/८२ - २०९१/९२ तयार भईसकेको छ । यस पालिकाको पर्यटन क्षेत्र मार्फत सामाजिक, आर्थिक र सांस्कृतिक विकासमा सहायता पुर्याउनु यो याजनको लक्ष्य रहेको छ।

अनुपम प्राकृतिक सुन्दरता, संस्कृति तथा हावापानीका कारण यस पालिकालाई पर्यटकिय नगरको रूपमा विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ । साथै पालिकाका विभिन्न स्थानमा पदमार्ग तथा होमस्टे संचालन साथै कृषि पर्यटनको पनि प्रशस्त सम्भावना रहेको छ।

विद्यमान अवस्थामा पालिकामा आउने पर्यटक मध्ये स्थानीय पर्यटकको संख्या सबै भन्दा बढी छ । त्यसैगरी नजिकका शहरहरूबाट पनि पर्यटकहरू आउने गरेका छन् भने छिटपुट रूपमा भारतको सिक्किमबाट आउने पर्यटकले पनि यस पालिकाको भ्रमण गर्ने गरेको पाइन्छ । तसर्थ यस क्षेत्रको विकास द्वारा रोजगारीका अवसरहरू अभिवृद्धि, गरिबी न्यूनीकरण र जनताको जीवनस्तरमा सुधार गरी आर्थिक समृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्न सकिने सम्भाना प्रशस्त छ ।

४.२.२. समस्या तथा चुनौती

पर्यटनका पूर्वाधारको, सेवा सुविधाको कमि, पर्यटकलाई लागि आवासको लागि न्यूनतम मापदण्डको होटेल तथा लजको कमि, होमस्टेको विकास नभएको, स्थानीय पर्यटन सम्बन्धि धेरै सचेत नभएका, धार्मिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाको संरक्षणमा निजी क्षेत्रको सहभागितामा कमि, पर्यटकीय जनशक्तिको कमि आदी समस्याका रूपमा रहेका छन् भने यातायातको असुविधा, पर्यटकीय क्षेत्रको प्रचारप्रसार हुन नसकेको, पर्यटन क्षेत्रमा लगानीको कमि, पर्यटन पूर्वाधारको विकासमा निजी लगानी आकर्षित गर्ने, नयाँ गन्तव्यहरू पहिचान तथा विकास नहुनु चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

४.२.३. संभावना तथा अवसर

लुम्बिनी प्रदेशले प्रदेश विकासको प्रमुख सम्बाहकको रूपमा पर्यटन क्षेत्रलाई पहिचान गरेको, प्राकृतिक सुन्दरता; जैविक विविधताको उपयोग गरि पर्यटकीय गन्तव्यहरूको विकास तथा विस्तार गर्नु, पर्यटनका क्षेत्रमा

रोजगारीको सिर्जना गरी आय वृद्धि गर्न सकिने, पर्यटन पूर्वाधार निर्माण गरि पर्यटन गतिविधि बढाउन सकिने, सडक तथा यातायातको विकासमा पहल गरि पहुँच विस्तार गर्ने, स्थानीय मौलिक कला, संस्कृती, परम्परालाई पर्यटन उपजको रूपमा प्रयोग गर्न सकिने, गाउँपालिका ले पर्यटन क्षेत्रलाई प्राथमिकतामा राखी पर्यटन विस्तार गर्न सकिने यस क्षेत्रका सम्भावना तथा अवसर हुन् ।

४.२.४. पर्यटन विकास योजना

४.२.४.१. लक्ष्य

पर्यटन क्षेत्रको विकास गरि रोजगारी तथा स्वरोजगारका अवसर सिर्जना गरि आय वृद्धि गर्ने ।

४.२.४.२. उद्देश्य

१ पर्यटकीय क्षेत्रको पहिचान, संरक्षण, पूर्वाधारको विकास तथा स्तरोन्नति गर्नु ।
२ पर्यटन क्षेत्रको प्रवर्द्धन गर्नु ।
३ पर्यटन क्षेत्रको विकास गरि रोजगारी वृद्धि गर्नु ।

४.२.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ः पर्यटकीय क्षेत्रको पहिचान, संरक्षण, पूर्वाधारको विकास तथा स्तरोन्नति गर्नु ।	
१.१ पर्यटन विकासका लागि आवश्यक कानुन तथा संस्थागत व्यवस्था गर्ने ।	१.१.१ पर्यटनसँग सम्बन्धित नीति तथा योजना तयार गरिनेछ १.१.२ गाउँपालिकामा पर्यटन सम्बन्धि हेर्ने ईकाईको व्यवस्था गरिनेछ । १.१.३ पर्यटकीय विकासका लागि राष्ट्रिय तथा प्रदेश स्तरीय निकाय सँग समन्वय तथा सहकारी गरिनेछ । १.२.४ पर्यटन पूर्वाधार विकासमा निजी क्षेत्रको लगानी भित्राउन प्रोत्साहनको नीति लिइनेछ ।
१.२ पर्यटकीय सम्भावनाका क्षेत्रहरूको पहिचान गरि पूर्वाधारको विकास गर्ने ।	१.२.१ पर्यटकीय क्षेत्रको सहज पहुँचका लागि सडक, पदमार्ग, पुल, बसपार्क लगायतका संरचनाको विकास गरिनेछ । १.२.३ पर्यटकीय सेवा सुबिधाको विकास तथा प्रवर्धन गरिनेछ । १.२.४ पालिका भित्र रहेका मुर्त तथा अमुर्त सम्पदाको संरक्षण गरि पर्यटनसँग जोडिनेछ ।
उद्देश्य २ः पर्यटन क्षेत्रको प्रवर्द्धन गर्नु ।	

<table>
<tr><th>रणनीति</th><th>कार्यनीति</th></tr>
<tr><td>२.१ पर्यटन क्षेत्रको बजारीकरण तथा विविधिकरण गर्ने ।</td><td>२.१.१ पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि प्रचार प्रसार गरिनेछ ।

२.१.२ छिमिकी पालिका, जिल्ला तथा अन्य संस्घ संस्थासँग सहकार्य गरि पर्यटन प्याकेजको निर्माण तथा प्रवर्द्धन गरिनेछ।

२.१.३ वार्षिक पर्यटन महोत्सवको आयोजना गरिनेछ ।</td></tr>
<tr><td colspan="2">उद्देश्य ३ः पर्यटन क्षेत्रको विकास गरि रोजगारी तथा स्वरोजगारीमा वृद्धि गर्नु ।</td></tr>
<tr><td>१.३ पर्यटकीय क्षेत्रका लागि आवश्यक जनशक्ति विकास गर्नु ।</td><td>१.३.१ पर्यटन व्यवसायसँग सम्बन्धित विभिन्न तालिमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।

१.३.२ हाल पर्यटन व्यवसायमा लागिरहेका व्यवसायीको क्षमता विकास कार्यक्रम संचालन ।

१.३.३ स्थानीयलाई पर्यटन सँग जोड्न स्थानिय हस्तकलाका सामग्री तथा प्रांगारिक कृषि उत्पादनको ब्रान्डीङ गरि कोशेलीको रूपमा विकास गरिनेछ ।

१.३.४ कोशेली घर स्थापना तथा संचालन गरिनेछ ।</td></tr>
</table>

४.२.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	पर्यटन गुरुयोजनाका कार्यक्रमहरूलाई प्राथमिक्ताका आधारमा कार्यान्वयन गर्ने	संख्या	१	१५००	१५००	१५००	१५००	७५००	१५००	प्रदेश	गा.पा.	गा.पा.
२	पर्यटन विकासका लागि आवश्यक कानुन निर्माण	संख्या	३	१००	१००				२००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
३	पर्यटन प्रोफाईल तयार गर्ने	संख्या	१	५००					५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
४	पर्यटनमा निजि क्षेत्रलाई आकर्षित गर्न प्रोत्साहन कार्यक्रम			३००	३००	३००	३००	३००	१५००	गा.पा, गैसस	निजि क्षेत्र	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
५	वडा २ र वडा ५ का पर्यटकीय क्षेत्र आसपास होमस्टे संचालनको सम्भाव्यता अध्ययन	घर संख्या	१०	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	प्रदेश, गा.पा, निजी क्षेत्र	निजि क्षेत्र	गा.पा.
६	कृषि पर्यटन प्रवर्द्धन (काउले डाँडा)			२००	२००	२००	२००	२००	१०००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
७	गाउँपालिकामा रहेका पर्यटकिय सम्भावित स्थानमा पूर्वाधार विकास गर्ने (सौचालय, खानेपानी, पहुँच मार्ग, विश्राम स्थल, पैदल मार्ग आदि)			२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा., गैस, निजि क्षेत्र	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
८	पिकनिक स्पट तथा पार्क निर्माण (खहरे झरना, नामसुघी, गढी किल्ला, थाम पोखरी, धोरका कुलो, चिउझिउ, कुईल्दी खोलो र धरादी झरना वरपर)	संख्या	३		५००	५००	५००	१००	१६००	सङ्घ, प्रदेश ,गा.पा.	गा.पा	गा.पा.
९	Film Village निर्माण	संख्या	१	१०००	२५००	५०००	५०००	५०००	१८५००	सङ्घ, प्रदेश ,गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१०	सम्भावित पर्यटकीय उत्पादन सम्बन्धि डकुमेन्ट्री बनाई वितरण गर्ने	संख्या	१			१०००			१०००	प्रदेश, गैसस	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
११	मुर्त तथा अमुर्त सम्पदाको संरक्षण, व्यवस्थापन तथा प्रवर्द्धन (पुरानो भेषभुषा, नाच, स्थानीय उत्पादनको खाना, ढिकी, झाँतो तथा कुंडुले घरहरूको संरक्षण र निर्माण कार्यमा आर्थिक सहयोग)			१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा., सङ्घ, प्रदेश, निजि क्षेत्र	गा.पा., समुदाय	गा.पा.
१२	पर्यटन सूचना केन्द्र स्थापना	संख्या	१	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	प्रदेश	गा.पा.	गा.पा.
१३	पर्यटन सम्बन्धि प्याम्पेलेट, ब्रोसर				१००	१२०	१५०	३००	६७०	गा.पा., गैसस,	गैसस, निजि क्षेत्र	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	बनाई निर्माण तथा वितरण									निजि क्षेत्र		
१४	विभिन्न पर्यटन प्याकेज निर्माण तथा प्रचारप्रसार	प्याकेज संख्या	५	१५०	१५०	१००	१००	१००	६००	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा.
१५	गाउँ बाहिर पर्यटन सम्बन्धि काम गर्ने विभिन्न सँग संस्था सँग अन्तरक्रिया गरी बजारीकरण गर्ने	पटक	५		२००	२००	२००	२००	८००	निजि क्षेत्र, गा.पा.	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा.
१६	मागका आधारमा पर्यटन जन शक्ति विकासका लागि तालिम सन्चालन	संख्या	१००		४००	४००	४५०	५००	१७५०	गा.पा. गैसस	गा.पा. गैसस	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१७	गुणस्तरीय सेवा प्रदान गर्ने पर्यटन व्यवसायीलाई सम्मान गर्ने	जना	१		५०	५०	५०	५०	२००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१८	स्थानीय हस्तकलाका सामग्री उत्पादन तथा प्रवर्द्धनमा सहयोग			५००	५००	५००	५००	५००	२५००	गा.पा. गैसस	गा.पा, समुदाय	गा.पा.
१९	निस्दी कोसेली घरलाई थप व्यवस्थित गर्ने	स्थान	१	१०००	४००	४००	४००	४००	२६००	प्रदेश	गा.पा	गा.पा.
	जम्मा बजेट			**६७००**	**७४५०**	**१०८२०**	**९९००**	**९७००**	**४४५७०**			

४.२.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
गाउँपालिकाको कुल राजश्वमा पर्यटन क्षेत्रको योगदानमा वृद्धि	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	सबै पर्यटकीय व्यवसायलाई करको दायरामा ल्याउनु
वार्षिक आन्तरिक पर्यटकको आवागमनमा वृद्धि	संख्या हजारमा							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	पर्यटकको आवागमन वृद्धि भएको हुने
असर									
व्यवस्थित पर्यटकीय गन्तव्यमा वृद्धि	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	लगानी पर्याप्त प्राप्त हुने
पर्यटकको बसाई अवधि लम्बिने	दिन							वार्षिक प्रतिवेदन	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
पर्यटकको दैनिक खर्च बढाउने	रु.							वार्षिक प्रतिवेदन	गुणस्तरीय पर्यटकीय सेवा सुबिधा प्रवाह हुने
पर्यटनमा क्षेत्रमा रोजगारी थप								वार्षिक प्रतिवेदन,	
प्रतिफल									
पर्यटन विकास गुरुयोजना कार्यान्वयन	निरन्तर							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	पर्याप्त बजेट विनियोजन हुने
पदमार्गको विकास	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	
व्यवस्थित होमस्टे	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	निजि क्षेत्रको सक्रिय सहभागिता हुने

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
स्तरीय होटल	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	
कृषि पर्यटन संचालन स्थान	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	
धार्मिक पर्यटन संचालन स्थान	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	
व्यवस्थित पिकनिक स्थल तथा तथा पार्क	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	सङ्घ, प्रदेश बाट पर्याप्त बजेट प्राप्त हुने
पर्यटन क्षेत्रमा तालिम प्राप्त दक्ष जनशक्ति	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	गैसस क्षेत्रबाट सहयोग प्राप्त हुने

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
हस्तकलामा आधारित सामग्री उत्पादन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	स्थानीय स्रोत साधनको पहिचान तथा उपयोग
कोशेली घर स्थापना	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	

४.३. उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय

४.३.१. पृष्ठभूमि

उद्योग क्षेत्रलाई राष्ट्र विकासको प्रमुख आधार स्तम्भको रूपमा लिन सकिन्छ । उद्योग क्षेत्रको विकास बिना रोजगारीका अवसहरू सिर्जना र आर्थिक विकास गर्न असम्भव प्राय हुन्छ । नेपाल सरकारले एक स्थानीय तह एक औद्योगिक ग्रामको नीति अबलम्बन गरेको छ । दीगो विकास लक्ष्यमा समावेशी एवं दीगो औद्योगिकरण तथा साना उद्योग एवं अन्य व्यवसाय विस्तार गर्ने उल्लेख छ ।

निस्दी गाउँपालिकाको सबै भन्दा ठुलो बजार वडा नं ४ स्थित मित्याल बजार हो, जुन यस गाउँपालिकाको केन्द्र पनि हो। त्येसैगारी अन्य वडाहरू जस्तै वडा १को पुरामलाङ, वडा ३ को धर्केसिङ, वडा ५ को बेलडाँडा र ढुङ्गानाबेसी तथा वडा ६ को अर्चले र सिसिङ्गामा पनि स-साना बजार केन्द्रहरू रहेका छन्। गाउँपालिकामा सञ्चालन भएका व्यापार र व्यवसायहरू यीनै बजार क्षेत्रहरूमा केन्द्रित रहेका छन्।

निस्दी गाउँपालिका पाल्पा जिल्लाको पुर्वी र स्याङ्जा जिल्लाको पुर्वी दक्षिणी भेगलाई पुर्व—पश्चिम राजमार्ग मार्फत तराईको बजारसँग जोडने प्रमुख व्यापारिक केन्द्र बन्दै गरेको साथै स्थानीयस्तरमा उपलब्ध कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरू स्थापना गरी संचालन गर्न सकिने संभावना रहेको देखिन्छ । पालिकामा नगन्य मात्रामा उद्योग स्थापना भएका छन् । राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार यस पालिकामा घरधुरीको साना व्यवसायमा संलग्नता हेर्दा अधिकांश (८८.१४%) परिवार कृषि बाहेक कुनै पनि व्यवसायमा संलग्न भएका छैनन्। अन्य साना व्यवसाय संलग्न मध्य सबै भन्दा बढी ३०४ परिवार (७.३०%) घरेलु तथा लघु उद्योगमा संलग्न छन्।

४.३.२. समस्या तथा चुनौती

उपलब्ध कच्चा पदार्थको सहि सदुपयोग नभएको, हालसम्म औद्योगिक ग्रामको स्थापना नभएको, उद्योग क्षेत्रमा लगानी गर्न आकर्षित गर्न नसकिएको, उद्योग संचालनका लागि उर्जाको अपर्याप्तता, यातायात तथा अन्य भौतिक पूर्वाधारको कमी रहेको, बैदेशिक रोजगारी बाट फर्केका व्यक्तिहरूको अनुभव तथा पूँजीलाई उद्योग क्षेत्रमा सदुपयोग गर्न नसकिएको, सबै प्रकारका व्यवसायलाई करको दायरामा ल्याउन नसकिएको, सञ्चालनमा आएका उद्योगलाई निरन्तरता दिन नसकिएको, लघु घरेलु तथा साना उद्योगको बजार विकास तथा प्रवर्धन गर्न नसक्नु आदि यस क्षेत्रका समस्या तथा चुनौती हुन् ।

४.३.३. संभावना तथा अवसर

कृषि तथा वनमा आधारित उद्योगका लागि पर्याप्त कच्चा पदार्थ उपलब्ध हुनु, पशुपंक्षीमा आधारित उद्योगको सम्भावना रहेको, उद्योगका लागि आवश्यक जनशक्ति उपलब्ध रहेको, रोजगारी तथा स्वरोजगारको सिर्जना गर्न सकिने यस क्षेत्रका अवसर हुन् ।

४.३.४. उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय योजना

४.३.४.१. लक्ष्य

स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित उद्योग स्थापना गरि रोजगारी तथा स्वरोजगार सिर्जना गर्ने ।

४.३.४.२. उद्देश्य

१. स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनमा आधारित उद्योग स्थापना गर्नु ।

२. स्थानीय स्तरमा उत्पादन भएका वस्तुहरूलाई गुणस्तरीय र प्रतिस्पर्धातमक बनाउनु ।

३. व्यापार तथा व्यवसायका लागि सहज वातावरण तयार गर्नु ।

४.३.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ः स्थानीय स्तरमा उपलब्ध स्रोत साधनको अधिकतम प्रयोग गर्नु ।	
१.१ स्थानीय स्रोत, साधन तथा सीपको सदुपयोग गरि उद्यम विकासलाई प्रोत्साहन गर्ने ।	१.१.१ गाउँपालिकामा भएका स्रोत तथा साधनको प्रयोगबाट उद्योग स्थापना गर्न अध्ययन गरिनेछ । १.१.२ स्थानीय परम्परागत सिप तथा क्षमताको पहिचान तथा विकास गरिनेछ । १.१.३ गाउँपालिकामा उद्योग स्थापनाका लागि प्रोत्साहन गर्न दर्ता, नवीकरण जस्ता प्रक्रियालाई सरल बनाउने साथै सहुलियत तथा कर छुटको व्यवस्था गरिनेछ । १.१.४ स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित उद्योग स्थापना गरिनेछ।
१.२ उद्योग स्थापनाका लागि आवश्यक पूर्वाधारको विकास गर्ने ।	१.२.१ साना तथा घरेलु उद्योग स्थापना, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि नीति, ऐन, कार्यविधि तथा मापदण्ड तयार गरि लागु गरिनेछ । १.२.२ औद्योगिक ग्रामको स्थापना गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः स्थानीय स्तरमा उत्पादन भएका वस्तुहरूलाई गुणस्तरीय र प्रतिस्पर्धामक बनाउनु ।	
२.१ उद्योग क्षेत्रमा लगानी भित्र्याउन प्रोत्साहन गर्ने ।	२.१.१ उद्योग स्थापनामामा सार्वजनिक निजी साझेदारीलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	२.१.२ साना तथा घरेलु उद्यम विकासमा सामुहिक तथा सहकारी लगानीलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । २.१.३ गाउँपालिकामा भित्रीने विप्रेषणलाई उद्योग क्षेत्रमा लगानी गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।
२.२ स्थानीय उत्पादनको बजार प्रवर्धन गर्ने ।	२.२.१ गाउँपालिकाको प्रमुख बजारमा स्थानीय उत्पादनको विक्री कक्ष स्थापना गरिनेछ । २.२.२ स्थानीय उत्पादनको प्रचार प्रसार गर्न विभिन्न प्रदर्शनी, मेलाको आयोजना गर्ने तथा यस्ता मेलामा सहभागता जनाउने ।
२.३ स्थानीय उत्पादनलाई गुणस्तरीय तथा प्रतिस्पर्धात्मक बनाउने ।	२.३.१ एक वडा एक उत्पादन लाई प्रोत्साहन गरिनेछ । २.३.२ गुणस्तरीय उत्पादनका लागि उद्योगमा प्रविधिको प्रयोग बढाउन प्रोत्साहनका कार्यक्रम गरिनेछ ।
उद्देश्य ३: व्यापार तथा व्यवसायका लागि सहज वातावरण तयार गर्नु ।	
३.१ गाउँपालिकामा व्यापार व्यवसायलाई सहजीकरण गर्ने ।	३.१.१ पालिका भित्र हुने सबै व्यापार व्यवसायलाई दर्ता गर्न सहयोग गरिनेछ । ३.१.२ व्यापारमा स्वच्छ प्रतिस्पर्धा कायम गर्न समय समयमा बजार अनुगमन गरिनेछ । ३.१.३ सहकारी सँगको साझेदारीमा सुपथ पसल संचालन गरिनेछ ।

४.३.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	गाउँपालिकामा रहेका सम्भावित औद्योगिक कच्चा पदार्थको पहिचान गरी स्रोत नक्शाङ्कन	पटक	१	५००					५००	प्रदेश	गा.पा.	गा.पा.
२	स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योग स्थापना	संख्या	२			५०००		५०००	१००००	गा.पा., निजि क्षेत्र, सहकारी	सहकारी, निजि क्षेत्र	गा.पा.
३	उद्योग स्थापना, संचालन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि कानुन तर्जुमा	संख्या	३	५०	५०				१००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
४	औद्योगिक ग्राम स्थापनाका लागि सम्भाव्यता अध्ययन गरि DPR तयार गर्ने	संख्या	१	१०००					१०००	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
५	नयाँ नयाँ व्यवसायका क्षेत्रहरू पहिचान गरि उद्यमशीलता सम्बन्धी विभिन्न तालिमहरू सञ्चालन	संख्या	१०		१०००	१०००	१०००	१०००	१०२००००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
६	सहकारीलाई साना उद्योगमा लगानी गर्न प्रोत्साहन गर्न समन्वय तथा सहकार्य गर्ने	पटक	५	२००	२००	३००	३००	३००	१३००	गा.पा. सहकारी	सहकारी, गा.पा	गा.पा.
७	बैदेशिक रोजगारीबाट फर्केर स्थानीय स्तरमानै लगानी गर्ने युवालाई सम्मान	संख्या	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा.	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा.
८	स्थानीय उद्योगमा उत्पादन भएका वस्तुको प्रदर्शनी कक्ष स्थापना	संख्या	१				२०००	२०००	४०००	गा.पा., सहकारी, निजि क्षेत्र	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
९	स्थानीय उत्पादनको प्रचार प्रसार गर्न वार्षिक मेला तथा प्रदर्शनीको आयोजना	पटक	४		४००	४५०	५००	५५०	१९००	गा.पा., सहकारी, निजि क्षेत्र	गा.पा., सहकारी, निजि क्षेत्र	गा.पा.
१०	गाउँपालिका बाहिर हुने औद्योगिक मेलामा पालिकाले प्रतिनिधित्व गर्ने	पटक	२	१००	२००	२००	२००	२००	९००	गा.पा., सहकारी, निजि क्षेत्र	गा.पा., सहकारी, निजि क्षेत्र	गा.पा.
११	उत्पादित सामाग्रीको ब्रान्ड निर्माण गर्न पहल गर्ने	संख्या	३			१००	१००	१००	३००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१२	गाउँपालिकामा हुने सबै प्रकारका व्यापार व्यवसाय दर्ता गर्न चेतनामुलक कार्यक्रम	पटक	५	१००	११५	१२०	१२०	१२०	५७५	गा.पा. गैसस	गा.पा. गैसस	गा.पा.
१३	बजार अनुगमन	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१४	सुपथ मूल्य पसल संचालन	संख्या	२		३०००			३०००	६०००	गा.पा, सहकारी	सहकारी	गा.पा.
	जम्मा मूल्य			**२०५०**	**५०६५**	**७२७०**	**४३२०**	**१२३७०**	**३१०७५**			

४.३.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
गैर कृषि क्षेत्रमा रोजगारी वृद्धि	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	गैर कृषि क्षेत्रको प्रवर्द्धन हुने
असर									
औद्योगिक क्षेत्रमा संलग्न जनसंख्या बढ्ने	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	गैर कृषि क्षेत्रको प्रवर्द्धन हुने
व्यवसाय क्षेत्रमा संलग्न जनसंख्या बढ्ने	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
प्रतिफल									
स्थानीय स्रोत साधनमा आधारित उद्योग	संख्या	१	०	०	२	०	३	वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	निजी, सहकारी तथा सरकारी क्षेत्रको लगानी

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
औद्योगिक ग्राम स्थापना	संख्या	०			१			वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	वृद्धि भएको हुने
जडिबुटी प्रशोधन केन्द्र	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
स्थानीय समाग्री प्रदर्शनी कक्ष	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
उद्योगमा लगानी गर्ने सहकारी	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
स्थानीय उत्पादनको मेला वा प्रदर्शनी	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
सुपथ पसल संचालन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
व्यापार व्यवसायको दर्ता	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	

४.४. श्रम तथा रोजगारी

४.४.१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले रोजगारी र श्रमको हकलाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ । संविधानले दक्ष र व्यावसायिक श्रमशक्तिको विकास गर्ने, श्रमिक र उद्यमबीच सु-सम्बन्ध कायम गर्ने, वैदेशिक रोजगारीबाट आर्जित सीप, पूँजी, प्रविधि आदि देश भित्रै सदुपयोग गर्ने नीति लिएको छ ।

दीगो विकास तथा गरिबि निवारणका लागि सम्मानजनक रोजगारी पहिलो आधार हो । रोजगारी मानिसको जीवनयापनको प्रमुख आधार हो । नेपालको संविधानले रोजगारीलाई मौलिक हकका रूपमा स्थापित गरेको छ । २० देखि ३४ वर्ष उमेर समूहको जनसङ्ख्या अन्य उमेर समूहभन्दा साँघुरो (२३.०४%) देखिन्छ जसले युवाहरूको बाहिरी रोजगारीका लागि विदेश पलायन (वैदेशिक रोजगारी तथा श्रम आप्रवास) उच्च रहेको संकेत गर्दछ। गाँउपालिकामा प्रधानमन्त्री रोजगार कार्यक्रम संचालनमा रहेको छ जस मार्फत केहि स्थानीयले थप रोजगारीको अवसर पाएका छन् । निस्दी गाउँपालिकामा आर्थिक वर्ष २०८०/०८१ मा जम्मा ५५१ जना बेरोजगारको सुचिमा सुचिकृत भएका थिए। सो आ.व.मा सुचिकृत भएका मध्ये ७४ जनाले ७ वटा आयोजनामा सँगलग्न भई जम्मा ७,४०० दिन काम गरेका थिए।

४.४.२. समस्या तथा चुनौती

स्थानीय स्तरमा श्रम शक्तिको माग र आपूर्ति बिचको असन्तुलन, सीपयुक्त जनशक्तिको कमि, रोजगारीका अवसरको कमि, श्रम शक्तिको रूपमा रहेको युवा जनशक्ति गाउँपालिका बाट बाहिरिनु, गाउँपालिकाका युवा श्रमशक्तिलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा संलग्न गराउनु यस क्षेत्रका समस्या तथा चुनौती हुन् ।

४.४.३. संभावना तथा अवसर

गाउँपालिकामा विद्यमान मानवीय संसाधनको उपयुक्त परिचालन गरि गाउँपालिका तथा नगरवासीको आर्थिक समृद्धि हासिल गर्न सकिने सम्भावना, कृषि पशुपालन लगायतका क्षेत्रलाई व्यवसायीकरण स्थानीय स्तरमानै रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्न सकिने अवसर छन् ।

४.४.४. श्रम तथा रोजगारी योजना

४.४.४.१. लक्ष्य

स्थानीय श्रमशक्तिलाई उत्पादनशील क्षेत्रमा उपयोग गर्ने ।

४.४.४.२. उद्देश्य

१ दक्ष जनशक्तिको विकास गरि स्थानीय स्तरमानै रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्नु ।

२ श्रमिकको हक हितको सुरक्षा गर्नु ।

४.४.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ : दक्ष जनशक्तिको विकास गरि स्थानीय स्तरमानै रोजगारीका अवसर सिर्जना गर्नु ।	
१.१ रोजगार तथा बेरोजगारको लगत तयार गर्ने ।	१.१.१ रोजगार केन्द्र मार्फत गाउँपालिकाको रोजगार तथा बेरोजगारको तथ्यांक संकलन तथा व्यवस्थापन गरिनेछ । १.१.२ गाउँपालिका क्षेत्रमा बसोबास गर्ने व्यक्तिहरूको दक्षता र अनुभवको आधारमा लगत तयार गरि श्रम बैंकको स्थापना गरिनेछ ।
१.२ रोजगारमूलक तालिम सञ्चालन गर्ने ।	२.२.१ रोजगार केन्द्रमा सुचिकृत श्रमिकलाई सिपमुलक तालिम तथा काममा पहिलो प्रथमिकता दिईनेछ । २.२.२ विभिन्न सङ्घ संस्थासँग सहकार्य गरि रोजगारमूलक तालिम सञ्चालन गरिनेछ ।
उद्देश्य २ श्रमिकको हक हितको सुरक्षा गर्नु ।	
२.१ गाउँपालिका क्षेत्रमा कार्यरत मजदुरको न्यूनतम हक अधिकार सुरक्षित गर्ने ।	२.१.१ गाउँपालिका क्षेत्रमा काम गर्ने श्रमिकको (महिला र पुरुषको) ज्यालामा समानता कायम गरिनेछ । २.१.२ बाल श्रमलाई निरुत्साहित गरिनेछ ।
२.२ वैदेशिक रोजगारलाई सुरक्षित र मर्यादित बनाउन पहल गर्ने ।	२.२.१ विदेश जान चाहने व्यक्तिहरूलाई आधारभूत तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । २.२.२ बैदेशिक रोजगारमा जाने युवालाई गन्तब्य स्थानबारे अभिमुखीकारण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

४.४.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	बेरोजगार व्यक्तिहरूको अभिलेख तयार गर्ने	पटक	१	१००	१००	५०	५०	५०	३५०	प्र.म रोजगार कार्यक्रम	प्र.म रोजगार कार्यक्रम	गा.पा.
२	सीप युक्त तथा अर्ध दक्ष व्यक्तिहरूको दर्ता गर्ने सम्बन्धमा वडा मार्फत लागत संकलन गर्ने			५०	५०	५०	५०	५०	२५०	प्र.म रोजगार कार्यक्रम	प्र.म रोजगार कार्यक्रम	गा.पा.
३	मानव स्रोत विकास योजना तयार गर्ने	संख्या	१			१०००			१०००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
४	स्वरोजगारका लागि स्थानीय युवालाई प्रस्तावको आधारमा सहयोग गर्न अध्यक्षसँग रोजगार कार्यक्रम संचालन गर्ने			१००	१००		१००	१००	४००	गा.पा.	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजार मा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
५	वैदेशिक रोजगारीबाट लिएको अनुभव आदान प्रदान गर्न स्थानीय युवा बीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम	पटक	५	५०	५५	६०	७०	८०	३१५	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
६	बैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका व्यक्तिलाई आयमुलक क्षेत्रमा लगानी गर्न वित्तीय साक्षरता कार्यक्रम संचालन गर्ने	संख्या	५०	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	गा.पा., सहकारी, वित्तीय संस्था	सहकारी, वित्तीय संस्था	गा.पा.
७	वार्षिक रूपमा २ जनालाई आधुनिक सिप मुलक तालिम लिन गाउँपालिका बाहिर पठाउन सहयोग गर्ने	संख्या	१०	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	गा.पा., प्रदेश	गा.पा.	गा.पा.
८	सिप प्रमाणीकरण गर्न वार्षिक रूपमा कार्यक्रम संचालन गर्ने	पटक	५	३००	३५०	४००	४५०	५००	२०००	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजार मा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
९	बाल श्रम विरुद्ध ठाउँ ठाउमा जानकारी मुलक सूचना बोर्ड राख्ने	स्थान	११	५०	१२०	१२०			२९०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१०	श्रमिकको विमा गराउन रोजगारदाताहरूसँग अन्तरक्रिया गर्ने	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा., निजि क्षेत्र	गा.पा.	गा.पा.
११	बैदेशिक रोजगारमा जाने व्यक्तिलाई अभिमुखीकरण तालिम संचालन	संख्या	१००	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	सङ्घ, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
	जम्मा बजेट			**१५००**	**१६२५**	**२५३०**	**१५७०**	**१६३०**	**८८५५**			

४.४.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	जोखिम पक्ष तथा अनुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
स्थानीय स्तरमा रोजगारीको वृद्धि भएको हुने	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	रोजगारमूलक कर्यक्रम प्रवर्द्धन भएका हुने
सुरक्षित वैदेशिक रोजगारीमा जानेको संख्या	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	
असर									
सीपमूलक तालिम प्राप्त गरेका दक्ष जनशक्तिको वृद्धि	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	सिपमुलक कार्यक्रम संचालन भएका हुने
प्रतिफल								वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	
मानव स्रोत विकास योजना	संख्या		-	-	१	-	-	वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	मानव विकास योजनासहित

सिप प्रमाणित प्रमाणपत्र प्राप्त गर्नेको	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	रोजगारमुलक कार्यक्रम प्रवर्द्धन हुने
उच्च स्तरको आधुनिक सिपमुलक तालिम प्राप्त गर्ने	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	
अध्यक्ष सँग रोजगार कर्यक्रमबाट लाभान्वित	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पर्श्वचित्र	

परिच्छेद ५: सामाजिक क्षेत्र

५.१. स्वास्थ्य तथा पोषण

५.१.१. पृष्ठभूमि

स्वस्थ्य जनशक्ति समृद्ध मुलुक निर्माणको महत्वपूर्ण आधार हो । नेपालको संविधानले स्वास्थ्यलाई नागरिकको मौलिक हकका रूपमा प्रत्याभूत गरेको छ । संविधानमा पनि प्रत्येक नेपालीले आधारभूत स्वास्थ्य सेवा र सुविधा निःशुल्क पाउने व्यवस्था गरेको छ । सबै उमेर समुहका व्यक्तिका लागि स्वस्थ्य जीवन सुनिश्चित गर्दै समृद्ध जीवन प्रवर्द्धन गर्ने दीगो विकास लक्ष्य रहेको छ । संविधानले व्यवस्था गरे अनुसार स्थानीय सरकारले आफ्ना मातहतका स्वास्थ्य संस्थामा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा र सुविधा निःशुल्क गरेको छ ।

पोषणयुक्त खानपान, स्वच्छ खानेपानी एवं सरसफाई स्वस्थ जीवनको आधार हुन् । स्वस्थ जीवनको लागि पोषणयुक्त खाद्यवस्तुको उपलब्धता अनिवार्य हुन्छ । गाउँपालिका मा उत्पादित कृषि उपजले सबै घरधुरीलाई वर्षभर खान पुग्ने अवस्था छैन ।

यस गाउँपालिकामा १ आधारभूत अस्पताल (निर्माणाधीन), ७ स्वास्थ्य चौकी र ५ सामुदायिक स्वास्थ्य ईकाइ सञ्चालनमा रहेका छन्।

गाउँपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थामा पोषण सेवा, प्रसुती सेवा, गर्भवती जाँच, औषधी वितरण, ल्याव सेवा, खोप सेवा, पोषण सेवा, परिवार नियोजन सेवा, भिटामिन ए खुवाउने, क्षयरोगको उपचार तथा अन्य उपचारात्मक सेवाहरू उपलब्ध रहेका छन् ।

५.१.२. समस्या तथा चुनौती

अपेक्षित रूपमा गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच विस्तार हुन नसकेको, स्वास्थ्य संस्थामा आवश्यकता अनुसारको आधुनिक उपकरण तथा दक्ष जनशक्तिको अभाव, भौतिक पूर्वाधारको (भवन) कमि, स्थानीयमा स्वास्थ्य सम्बन्धी चेतनाको कम, कुपोषण, स्वास्थ्य सम्बन्धि जटिल समस्याका लागि गाउँपालिका बाहिर जानुपर्ने अवस्था, जलवायु परिवर्तन, बढ्दो खाद्य असुरक्षा तथा प्राकृतिक विपदले,महामारीले मानवीय स्वास्थ्यमा समस्या थपिदै गएको, नसर्ने तर दिर्घ रोगहरूको जोखिम बढ्नु, आकस्मिक स्वास्थ्य समस्या हुँदा एम्बुलेन्स तथा वाटोको समस्या हुनु, स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच स्थापित गर्न नसकिनु, हाल सम्म पनि पालिका स्तरीय अस्पताल निर्माण सम्पन्न भई संचालमा आउन नसकेको, अति विपन्न र जोखिममा परेका नागरिकलाई उच्च प्राथमिकतामा राख्दै स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउन नसकेको, स्वास्थ्य बिमालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गराउनु, व्यक्तिगत स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धि चेतना विस्तार नभएको, सरकारद्वारा निशुल्क रूपमा उपलब्ध गराउने औषधि समयमा तथा पर्याप्त उपलब्ध गराउनु जस्ता प्रमुख चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

५.१.३. संभावना तथा अवसर

आधारभूत स्वास्थ्य सेवा सम्बन्धी अधिकार स्थानीय तहमा रहनु, दश शैयाको अस्पताल निर्माणले गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच विस्तार, प्रयोगशाला सेवा विस्तार, निजी क्षेत्रलाई पनि स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा आकर्षित गर्ने सम्भावना रहेको, आयुर्वेदिक पद्धतिको विकास गरि दीर्घकालीन स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ । पूर्वाधार, उपकरण तथा दक्ष जनशक्तिको व्यवस्था गरि गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ । स्वास्थ्य विमा कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु, सर्वसाधारण व्यक्तिगत स्वास्थ्य, प्रजनन स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धि सचेत हुँदै जानु, प्रभावकारी स्वास्थ्य सेवा प्रवाहका लागि नीतिगत व्यवस्था हुनु, सङ्घीय सरकार तथा प्रदेश सरकारबाट स्वास्थ्य क्षेत्रमा लगानी बढाउदै जानु आदि यस क्षेत्रका अवसर हुन् ।

५.१.४.स्वास्थ्य तथा पोषण योजना

५.१.४.१. लक्ष्य

गाउँपालिकामा सर्वसुल, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबैको सहज पहुँच पुगेको हुने ।

५.१.४.२. उद्देश्य

१ सबै वडामा दक्ष जनशक्ति सहित गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको विस्तार गर्नु ।
२ स्वास्थ्य सेवामा आवश्यक पूर्वाधारहरूको निर्माण तथा स्तरोन्नती गर्नु ।
३ स्वच्छ र पोषणयुक्त खाद्य उपलब्धता तथा पहुँचको वृद्धि गर्नु ।
४ वैकल्पीक चिकित्साको माध्यमबाट स्वास्थ्य सेवा प्रवर्द्धन गर्नु ।

५.१.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ः सबै वडामा दक्ष जनशक्ति सहित गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको विस्तार गर्नु ।	
१.१ आधारभूत देखि विशिष्ठ स्वास्थ्य सेवामा सबैको पँहुच अभिवृद्धि तथा विस्तार गर्ने ।	१.१.१ आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा औषधीमा स्थानीय बासीको पहुँच पुर्रयाउने । १.१.२ स्वास्थ्य वीमा कार्यक्रम मार्फत सबैमा स्वास्थ्य सेवाको पहुँच बढाउने । १.१.३ पालिकाका सबै क्षेत्रमा रहेका सबै नागरिकलाई स्वास्थ्य सेवा पुर्याउन आधुनिक प्रविधि तथा विशेषज्ञ सेवा सहितको घुम्ती स्वास्थ्य सेवा संचालन गर्ने । १.१.४ सामुदायिक विद्यालयमा नियमित स्वास्थ्य परिक्षणको व्यवस्था गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	१.१.५ अशक्त तथा जेष्ठ नागरिकको स्वास्थ्य सेवाको पहुँच विस्तार गर्न विभिन्न कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
१.२ स्वास्थ्य सम्बन्धि सचेतनामुलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।	१.२.१ रोग प्रतिरोधात्मक क्षमताको विकासका लागि पोषण, सन्तुलित आहार, व्यक्तिगत सरसफाई तथा वातावरण प्रदुषण सम्बन्धि सचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । १.२.२ विपद तथा महामारीको समयमा हुने स्वास्थ्य जोखिम सम्बन्धि जागरुक गराउने । १.२.३ गर्भवती महिला तथा बालबालिकाले अनिवार्य लिनुपर्ने खोपको नियमित व्यवस्थापन गर्ने साथै यस्तो खोप लिन जागरुक गराउने । १.२.४ किशोरी स्वास्थ्य तथा महिनावारी सम्बन्धि सचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । १.२.५ सर्ने तथा नसर्ने रोगबारे सचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
१.३ स्वास्थ्य संस्थामा दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्थापन गरिनेछ ।	१.३.१ आवश्यक दक्ष स्वास्थ्यकर्मीको व्यवस्थापनका लागि सरकार तथा गै.स.स सँग सहकार्य तथा समन्वय गर्ने । १.३.२ स्वास्थ्यकर्मीहरूलाई समय अनकुल तालिम प्रदान गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः स्वास्थ्य सेवामा आवश्यक पूर्वाधारहरूको निर्माण तथा स्तरोन्नती गर्नु ।	
२.१ स्वास्थ्य संस्थामा प्रविधिमैत्री भौतिक पूर्वाधारहरू निर्माण तथा स्तरोन्नती गर्ने ।	२.१.१ निर्माणाधीन १० शैयाको अस्पताल सम्पन्न गरि संचालनमा ल्याईनेछ । २.१.२ अस्पतालमा आकस्मिक (प्राथमिक) उपचार, विशिष्ट ल्याव सेवा तथा अन्य आधारभूत एकीकृत उपचार सेवा प्रवाह गरिनेछ । २.१.३ आवश्यक स्थानमा खोप केन्द्र तथा गाउँघर क्लिनिक संचालन गरि स्वास्थ्य सेवा प्रवर्द्धन गरिनेछ । २.१.४ स्वास्थ्य संस्था सम्म सहज रूपमा पुग्न पहुँच बाटोको व्यवस्थापन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	२.१.५ एम्बुलेन्स सेवा विस्तार तथा प्रभावकारी बनाईनेछ।
उद्देश्य ३: स्वच्छ, स्वस्थ र पोषणयुक्त खाद्य उपलब्धता तथा पहुँचको वृद्धि गर्नु ।	
३.१ स्वस्थ र पोषणयुक्त खानेकुराको बारेमा ज्ञान अभिवृद्धि गर्ने ।	३.१.१ पोषण सुधार योजना सहित बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । ३.१.२ गर्भवती महिला तथा नवजात शिशु लाई आमा सुरक्षा कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । ३.१.३ कुपोषणको अन्त्य गर्न गर्न विभिन्न कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: वैकल्पीक चिकित्साको माध्यमबाट स्वास्थ्य सेवा प्रवर्द्धन गर्नु ।	
४.१ आयुर्वेद उपचार पद्धतीलाई स्वास्थ्य सेवाको दीगो र भरपर्दो माध्यम बनाई पहुँच विस्तार गर्ने ।	४.१.१ आयुर्वेदिक स्वास्थ्य संस्थालाई सुविधा सम्पन्न बनाई आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवाको विस्तार गर्ने। ४.१.२ स्थानीय स्तरमा उपलब्ध औषधिजन्य जडिबुटीको पहिचान, संरक्षण, संकलन, प्रबर्द्धन गर्दै वैकल्पिक चिकित्सा प्रवर्द्धन गरिनेछ ।
४.२ वैकल्पिक उपचार पद्दतिको खोजि तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।	४.२.१ योग तथा ध्यानलाई वैकल्पिक उपचार पद्दतिको रूपमा प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

५.१.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	स्वास्थ्य संस्थाको स्तरोन्नति तथा व्यवस्थापन	संख्या	१४	५००	६५०	७५०	८५०	१०००	३७५०	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा	गा.पा, स्वास्थ्य संस्था	गा.पा
२	सुपथ मूल्य औषधि पसल संचालन	संख्या	२	३००	३००	१००	१००	१००	९००	गा.पा, गैसस	गा.पा, स्वास्थ्य संस्था	गा.पा
३	स्वास्थ्य संस्थामा औषधि तथा उपकरण खरिद	पटक	५	१५००	१६००	१७००	१८००	१८००	८४००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	गा.पा, स्वास्थ्य संस्था	गा.पा
४	स्वास्थ्य विमा गर्न सबैलाई सचेत गर्ने साथै अति विपन्न तथा अशक्तलाई	संख्या	१००	५००	४५०	३५०	३५०	३५०	२०००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	स्वास्थ्य विमा गर्न सहयोग गर्ने											
५	विशेषज्ञ सेवा सहित घुम्ती स्वास्थ्य शिविर संचालन	पटक	१०	५००	६००	७००	८००	९००	३५००	गा.पा, गैसस, लुम्बिनी स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान	गा.पा, गैसस, लुम्बिनी स्वास्थ्य विज्ञान प्रतिष्ठान	गा.पा
६	विद्यालयमा नियमित स्वास्थ्य परीक्षण कार्यक्रम	पटक	५	२५०	३५०	५००	५००	५००	२१००	गा.पा, गैसस	गा.पा., गैसस, विद्यालय	गा.पा
७	अशक्त तथा जेष्ठ नागरिकको घरघरमा स्वास्थ्य	पटक	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	परिक्षणलाई निरन्तरता दिने											
८	पोषण, सन्तुलित आहार, व्यक्तिगत सरसफाई, धुम्रपान नियन्त्रणको लागि आवयश्क पहल तथा वातावरण प्रदुषण, सर्ने र नसर्ने रोग सम्बन्धि सचेतनामुलक कार्यक्रम	पटक	५	६००	६००	६००	६००	६००	३०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	गा.पा, स्वास्थ्य संस्था	गा.पा

क.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	(विद्यालय र समुदायमा)											
९	मानसिक स्वास्थ्य सम्बन्धि चेतना अभिवृद्धि तथा मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम	पटक	५	३००	५००	५००	५५०	५५०	२४००	प्रदेश, गा.पा, गैसस	गा.पा, स्वास्थ्य संस्था, विद्यालय	गा.पा
१०	कोल्डचेन सबसेन्टर सञ्चालन गर्ने	पटक	१०	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	गा.पा. गैसस	गा.पा. गैसस	गा.पा
११	स्वास्थ्य संस्थामा पर्याप्त दक्ष जनशक्ति व्यवस्थापन	संख्या	५	२६०	४२०	५५०	६२५	७००	२५५५	सङ्घ, प्रदेश	गा.पा	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१२	महिला स्वास्थ्य स्वयं सेविकाको क्षमता विकास, प्रोत्साहन तथा परिचालन	पटक	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा	गा.पा, स्वास्थ्य संस्था	गा.पा
१३	स्वास्थ्यकर्मीलाई समयानुकुल तालिम तथा प्रशिक्षण कार्यक्रम	पटक	५	८००	८००	८००	८००	८००	४०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	गा.पा
१६	स्वास्थ्य केन्द्रमा विशिष्ट ल्याब सेवा संचालन	संख्या	२		२०००		२०००		४०००	प्रदेश	गा.पा	गा.पा
१७	खोप केन्द्र संचालन तथा	संख्या	५	५००	२००	२००	२००	२००	१३००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	नियमित खोप सुदृढिकरण											
१८	सबै स्वास्थ्य संस्थाले महिनामा एक पटक गाउँघर क्लिनिक संचालन गर्ने	संख्या	१०	६००	३००	३००	३००	३००	१८००	सङ्घ, गा.पा.	स्वास्थ्य सस्था	गा.पा
१९	बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम	एकमुष्ठ		८००	८००	८००	८००	८००	४०००	सङ्घ	गा.पा, स्वास्थ्य संस्था	गा.पा
२०	जंक फुडको प्रयोग घटाउने तथा अर्गानिक खानाको फाईदा	पटक	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा	गा.पा, स्वास्थ्य संस्था, विद्यालय	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	बारे सचेत गराउने											
२२	गर्भवती महिला र नवजात शिशु स्याहार सम्बन्धि आमा सुरक्षा कार्यक्रम	एकमुष्ठ		१५००	१५००	१५००	१५००	१५००	७५००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा	गा.पा
२३	जटिलता भएका गर्भवती, सुत्केरीलाई निशुल्क एम्बुलेन्स कार्यक्रम	एकमुष्ठ		३००	३००	३००	३००	३००	१५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा
२४	प्रसुती गृह संचालन तथा व्यवस्थापन	संख्या	२	५०००	५०००	३०००	३०००	१०००	१७०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
२५	अक्सिजन सहितको एम्बुलेन्स थप गर्ने	संख्या	१			७०००			७०००	सङ्घ	गा.पा., स्वास्थ्य संस्था	गा.पा
२६	औषधिजन्य जडिबुटीको पहिचान, संरक्षण, प्रयोग तथा प्रबर्द्धन कार्यक्रम	निरन्तर		२००	२००	२००	२००	२००	१०००	गा.पा	गा.पा	गा.पा
२७	नागरिक आरोग्य केन्द्रलाई थप व्यवस्थित गर्ने	निरन्तर		१००	१००	१००	१००	१००	२५०	गा.पा	गा.पा	गा.पा
२८	आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्र संचालन	संख्या	१		१०००	११००	१५००	२५०००	२८६००	सङ्घ, प्रदेश,गा.पा.	गा.पा.	गा.पा

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
२९	योग ध्यान केन्द्र स्थापना	संख्या	२			५००		५००	१०००	प्रदेश	गा.पा.	गा.पा
३०	योग ध्यान सम्बन्धि प्रशिक्षण तथा सचेतामुलक कार्यक्रम	पटक	१०	१००	१५०	१५०	१५०	१५०	७००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा
	जम्मा बजेट			१६४१०	१९६२०	२३५००	१८८२५	३९१५०	११७५०५५			

५.१.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८२/८३	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
५ वर्ष मुनिको बाल मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
नवजात शिशु मृत्युदर (प्रतिहजार जीवित जन्ममा)	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
असर									
१ घण्टाको दुरीमा स्वास्थ्य संस्थामा पहुँच भएको जनसंख्या	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	स्वास्थ्य सेवामा पहुँच बढेको हुने
स्वास्थ्य विमामा पहुँच भएको जनसंख्या बढाउने	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
प्रतिफल									
आपतकालीन स्वास्थ्य सेवा सहित संचालन भएको अस्पताल	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	पर्याप्त बजेटको व्यवस्था

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८२/८३	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
ल्याब संचालन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	भएको हुने
थप एम्बुलेन्स संचालन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
प्रसुती सेवा उपलब्ध भएका स्वास्थ्य संस्था थप	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
सुपथ मूल्य औषधि पसल	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
विशेषज्ञ सेवा सहित घुम्ती स्वस्थ्य शिविर	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	स्वास्थ्य सेवामा पहुँच बढेको हुने
स्वास्थ्य सम्बन्धि सचेतनामुलक कार्यक्रम	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
महिनावारीको समयमा हुने छुवाछुत प्रचलनको अन्त्यका लागि कार्यक्रम	पटक							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
थप खोप केन्द्र संचालन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८२/८३	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
गाउँघर क्लिनिक संचालन थप	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
आयुर्वेद स्वास्थ्य सेवा संचालन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	नागरिक वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवामा सचेत भएका हुने
योग ध्यान केन्द्र संचालन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	

*लुम्बिनी प्रदेशको (आवधिक योजना) सूचनालाई आधार लिइएको

५.२. शिक्षा`

५.२.१. पृष्ठभूमि

शिक्षा आधुनिक समाज निर्माण, मर्यादित जीवन तथा सम्मानजनक रोजगारीको महत्वपुर्ण आधार हो । नेपालको संविधानले शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा स्थापित गर्दै आधारभूत तहसम्म अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यामिक तह सम्मको शिक्षा निःशुल्क गरेको छ । संविधानतः शिक्षा सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको साझा दायित्वको रूपमा रहेको छ । त्यसैगरी स्थानिय सरकार संचालन ऐन २०७४ ले आधारभूत र माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको विकास, संचालन तथा नियमन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ । शिक्षालाई समयसापेक्ष, व्यवसायिक, सिपमुलक तथा व्यवहारिक बनाउन गाउँपालिकामा विभिन्न नीति नियम तथा योजना बनाई कार्यान्वयन पनि भईरहेका छन् ।

निस्दी गाउँपालिकामा जम्मा ५१ वटा शैक्षिक संस्थाहरू रहेका छन्। कुल विद्यालयमा १२ माध्यमिक र ३९ आधारभूत तहका विद्यालय छन्। गाउँपालिकका सबै वडामा कम्तिमा एउटा माध्यमिक तहको सामुदायिक विद्यालय रहेको छ। विद्यार्थीहरू उच्च शिक्षाका लागि देशका विभिन्न सहरहरूमा जाने गरेका छन् ।

५.२.२. समस्या तथा चुनौती

विद्यालयका भूकम्प प्रतिरोधी भवन, घेराबार, पुस्तकालय, उपयुक्त खेल मैदान, सौचालय, खानेपानी जस्ता पूर्वाधारको व्यवस्थापन नहुनु, सबै विद्यालयमा तहगत तथा विषयगत शिक्षाको व्यवस्था नहुनु, विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला तथा कम्प्युटर प्रयोगशाला नहुनु, शिक्षकहरूलाई समय सापेक्ष तालिमको कमि, प्राथमिक बाल विकास केन्द्रलाई सुविधा सम्पन्न र बालमैत्री बनाउन नसक्नु, शिक्षण सिकाई क्रियाकलाप बालमैत्री तथा प्रविधि मैत्री हुन नसक्नु, विद्यालयमा दरबन्दी मिलान गर्न नसक्नु, शैक्षिक संस्थाहरूको नियमित अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मुल्यांकन नहुनु, शिक्षक, विद्यार्थी तथा अविभावक बिच अन्तरक्रिया तथा छलफल कम हुनु, प्राविधिक शिक्षा नहुनु, शिक्षालाई गुणस्तरीय तथा व्यवहारिक बनाउनु, वार्षिक रूपमा बढ्दो विद्यार्थी पलायन, विद्यार्थीहरूलाई पढाईमा निरन्तर संलग्न गराउन नसक्नु, विद्यार्थीहरूलाई मनोपरामर्श दिन नसक्नु यस क्षेत्रका समस्या तथा चुनौतीहरू हुन् ।

५.२.३. संभावना तथा अवसर

माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको क्षेत्राधिकार स्थानीय तहमानै भएको, प्राविधिक शिक्षा तथा सिपमुलक व्यवसायिक तालिम संचालन गर्न सकिने, विभिन्न प्रकारका छात्रवृत्ति को व्यवस्था भएको, सूचना प्रविधिको माध्यमबाट शिक्षण सिकाईलाई प्रभावकारी बनाउन सकिने, शिक्षामा सबैको पहुँच विस्तार गरी गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न सकिने, स्थानीय तहलाई स्थानीय पाठ्यक्रमको विकास तथा कार्यान्वयन गर्न सक्ने अधिकार प्राप्त हुनु, सार्वजनिक विद्यालय प्रतिको चासो र जनअपेक्षा बढ्दै जानु, विद्यालय स्तरको प्राविधिक शिक्षा (TSLC) तथा प्राविधिक उच्च शिक्षालाई प्रवर्द्धन गर्दै रोजगारीको अवसर सृजना गर्न सकिने, विभिन्न साझेदार संस्थाहरू शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत रहेकोले शिक्षालाई गुणस्तरीय तथा प्रविधिमैत्री बनाउन साझेदारी गर्न सकिने सम्भावना तथा अवसर छन् ।

५.२.४. शिक्षा विकास योजना

५.२.४.१. लक्ष्य

गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री तथा रोजगारमूलक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गरी दक्ष जनशक्ति तयार गर्ने।

५.२.४.२. उद्देश्य

१. शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।
२. प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षाको विकास एवं विस्तार गर्नु ।
३. शैक्षिक संस्थाहरूलाई आधारभूत भौतिक पूर्वाधार तथा स्रोत साधन सम्पन्न बनाउनु ।
४. शिक्षा क्षेत्रमा समय सापेक्ष दक्ष जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु ।

५.२.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ : शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्नु ।	
१.१ शिक्षालाई गुणस्तरीय तथा प्रतिष्पर्धी बनाउन आवश्यक कानुनको तर्जुमा गरि लागु गर्ने ।	१.१.१ शिक्षा सम्बन्धि आवश्यक कानुन तर्जुमा गरि कार्यान्वयन गरिनेछ । १.१.२ गाउँपालिकाको सैक्षिक सुधारका लागि गाँउ शिक्षा योजना र विसुयोको पूर्ण कायान्र्वयन गरिनेछ ।
१.२ विद्यालय उमेरका सबै बालबालिकालाई विद्यालयको पहुँचमा ल्याउने ।	१.२.१ सबै बालबालिकालाई बालमैत्री प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षा अनिवार्य गरिनेछ । १.२.२ विद्यालय बाहिर रहेका र बिचैमा विद्यालय छोड्ने बालबालिकालाई अध्ययन निरन्तरतालाई प्रोत्साहन गर्न कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । १.२.३ विपन्न तथा कठिन परिस्थितिमा रहेका बालबालिकाको शिक्षाको सुनिश्चितता गरिनेछ । १.२.४ गाउँपालिकालाई साक्षर गाउँपालिका घोषणा गर्न विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
१.३ शिक्षामा गुणस्तर वृद्धि गरि सबैको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।	१.३.१ नमुना विद्यालयको विकास व्यवस्थापन तथा संचालन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	१.३.२ सबै विद्यालयको शैक्षिक गुणस्तरमा समानता ल्याउन वैज्ञानिक परीक्षा प्रणाली लागु गर्न सबै विद्यालयलाई एकै प्रश्न पत्र प्रयोग गरिनेछ । १.३.३ उत्कृष्ट नतिजा ल्याउने विद्यार्थी एवं विद्यालयलाई पुरस्कृत गरिनेछ । १.३.३ कक्षागत रूपमा शिक्षक, अभिभावक तथा विद्यार्थी बिच नियमित अन्तरक्रिया कार्यक्रम गरिनेछ ।
१.४ स्थानीय भाषा तथा वस्तुस्थितिलाई औपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।	१.४.१ अतिरिक्त क्रियाकलापलाई शिक्षण सिकाईको अभिन्न अंगको रूपमा विकास गरिनेछ । १.४.२ स्थानीय पाठ्यक्रम अनुसार पाठ्यपुस्तक निर्माण गरि प्राथमिकताका साथ कार्यान्वयन गरिनेछ । १.४.३ आधारभूत तहमा स्थानीय भाषालाई समावेश गरिनेछ ।
१.५ आजीवन सिकाईको अवसर विस्तार गर्ने ।	१.५.१ विभिन्न कारणले विद्यालय जान नपाएका बालबालिका तथा प्रौढ व्यक्तिहरूका लागि अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनोपयोगी शिक्षाको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य २ : प्राविधिक एवं व्यवसायिक शिक्षा संचालन गर्नु ।	
२.१. गाउँपालिकामा प्राविधिक तथा व्यवसायिक धारको शिक्षा संचालन गर्ने ।	२.१.१ स्थानीय आवश्यकता र सम्भावनाका आधारमा एक बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना तथा संचालन गरिनेछ ।
उद्देश्य ३ : शैक्षिक संस्थाहरूलाई भौतिक पूर्वाधार तथा स्रोत साधन सम्पन्न बनाउनु ।	
३.१ शैक्षिक संस्थामा आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्ने ।	३.१.१. विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गर्दा बालमैत्री संरचना निर्माण गरिनेछ । ३.१.२ विद्यालय टाढा भई आफ्नो पढाई पुरा गर्न नसक्ने विद्यार्थीका लागि छात्रावास निर्माण तथा संचालन गरिनेछ । ३.१.३ उच्च शिक्षाका लागि क्याम्पस संचालन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	३.१.४ विद्यालय खानेपानी तथा सरसफाईका पूर्वाधारको व्यवस्था गरिनेछ । ३.१.५ माध्यामिक तहमा पुस्तकालय तथा आधारभूत तहमा बुक कर्नरको अनिवार्य व्यवस्था गरिनेछ । ३.१.६ विद्यालयमा विज्ञान तथा कम्प्युटर ल्याब स्थापना गरिनेछ ।
३.२ शिक्षण सिकाईमा सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्ने ।	३.२.१. शिक्षण सिकईमा सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाईनेछ । ३.२.२ सबै विद्यालय व्यवस्थापनमा सूचना प्रणाली प्रयोग अनिवार्य गरिनेछ ।
उद्देश्य ४ : सबै विद्यालयमा जनशक्तिको व्यवस्थापन तथा क्षमता विकास गर्नु ।	
४.१. शैक्षिक संस्थामा आवश्यक मानव संसाधनको व्यवस्था गर्ने ।	४.१.१. विद्यार्थी अनुपातका आधारमा शिक्षकको व्यवस्थापन गरिनेछ । ४.१.२. स्नातक सम्म अध्ययन गरेका स्थानीय विद्यार्थीहरूको परिचालन गरि स्वयम सेवक शिक्षक कार्यक्रमलाई संचालन गरिनेछ । ४.२.३ काममा उत्प्रेरित गर्न सबै तहका शिक्षक तथा कर्मचारीलाई सङ्घीय सरकारको नीति अनुरूप समान पारिश्रमिक सुनिश्चित गरिनेछ।
४.२. शिक्षकको पेशागत क्षमतामा सुदृढ गरिनेछ ।	४.२.१. सबै तहका शिक्षकलाई आधुनिक शिक्षण सिकाई सम्बन्धि अनुभव हासिल गर्ने वातावरण प्रदान गरिनेछ। ४.२.२ तालिम पछि अनुगमन तथा मुल्यांकन प्रणालीको विकास गरि लागु गरिनेछ । ४.२.३ शिक्षकको कार्य सम्पादनलाई विद्यार्थीको नातिजासँग आवद्ध गरिनेछ । ४.२.४ गाउँपालिकालाई दुई क्लस्टरमा विभाजन गरि दुई स्थानमा शैक्षिक स्रोत केन्द्र स्थापना तथा संचालन गरिनेछ ।

५.२.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षा			१८४१६	१३९६६	१४६४१	१३८४१	१४२४१	७५१०७	गा.पा.		गा.पा.
२	आधारभूत शिक्षा			१४०३२०	१४३४४०	१४४३८५	१४१९४०	१४०८६९	७०६३०६	गा.पा.		गा.पा.
३	माध्यमिक शिक्षा			१३७५२	२२७९२	२३४९२	२५०६७	८५९२	९०३६७	गा.पा.		गा.पा.
४	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा			३२४	२८४६	२७७४	२५७४	३०७४	११५९२	गा.पा.		गा.पा.
५	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन			२४४९०	२५८९०	२०१९०	२०३४०	२०३४०	११०२००	गा.पा.		गा.पा.
६	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास			११०१	१४८५	१४०५	११२७	१२२१	६३३९	गा.पा.		गा.पा.
७	अनौपचारिक तथा जीवन पर्यन्त सिकाइ			११८५	१२२५	१३५०	१२५०	११००	५३१०	गा.पा.		गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
८	शैक्षिक समता र समावेशीकरण			१५०	५४४	८३७	९८९	७६२	३४९६	गा.पा.		गा.पा.
९	विद्यालय स्वास्थ्य र पोषण कार्यक्रम			६८८२	६२७७७	६४३१७	६६८१७	६४३१७	२६५१२२	गा.पा.		गा.पा.
१०	आपत्कालीन अवस्थामा शिक्षा			०	१२२८	१०२२	११२८	१०२२	२५७८	गा.पा.		गा.पा.
११	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास			७१९५०	२८६७९	३०६७९	२४००७	१४००७	१६९३२२	गा.पा.		गा.पा.
१२	शिक्षामा सूचना तथा प्रविधि			०	७९८४	७६८४	१४६८४	१२५८४	४२९३६	गा.पा.		गा.पा.
१३	सुशासन तथा व्यवस्थापन			८२८	८८५	७८५	७८५	७८५	३१५६	गा.पा.		गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१४	अनौपचारिक तथा जीवन पर्यन्त सिकाइ			११८५	१२२५	१३५०	१२५०	११००	५३१०	गा.पा.		गा.पा.
	जम्मा बजेट			**२७९५३८**	**३१३९६०**	**३१३७००**	**३१४६८८**	**२८३१३३**	**१४९२६९०**			

(शिक्षाको कार्ययोजना तथा कार्यक्रमहरू निस्दी शिक्षा योजनाबाट सांभार गरिएको र बजेट श्रोतको विस्तृत विवरण निस्दी शिक्षा योजनाबाट प्राप्त गर्न सकिन्छ ।)

५.२.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
साक्षरता दरमा वृद्धि	प्रतिशत	७८.५३% (२०७८ जनगणना)						पार्श्वचित्र	जनचेतना अभिवृद्धि भएको हुने
असर									

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
माध्यामकि तह (९—१२) को खूद भर्नादर	प्रतिशत	७५% (Flash Report 080/081)						पार्श्वचित्र	अभिभावक तथा विद्यार्थी शिक्षा प्रति सचेत भएको हुने
कक्षा १२ को निरन्तरता दर	प्रतिशत							पार्श्वचित्र	
कक्षा ८ सिकाई उपलब्धी दर	प्रतिशत							पार्श्वचित्र	
कक्षा ८ को निरन्तरता दर	प्रतिशत							पार्श्वचित्र	
बाल विकास कक्षा पुरा गर्ने बालबालिका	प्रतिशत							पार्श्वचित्र	
आधारभूत तह(१-८ कक्षा)सम्मको शिक्षा पुरा गर्ने	प्रतिशत							पार्श्वचित्र	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
माध्यमिक तह (९-१२ कक्षा) सम्मको शिक्षा पुरा गर्ने	प्रतिशत							पार्श्वचित्र	
माध्यमिक तह (९-१२ कक्षा) मा प्राविधिक धारको शिक्षा प्राप्त गर्नेको विद्यार्थी	प्रतिशत							पार्श्वचित्र	
विद्यालय बाहिर रहेका ५ - १५ वर्ष उमेर समूहका बालबालिका	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
प्रतिफल									
बालमैत्री सिकाइ विधि अवलम्बल गर्ने विद्यालय	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	सङ्घ, प्रदेश तथा स्थानी तहबाट पर्याप्त बजेट
वालमैत्री आधारभूत पूर्वाधार र सुविधा (भवन, चर्पी, खानेपानी, खेलकुद मैदान,	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
घेरावार, फर्निचर) उपलब्ध विद्यालय									प्राप्त भएको हुने
वालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री र भूकम्प प्रतिरोधात्मक संचरना भएको विद्यालय	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
आइसिटि सेवा उपलव्ध भएको विद्यालय	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
छात्रावास सहित नमुना विद्यालय	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
व्यवस्थित विज्ञान र कम्प्युटर प्रयोगशाला भएका विद्यालय	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
छात्रवृत्ती पाउने विद्यार्थी संख्या	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
विषयगत तालिम प्राप्त शिक्षकहरू	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
विद्यालय नर्स सेवा उपलव्ध भएको विद्यालय	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
उच्च शिक्षा अध्यापन गर्ने (क्याम्पस) शिक्षण संस्था	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
सिटिइभिटिवाट सम्बन्धन संचालित प्राविधिक विद्यालय	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	

५.३. खानेपानी तथा सरसफाई

५.३.१. पृष्ठभूमि

निस्दी गाउँपालिकामा विभिन्न स्रोतबाट खानेपानीको आपूर्ति भईरहेको छ। पालिकामा खानेपानीका लागि सबै भन्दा धेरै ४८.७९% घर परिसर भित्रको धाराबाट खानेपानी आपूर्ति भईरहेको छ। त्यसैगरी ४४.७१% आफ्नो घर कम्पाउण्ड बाहिरको धारा वा सार्वजनिक धाराको प्रयोग गर्छन । साथै मुलको प्रयोग गर्ने २.९१%, खुला इनार/कुवा प्रयोग गर्ने १.५४% र ढाकिएको इनार प्रयोग गर्ने परिवार १.२२ % रहेका छन् । पालिकामा ०.२२% परिवारले अझै खानेपानीका लागि खोला/खोल्सीबाट ल्याउने गरेको देखिएको छ (राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)। यस अनुसार पालिकाको कुल परिवार मध्ये ९३.५% मा खानेपानीको लागि पाइप/धाराको पहुँच रहेको छ ।

निस्दी गाउँपालिकामा सौचालयको प्रयोग हेर्दा फ्लस भएको सौचालय प्रयोग गर्ने परिवार २,८४०, (६८.१९%), फ्लस भएको (सावर्जनिक ढल) शौचालय प्रयोग गर्ने परिवार ३३८ (८.१२%), साधारण शौचालय प्रयोग गर्ने ९३९ (२२.५५%) र सावर्जनिक शौचालय प्रयोग गर्ने परिवार सङ्ख्या १६ (०.३८%) रहेका छन्। पालिकामा हालसम्म पनि चर्पी नभएको परिवार सङ्ख्या ३२ (०.७७%) छन् (राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)।

५.३.२. समस्या तथा चुनौती

खानेपानी मुहानमा पानी शुद्धीकरण नहुने, ट्यांकी मर्मत सम्भारमा ध्यान नदिएको, खानेपानी मुहानको सरसफाई तथा संरक्षणको कमि, खानेपानी वितरण पूर्वाधार कमजोर तथा अपर्याप्त रहेका, खानेपानीको व्यवस्थापनका लागि कुनै जिम्मेवार निकाय/ समिति नरहेको, सरसफाई सम्बन्धि चेतनाको कमि, खनेपानी आपूर्तिलाई नियमित र भरपर्दो बनाउन नसकिनु जस्ता समस्या तथा चुनौती रहेका छन् ।

५.३.३. संभावना तथा अवसर

खानेपानीको व्यवस्थापनका लागि प्रशस्त मूल रहेका, सङ्घ, प्रदेश तथा विकास साझेदारको सहयोग रहेको, सबै खानेपानी स्रोतमा सुद्धिकरणको व्यवस्था गरि सुद्ध खानेपनिवितरण गर्न सकिने, खानेपानीको पानीको सदुपयोग तथा व्यवस्थापन गर्न मिटर जडान गर्न सकिने, खानेपानी सम्बन्धि संचालन तथा व्यवस्थापन हेर्ने संस्थागत संरचना बनाई कार्यान्वयन गर्न सकिने सम्भावना तथा अवसर छन् ।

५.३.४. खानेपानी तथा सरसफाई योजना

५.३.४.१. लक्ष्य

गाउँपालिकामा आधारभूत स्तरको खानेपानी तथा सरसफाईको पहुँच सुनिश्चित भएको हुने ।

५.३.४.२. उद्देश्य

१ गाउँपालिकामा स्वच्छ खानेपानीको आपूर्ति सुनिश्चित गर्नु ।

२ स्वच्छ तथा सफा गाउँपालिका कायम गर्नु ।

५.३.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनिति	कार्यनीति
उद्देश्य १ : गाउँपालिकामा स्वच्छ खानेपानीको आपूर्ति सुनिश्चित गर्नु ।	
१.१ स्वच्छ र सफा खानेपानीलाई सर्वसुलभ गर्ने ।	१.१.१ एक घर एक धाराको नीति अनुरूप स्वच्छ र सफा खानेपानी आपूर्ति गरिनेछ । १.१.२ खानेपानी आयोजना संचालन तथा मर्मत सम्भार गरिनेछ । १.१.३ खानेपानी आपूर्तिका लागि संस्थागत सुधार गरिनेछ । १.१.४ खानेपानीको स्वच्छता कायम गर्न खानेपानी योजना संचालन गर्दा सुद्धिकरणको व्यवस्था अनिवार्य गर्ने साथै पुराना योजना/स्रोतमा क्रमश सुद्धिकरणको व्यवस्था गरिनेछ । १.१.५ खानेपानी योजना संचालन तथा व्यवस्थापनका लागि विभिन्न निकायसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
१.२ खानेपानीको मुहान संरक्षण गर्ने ।	१.२.१ पानीका मुहानहरू पहिचान तथा संरक्षण गरिनेछ । १.२.२खानेपानीको मुहान संरक्षण तथा सुरक्षित खानेपानीको लागि जनचेतना मुलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।
उद्देश्य २: स्वच्छ तथा सफा गाउँपालिका कायम गर्नु ।	
२.१ पूर्ण सरसफाई नगर अभियान संचालन गर्ने ।	२.१.१ पूर्ण सरसफाईयुक्त गाउँपालिका घोषणा गर्न विभिन्न कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । २.१.२ प्रत्येक घरमा सौचालय निर्माण गर्न अभियान संचालन गरिनेछ १.२.३ प्रमुख वस्ती, बजार तथा सार्वजनिक स्थलमा सौचालय निर्माण गरिनेछ ।

५.३.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	एक घर एक धारा कार्यक्रम संचालन	संख्या	१००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	संघ, प्रदेश, गा.पा. समुदाय	गा.पा., समुदाय	गा.पा.
२	पुराना खानेपानी आयोजना मर्मत सम्भार तथा स्तरोन्नति	एकमुष्ठ		१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	संघ, प्रदेश, गा.पा. समुदाय	गा.पा., समुदाय	गा.पा.
३	खानेपानी उपभोक्ता समुहको क्षमता विकास गर्ने	एकमुष्ठ		८०	८०	८०	८०	८०	४००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
४	पुरै गाउँपालिकाको खानेपानी सम्बन्धि व्यवस्थापन हेर्न गाउँपालिका	संख्या	१	२०	२०	२०	२०	२०	१००	गा.पा.	गा.पा., उपभोक्ता समिति	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	अन्तर्गत संस्था गठन गर्ने											
५	गाईवस्तुलाई पानी खुवाउन विभिन्न स्थानमा व्यवस्थित कुवा/पोखरी निर्माण	स्थान	२०	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	गा.पा.	स्थानीय उपभोक्ता	गा.पा.
६	खानेपानी योजना संचालन तथा व्यवस्थापनका लागि विभिन्न निकायसँग समन्वय र सहकार्य	निरन्तर		१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
७	मूल, कुवा, ढुंगेधारा लगायत पानीका स्रोत संरक्षण गर्न	पटक	१	७००					७००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	स्रोतको पहिचान तथा नक्शांकन गर्ने											
८	खानेपानीको मूल संरक्षणका लागि मुहान वरपर वृक्षारोपण तथा मुल नजिकको वन क्षेत्र कटानबाट रोक्नु	स्थान	१४	७००	७००	७००	७००	७००	३५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
९	खानेपानी मूलको वरपर धेराबारा (फेन्सिङ) लगाएर मानिस र जनावरको अवरोध रोक्नु	स्थान		२०००					२००००			
१०	खानेपानीको मुहान संरक्षण, तथा सुरक्षित खानेपानी उपभोग	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा. गैसस	गा.पा.गैसस	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	सम्बन्धि चेतनामुलक कार्यक्रम											
११	पूर्ण सरसफाई युक्त गाउँपालिका घोषणा कार्यक्रम	एकमुष्ठ		८००	९००	१०००	२५०	३००	३२५०	संघ, प्रदेश, गा.पा. समुदाय	संघ, प्रदेश, गा.पा. समुदाय	गा.पा.
१२	ल्याण्डफिल साइट निर्माणको लागि अध्ययन तथा कार्य विस्तार	संख्या	१	७५०	७५०	७५०	७५०	७५०	३७५०	संघ, प्रदेश, गा.पा., गैसस	गा.पा, गैसस, समुदाय	गा.पा.
१३	सार्वजनिक सौचालय निर्माण	संख्या	५	२००	२००	२५०	२५०	२५०	११५०	संघ, प्रदेश	गा.पा.	गा.पा.
१४	व्यक्तिगत सरसफाई सम्बन्धि चेतनामुलक कर्यक्रम संचालन गर्ने	एकमुष्ठ		५००	५००	५००	५००	५००	२५००	गा.पा., गैसस	गैसस	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१५	टोल, बस्ती सरसफाई अभियान संचालन	पटक	१०	५०	५०	७५	१००	१००	३७५	गा.पा., गैसस	गा.पा.	गा.पा.
	जम्मा बजेट			**८१५०**	**५५५०**	**५७२५**	**५०००**	**५०५०**	**४७४७५**			

५.३.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
सुरक्षित एवं उपचार गरिएको खानेपानी सुविधामा पहुँच भएको जनसंख्या	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	उपलब्ध पानीको स्रोतको उच्चतम उपयोग भयेको हुने तथा सचेत उपभोक्ता

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
असर									
सुद्धिकरण गरिएको खानेपानी सुविधामा पहुँच भएको जनसंख्या(घर कम्पाउण्ड र कम्पाउण्ड बाहिर)	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	उपलब्ध पानीको स्रोतको उच्चतम उपयोग भयेको हुने, तथा सचेत उपभोक्ता
प्रतिफल									
सौचालय नभएको परिवार	प्रतिशत	०.७७						वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	समुदाय सचेत भएको हुने
वृहत खानेपानी आयोजना	संख्या	८ (८०/८० भन्दा माथि घरलाई सेवा पुराएको)						वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	पर्याप्त बजेटको व्यवस्था हुने

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
खानेपानी योजना / स्रोत मर्मत सम्भार	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
सार्वजनिक सौचालय निर्माण	संख्या	८						वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
फोहोर व्यवस्थापन स्थल	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
खानेपानी तथा सरसफाई हेर्ने गाउँपालिका स्तरीय संस्था स्थापना	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	खानेपानी सम्बन्धि जिम्मेवार गा.पा
संरक्षणका लागि वरिपरी वृक्षारोपण गरिएका खानेपानी मुहान	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
खानेपानी तथा सरसफाई सम्बन्धि सचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन	पटक							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	

५.४. महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण

५.४.१.पृष्ठभूमि

सामाजिक विकासका लागि लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण मानव अधिकार अन्र्तगतको महत्वपूर्ण पक्ष हो । संविधानको प्रस्तावना नै समानुपातिक, समावेशी र सहभागिताको सिद्धान्तमा आधारित छ । समतामूलक समाजको निर्माणका लागि वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र हिंसा तथा सबै प्रकारका जातीय छुवाछुत एवम् विभेदको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्यायको सुनिश्चित गर्ने संकल्प गरिएको छ ।

गाउँपालिकाको कुल जनसङ्ख्यामा महिलाको सङ्ख्या ५३.९४% (८,३४५) रहेको छ। पालिकाको लैंगिक अनुपात ८५.३७ (पुरूष प्रति १०० महिला) छ। पालिकामा महिला साक्षरता दर ७२.३८% रहेको छ। कुल जनसङ्ख्यामा आर्थिक रूपले सक्रिय उमेर समुहका (१५ - ५९ वर्ष) महिला ५५.९२% छ भने कुल महिलामा आर्थिक रूपले सक्रिय महिलाको सङ्ख्या ६३.४१% रहेको छ।

महिलाको सम्पतिमा स्वामित्व हेर्ने हो भने, पालिकामा घरमा मात्र महिलाको स्वामित्व भएको घरपरिवार ०.७९%, जग्गामा मात्र महिलाको स्वमित्व भएको घरपरिवार ४.६१%, जग्गा र घरमा महिलाको स्वामित्व भएको घरपरिवार ४.५९% रहेका छन्। त्यसैगरी, यस पालिकामा कुल घरपरिवार मध्ये ४०.८२% घरमुली महिला रहेका छन् (राष्ट्रिय जनगणना, २०७८)।

विकासको लक्ष्यमा बालबालिकाको गुणस्तरीय शिक्षा तथा स्वास्थ्य, सुरक्षित, हरित सार्वजनिक स्थलमा पहुँच, बालबालिका तथा किशोरकिशोरी विरूद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद, शोषण, दुर्व्यवहार र हिंसा अन्त्य, अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा ज्येष्ठ नागरिकको सम्मानजनक जीवनयापन जस्ता विषयलाई सम्बोधन गर्नुपर्ने आवश्यक्ता रहेको छ ।

५.४.२. समस्या तथा चुनौती

महिला, बालबालिका, तथा लक्षित वर्गको सामाजिक, आर्थिक, राजनितिक, शैक्षिक एवम् वैयक्तिक अवस्था कमजोर रहनु, महिला तथा वञ्चितीकरणमा परेका समूहको सहभागिता प्रायः औपचारिक प्रतिनिधित्वमा मात्र सीमित रहनु, महिला हिंसा, छुवाछुत, वाल विवाह जस्ता कुरीति कायमै रहनु, महिला र पुरुष बीच असमान ज्याला, जातीय र वर्गीय विभेद लैङ्गिक हिंसा तथा घरेलु हिंसा अन्त्य गर्नु, विपन्न, सीमान्तकृत महिलाहरूको आर्थिक अवस्थामा सुधार ल्याउनु, बालबालिका तथा किशोर किशोरीहरूको आधारभूत अधिकार उपभोग गर्न सक्ने वातावरण सृजना गर्नु, अपाङ्गता प्रतिको सामाजिक दृष्टिकोणमा परिवर्तन ल्याउनु, लैङ्गिक संवेदनशील र लैङ्गिक उत्तरदायी सोचलाई व्यवहारमा उतार्नु आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्या तथा चुनौती हुन् ।

५.४.३.संभावना तथा अवसर

लैङ्गिक संवेदनशीलता, सामाजिक न्याय र समावेशीकरण सम्बन्धि सुस्पष्ट संवैधानिक व्यवस्था हुनु, सङ्घीय तथा प्रादेशिक कानुनले लैंगिक समानता, तथा सामाजिक समावेशिकरणलाई प्राथमिकतामा राखेको सबै सार्वजनिक पूर्वाधार बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता मैत्री बनाउनु, लैंगिक विभेदको अन्त्य गर्दै लैङ्गिक समानता र

सामाजिक समावेशीकरण, विभिन्न गैर सरकारी संस्था तथा दातृ निकायहरू यस विषयमा सक्रिय रूपमा कार्य गरिरहनु, महिलाहरू राजनीतिक तथा सामाजिक १रूपमा सचेत हुँदै जानु यस गाउँपालिकाको संभावना तथा अवसरको रूपमा रहेको छ।

५.४.४. महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण योजना

५.४.४.१. लक्ष्य

जातीय तथा लैंगिक विभेदको अन्त्य गर्दै समतामुलक तथा न्यायपूर्ण समाजको सिर्जना गर्ने ।

५.४.४.२. उद्देश्य

१ महिलाको सामाजिक आर्थिक तथा राजनीतिक सशक्तिकरण गर्नु ,
२ बालबालिका तथा किशोरकिशोरीको हकहितको संरक्षण गर्नु ,
३ ज्येष्ठ नागरिकको सम्मानित, सुरक्षित जीवनको प्रत्याभूति गर्नु ,
४ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सम्मानपूर्वक जीवनयापनको वातावरण सिर्जना गर्नु ,
५ लक्षित वर्गको सामाजिक, आर्थिक तथा राजनीतिक विकासमा पहुँच सुनिश्चित गर्नु ,

५.४.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीतिहरू
उद्देश्य १: महिलाको सामाजिक आर्थिक तथा राजनीतिक सशक्तिकरण गर्नु	
१.१ महिलाको क्षमता अभिवृद्धि गरी सामाजिक, आर्थिक तथा राजनीतिक रूपमा सबल बनाउने ।	१.१.१ महिलाको क्षमता अभिवृद्धि गरि व्यवसायीक तथा राजनीतिक नेतृत्व क्षमता बढाउने । १.१.२ महिला विरुद्ध हुने सबै प्रकारका हिंसा तथा विभेदहरू अन्त्य गर्न **हिंसा मुक्त गाउँपालिका हाम्रो पहिचान** अभियान संचालन गरिनेछ । १.१.३ गाउँपालिकामा हुने विकास निर्माणमा महिलाको सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । १.१.४ महिला उद्यमशीलता विकासका लागि महिलाद्वारा संचालित व्यवसायको विकास तथा विस्तारमा सहयोग गर्ने ।
उद्देश्य २ बालबालिका तथा किशोर किशोरीको हकहितको संरक्षण गर्नु ।	
२.१ बालबालिका तथा किशोरकिशोरीको सर्वोतम विकासमा जोड दिने ।	२.१.१ बालमैत्री गाउँपालिका घोषणाका लागि विभिन्न कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीतिहरू
	२.१.२ हरेक वडामा बाल उद्यान निर्माण अभियान संचालन गरिनेछ। २.१.३ समस्यामा परेका बालबालिकाका तथा किशोरकिशोरीको संरक्षण गरिनेछ । २.१.३ बाल अधिकार तथा किशोरकिशोरी अधिकार सम्बन्धि सचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । २.१.४ विभिन्न माध्यमबाट बालबालिका तथा किशोरकिशोरीलाई सामाजिक जीवनमा सहभागीहुने अवसर प्रदान गरिनेछ । २.१.५ किशोर किशोरीलाई सामाजिक रूपमा जिम्मेवार बनाइनेछ ।
उद्देश्य ३: ज्येष्ठ नागरिकको सम्मानित, सुरक्षित जीवनको प्रत्याभूति गर्नु ।	
३.१ ज्येष्ठ नागरिकको सुरक्षा तथा संरक्षण गर्ने ।	३.१.१ ज्येष्ठ नागरिक सामाजिक सुरक्षामा सहज पहुँच स्थापित गरिनेछ । ३.१.२ जेष्ठ नागरिकलाई विशेष औषधि उपचार सेवा उपलब्ध गराउने । ३.१.३ जेष्ठ नागरिकको सम्मान, सुरक्षा तथा मनोरञ्जनका लागि विभिन्न सेवा सुविधा उपलब्ध गराईनेछ ।
३.२ ज्येष्ठ नागरिकको अनुभव, ज्ञान, सीपलाई सामाजिक पूँजीको रूपमा उपयोग गर्ने ।	३.२.१ अन्तरपुस्ता ज्ञान हस्तान्तरणका लागि नियमित भेटघाट र अन्तरक्रियाको व्यवस्था गरिनेछ । ३.२.२ ज्येष्ठ नागरिकको सम्मान अभिबृद्ध गर्न समुदायमा सचेतनाका कार्यक्रम गर्ने ।
उद्देश्य ४: अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सम्मानपूर्वक जीवनयापनको वातावरण सिर्जना गर्नु ।	
४.१ अपाङ्गता भएका व्यक्तिको अधिकारको संरक्षण गर्ने ।	४.१.१ अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई शिक्षा, स्वास्थ्य तथा सामाजिक सुरक्षाको सुनिश्चिता गरिनेछ । ४.१.२ अपाङ्गता भएका व्यक्तिको आर्थिक उपार्जनका लागि रोजगारी मुलुक तालिम प्रदान गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीतिहरू
	४.१.३ अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि संरक्षण तथा पुनर्स्थापनाको व्यवस्था गरिनेछ ।
उद्देश्य ५: लक्षित वर्गको राजनीतिक, सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा पहुँच सुनिश्चित गर्नु	
५.१ समावेशिकरणका मध्यमबाट स्रोत, साधन,सेवा तथा सुविधामा लक्षित वर्गको पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।	५.१.१ जातीय तथा वर्गीय आधारमा हुने विभेदपूर्ण व्यवहारको अन्त्य गरिनेछ । ५.१.२ स्थानीय स्तरमा रहेका सिकर्मी, डकर्मी, सूचीकार, आरानेदईको आरन लगायतका पेशाको स्तारोंनातिका लागि पेशागत तालिम संचालन गरि लक्षित वर्गको उत्थान कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।

५.४.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	महिलाका लागि रोजगारमूलक तालिम संचालन	पटक	१००	५००	५००	५५०	५५०	६००	२७००	संघ, प्रदेश, गैसस	संघ, प्रदेश, गैसस	गा.पा.
२	महिला स्वरोजगारलाई प्रोत्साहन गर्न **महिलासँग उपाध्यक्ष कार्यक्रम**	एकमुष्ट		१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	६०००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
३	महिलाको नेतृत्व क्षमता विकासका लागि महिला सशक्तिकरण कार्यक्रम	पटक	१०	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	गा.पा. , गैसस	गा.पा., गैसस	गा.पा.
४	घरेलु हिंसा अन्त्यका लागि चेतनामूलक	पटक	१५	३०००	३०००	३०००	३०००	३०००	१५००००	प्रदेश	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	अभियान सञ्चालन											
५	बालमैत्री गाउँपालिका घोषणा कार्यक्रम	एकमुष्ठ		२५००					२५००	संघ	गा.पा.	गा.पा.
६	एक वडा एक बाल उद्यान निर्माण	संख्या	१०	७००	७००	७००	७००	७००	३५००	संघ, प्रदेश	गा.पा.	गा.पा.
७	समस्यामा परेका बालबालिका संरक्षणका लागि बालगृह संचालन	संख्या	१	५००	१५००	१५००	५००	५००	४५००	गा.पा. गैसस	गा.पा. गैसस	गा.पा.
८	बाल सहभागिता सम्बन्धी निर्देशिका तयार गरी अर्थपुर्ण बालसहभागिता सुनिश्चित गर्ने	एकमुष्ठ		१०००	१०००	११००	११००	११५०	५३५०	संघ, प्रदेश, गा.पा	गा.पा	गा.पा.
९	बाल अधिकार सम्बन्धि	पटक	१०	१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा, गैसस	गा.पा, गैसस	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	सचेतानामुलक कार्यक्रम											
१०	किशोर किशोरीलाई मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम	पटक	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	गा.पा, गैसस	गा.पा, गैसस	गा.पा.
११	विपन्न परिवारका बालबालिकालाई शिक्षामा पहुँच पुर्याउन सहयोग कार्यक्रम	एकमुष्ठ		४००	४२५	४५०	५००	५५०	२३२५	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ, प्रदेश, गा.पा	गा.पा.
१२	परिवार बिहिन बालबालिकालागि सहयोग कार्यक्रममा निरन्तता			२००	२२५	२५०	३००	३५०	१३२५			
१३	७० वर्ष नाघेका ज्येष्ठ नागरिकलाई	पटक	२०	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा	गा.पा	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	घरमानै सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरण											
१४	७५ वर्ष नाघेका ज्येष्ठ नागरिकलाई उपचार खर्चको व्यवस्था	एकमुष्ठ		७००	७५०	८००	८५०	९००	४०००	गा.पा	गा.पा	गा.पा.
१५	ज्येष्ठ नागरिक सम्मान कार्यक्रम	पटक	५	८००	८००	८००	८००	८००	४०००	गा.पा	गा.पा	गा.पा.
१६	ज्येष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र संचालन	संख्या	५		१५००	१०००	२००	२००	२९००	प्रदेश, गा.पा	गा.पा	गा.पा.
१७	एकल पुरूषलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ता वितरणमा निरनन्तरता			२०	२०	२०	२०	२०	१००	प्रदेश, गा.पा	गा.पा	गा.पा.
१८	अन्तरपुस्ता ज्ञान हस्तान्तरणका	पटक	१०	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	लागि युवा र ज्येष्ठ नागरिकबीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम											
१९	अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सहयोग सामग्री वितरण	एकमुष्ठ	५०	३००	३००	३५०	३५०	४००	१७००	गा.पा., गैसस	गा.पा., गैसस	गा.पा.
२०	अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि सिपमुलक तालिम संचालन	संख्या	१००	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	प्रदेश, गा.पा	गा.पा.	गा.पा.
२१	दलितको उत्थान तथा सशक्तिकरण कार्यक्रम	पटक	५	५००	६००	७००	८००	९००	३५००	गा.पा., गैसस	गा.पा., गैसस	गा.पा.
२२	दलितका लागि परम्परागत सिप स्तरोन्नति तालिम	पटक	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	गा.पा., गैसस	गा.पा., गैसस	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
२३	दलित बालबालिकालाई शिक्षामा सहयोग	पटक	५	२००	२००	२५०	२५०	३००	१२००	गा.पा., गैसस	गा.पा., गैसस	गा.पा.
	जम्मा बजेट			**१४१७०**	**१४३७०**	**१४३२०**	**१२७७०**	**१३२२०**	**६८८५०**			

५.४.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८/८१	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
महिला साक्षरता	प्रतिशत	७२.३८%						पार्श्वचित्र	लक्षित वर्गको सशक्तिकरण भयेको हुने तथा अधिकार सुरक्षित भई
सम्पतिमा महिलाको स्वामित्व	प्रतिशत	४.५९%						पार्श्वचित्र	
निर्णय तहमा लक्षित वर्गको उपस्थिति बढ्ने	प्रतिशत							पार्श्वचित्र	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८/८१	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
बाल मैत्री गाउँपालिका घोषणा	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	सम्मानजनक जीवन यापन गर्ने वातावरण हुने
परिवारमा सम्मानजनक रूपमा बसेका ज्येष्ठ नागरिकको प्रतिशत बढ्ने	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
समाजमा सम्मानजनक रूपमा बसेका लक्षित वर्ग	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
असर									
वार्षिक बजेटमा लक्षित वर्गलाई विनियोजन हुने बजेटको हिस्सा बढाउने	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	लक्षित वर्गको सशक्तिकरणलाई प्राथमिकतामा राखी बजेटविनियोजन भएको हुने

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८/८१	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रतिफल									
महिला सशक्तिकरणका कार्यक्रमबाट लाभ प्राप्त गर्ने महिलाहरू	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	लक्षित वर्ग मूलप्रवाहीकरण भएको हुने
मनोसामाजिक परामर्श प्राप्त गर्ने किशोर किशोरीको संख्या	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
लैंगिक हिंसा, छुवाछुत, सामाजिक कुरीति सम्बन्धि वार्षिक घटनाहरू घटाउने	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	
उपचार खर्च प्राप्त गर्ने ज्येष्ठ नागरिक प्रतिशत	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	
बाल गृह संचालन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	पर्याप्त बजेटको व्यवस्था भएको हुने

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८/८१	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
बाल उद्यान निर्माण	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	
ज्येष्ठ नागरिक मिलन केन्द्र संचालन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
पोषण, स्वास्थ्य तथा शिक्षामा सहयोग गर्ने थप बालबालिका	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	
सिपमुलक तालिम प्राप्त गर्ने महिला	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
सिपमुलक तालिम प्राप्त गर्ने अपाङ्गता भएका व्यक्ति	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
सहयोग सामाग्री प्राप्तगर्ने अपाङ्गता भएका व्यक्ति	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८/८१	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
अन्तरपुस्ता सिप हस्तान्तरण कार्यक्रम	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	

५.५. युवा तथा खेलकुद

५.५.१. पृष्ठभूमि

युवाशक्ति विकासका संवाहक हुन् । युवाशक्तिको सङ्ख्यात्मक तथा गुणात्मक विकास र परिचालनबाट नै विकास सम्भव छ । संविधानले पनि युवाहरूको विकास गरी उनीहरूलाई राष्ट्रको सर्वाङ्गीण विकासमा परिचालन गर्ने नीति लिएको छ। निस्दी गाउँपालिकाको कुल जनसंख्याको करिब ४० % हिस्सा (१६-४० वर्ष) युवाको रहेको छ। गाउँपालिकाले युवालाई पालिकाको अहम हिस्साको रूपमा स्विकार गर्दै युवा स्वरोजगार तथा युवा व्यवसायीलाई प्रोत्साहन गर्ने नीति लिएको छ ।

युवा शक्तिलाई शारीरिक, मानसिक, वौद्धिक र संवेगात्मक रूपमा सबल र नैतिकवान् बनाई अनुशासित र मर्यादित समाज निर्माण गर्दै विकास तथा समृद्धिमा रूपान्तिरत गर्न खेलकुदको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । गाउँपालिकाले खेलकुद क्षेत्रको विकासलाई विशेष प्राथमिकतामा राखेको छ ।

५.५.२. समस्या तथा चुनौती

युवा जनसङ्ख्यालाई उद्यम र रोजगारीसँग आबद्ध गर्न नसकिनु, जनसाङ्ख्यिक लाभको उपयोग गर्न नसक्नु, युवा पलायन हुनु, स्रोतमा युवाको सहज पँहुच सुनिश्चत गर्न नसक्नु, युवाहरूको आर्थिक अवस्था कमजोर हुनु, युवा लक्षित जीवनोपयोगी प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षा सर्बसुलभ बनाउनु नसकिनु, युवामैत्री लगानीका अवसर बढाउन नसकिनु, युवालाई विकास र स्वयंसेवामा व्यापक रूपमा परिचालन गर्न नसकिनु, गुणस्तरीय खेलकुद पूर्वाधारको कमि, खेलकुद क्षेत्रमा न्यून लगानी, खेलमैदानको अवस्था कमजोर, खेल सामाग्रीको अपर्याप्त, खेलकुद प्रशिक्षकको अभाव, स्थानीय खेलहरूको लोपुन्मुख अवस्था, व्यवसायिकताको कमी, खेलकुदबाट जीविकोपार्जन हुने अवस्था नरहनु, खेलाडीहरूलाई नियमित सेवा सुविधाको अभाव आदि यस क्षेत्रका प्रमुख समस्या तथा चुनौतीहरू हुन् ।

५.५.३. संभावना तथा अवसर

जनसङ्ख्याको ठूलो हिस्सा युवाशक्ति रहेको, राष्ट्रिय युवा निति र युथ भिजन -२०२५ सहितको दश वर्षे रणनीतिक योजना कार्यान्वयनमा रहेको, प्रदेशमा विभिन्न युवा लक्षित उद्यम विकास तथा स्वरोजगारमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहनु, विदेशबाट फर्किएका युवालाई उद्यम, व्यापार व्यवसायमा क्षेत्रमा आकर्षित गर्नु, तीनै तहका सरकारहरूमा खेलकुद विकासको जिम्मेवारी रहनु, खेलकुद प्रति समाजमा सकारात्मक दृष्टिकोण विकास हुँदै जानु, खेलकुदका पूर्वाधारहरूको क्रमश विकास हुँदै जानु, गाउँपालिकामा खेलकुद प्रति यूवाहरूको आर्कषण, गाउँपालिका स्तरिय खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना हुनु यस क्षेत्रका अवसरहरू हुन् ।

५.५.१. युवा तथा खेलकुद विकास योजना

५.५.१.१. लक्ष्य

युवा तथा खेलकुद विकास मार्फत गाउँपालिकाको सम्वृद्धिमा युवाको भूमिका सुनिश्चित गर्ने ।

५.५.१.२. उद्देश्य

१ युवाको नेतृत्व क्षमताको विकास गरी स्वरोजगार, उद्यमशील तथा स्वावलम्बी बनाउनु ।

२ स्वस्थ, अनुशासित, प्रतिस्पर्धी तथा व्यवसायिक खेलाडी उत्पादनका लागि खेलकुद तथा खेल पूर्वाधारको विकास गर्नु ।

५.५.१.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: युवाको नेतृत्व क्षमताको विकास गरी स्वरोजगार, उद्यमशील तथा स्वावलम्बी बनाउनु ।	
१.१ युवाहरूको क्षमता विकास गरि रोजगारी तथा स्वरोजगार बनाउने ।	१.१.१ युवाको विकासका लागि विकासको लागि युवा क्लवहरूलाई क्रियाशिल गराउन आवश्यक सहयोग गरिनेछ । १.१.२ युवा बेरोजगार न्यूनीकरण गर्न सरकारी, गैर सरकारी, सहकारी तथा निजी क्षेत्रको समन्वय तथा सहकार्यमा बजारको आवश्यकता अनुरूप रोजगारमूलक तालिम संचालन तथा युवा व्यवसायीलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । १.१.३ युवालाई सामाजिक कार्य वा स्वयं सेवामा संग्लग्न गराउन युवा स्वयं सेवक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । १.१.४ सफल युवाहरूको राम्रा सिकाइ र अनुभव हस्तान्तरण हुने गरी युवा अगुवाहरूको अन्तरक्रिया, अवलोकन भ्रमण र ज्ञान तथा अनुभव आदानप्रदानको व्यवस्था गरिनेछ । १.१.५ युवालाई व्यवसायिक वा उद्यमशील बनाउन विदेश हैन बिजनेस भन्ने भावना जागृत गराउन घुम्ती कोष स्थापना गरि बिउ पुंजी उपलब्ध गराईनेछ ।
१.२ विकास निर्माणमा युवाहरूको सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने ।	२.१.१ विकास प्रक्रियामा युवा परिचालन गर्दा समावेशिताको सिद्धान्त अवलम्बन गरी सहभागिता सुनिश्चित गरिनेछ । २.१.२ विदेशबाट फर्केका युवाहरूलाई सामाजिक पुनःएकीकरण गरी आर्जित ज्ञान, सिप र दक्षता आफ्नो गाँउ ठाँउमा प्रयोग गर्न आर्थिक एवम् प्राविधिक सहयोग पुर्याइनेछ ।
उद्देश्य २: स्वस्थ, अनुशासित, प्रतिस्पर्धी तथा व्यवसायिक खेलाडी उत्पादनका लागि खेलकुद तथा खेल पूर्वाधारको विकास गर्नु ।	

२.१ खेलकुद पूर्वाधारको विकास तथा विस्तार गर्ने ।	२.१.१ खेलकुद पूर्वाधार तथा खेल क्षेत्रको विकासका लागि नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार, गैर सरकारी संस्था, निजी क्षेत्र लगायतसँग समन्वय गरि पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ ।
२.२ विभिन्न खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना गर्ने ।	२.२.१ युवाहरूलाई खेलकुदमा आर्कषित गर्न विद्यालय स्तर देखिनै खेल प्रशिक्षण दिइनेछ । २.२.२ गाउँपालिकामा विभिन्न खेलकुद प्रतियोगिताहरू आयोजना गरिनेछ । २.२.३ विभिन्न तहमा आयोजना हुने खेलकुद प्रतियोगितामा गाउँपालिकाको प्रतिनिधित्व गरिनेछ ।

५.५.१.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	युवा क्लबलाई सहयोग	एकमुष्ट		१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
२	युवा लक्षित व्यवसायिक तथा रोजगारमूलक तालिम संचालन	संख्या	१००	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	सङ्घ, प्रदेश	गा.पा.	गा.पा.
३	उद्यमी तथा व्यवसायी युवालाई प्रोत्साहन गर्न युवासँग	एकमुष्ट		५००	५००	५००	५००	५००	२५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	अध्यक्ष कार्यक्रम											
४	युवाको नेतृत्व क्षमता विकास कार्यक्रम	संख्या	५०	१००	१००	१००	१००	१००	५००	प्रदेश, गा.पा	गा.पा.	गा.पा.
५	वैदेशिक रोजगारीमा जाने युवालाई परामर्श सेवा	संख्या	५०	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	सङ्घ	सङ्घ	गा.पा.
६	युवा स्वयं सेवक कार्यक्रम (प्रशिक्षण, अभिमुखीकरण तथा परिचालन)	एकमुष्ट		५००	५००	५००	५००	५००	२५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
७	व्यवसायी तथा सामाजिक कार्यमा लाग्ने युवालाई अवलोकन भ्रमण सहयोग कार्यक्रम (सामुहिक)	पटक	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
८	मादक पदार्थ, धुम्रपान, मध्यपान तथा दुर्व्यसन तर्फ लाग्न नदिन यूवा लक्षित चेतनामूलक कार्यक्रम	संख्या	१	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	गा.पा. स्थानीय युवा समुह	गा.पा, स्थानीय युवा समुह	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
९	पालिका स्तरीय खेल मैदान निर्माण (फुटबल, भलिबल)	संख्या	२			१५०	२००		३५०	प्रदेश	गा.पा, समुदाय	गा.पा.
११	कबर्ड हल निर्माण	संख्या	१			२००	२५०	३००	७५०	सङ्घ	गा.पा.	गा.पा.
१२	एक वडा एक व्यवस्थित खेल मैदान	संख्या	११	२००	२००	२००	३००	३००	१२००	गा.पा., समुदाय	गा.पा., समुदाय	गा.पा.
१३	युवा क्लब र विद्यालयलाई खेल सामग्री वितरण	एकमुष्ठ		२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०	सङ्घ, प्रदेश	गा.पा, विद्यालय	गा.पा.
१४	गाउँपालिकामा एक खेल	संख्या	२	४०	४०	४०	४०	४०	२००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	प्रशिक्षकको व्यवस्था साथै कोषको स्थापना गरी जर्सी, यातायात तथा खाना खाजा उपलब्ध गराउने व्यवस्था गर्ने											
१५	राष्ट्रिय स्तरमा खेल खेल्न सक्ने खेलाडीका लागि प्रशिक्षणमा सहयोग	संख्या	१०	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१६	राष्ट्रपति रनिङ शिल्ड प्रतियोगिता व्यवस्थित रूपमा सञ्चालन	एकमुष्ठ		७५	७५	७५	७५	७५	३७५	सङ्घ	गा.पा.	गा.पा.
१७	गाउँपालिका स्तरीय खेलकुद प्रतियोगिता आयोजना र विजयी खेलाडीहरूका लागि सम्मान कार्यक्रम	पटक	५	३००	३००	३००	४००	४००	१७००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१८	गाउँपालिका बाहिर	पटक	५	१००	२००	३००	३५०	४००	१३५०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	आयोजना हुने खेलकुद प्रतियोगितामा पालिकाको प्रतिनिधित्व गराउन सहयोग गर्ने											
	जम्मा बजेट			**३२६५**	**३३६५**	**३८१५**	**४१६५**	**४०६५**	**१८६७५**			

५.५.१.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									

नेतृत्व तहमा युवा प्रतिनिधित्व बढ्ने	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	राजनीति, व्यवसाय तथा समाजसेवामा, खेलकुद लगायतका क्षेत्रमा अग्रसरता बढ्ने
राष्ट्रिय स्तरमा प्रतिनिधत्व गर्ने खेलाडी संख्या	संख्या								
असर									
बेरोजगार युवाको संख्या	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	उद्योग व्यवसायको प्रवर्द्धन हुने
स्वरोजगार युवा	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
प्रतिफल									
प्रधानमन्त्री कृषि रोजगार (रोजगार सेवा केन्द्र)बाट लाभान्वित युवा	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	रोजगारीका अवसर वृद्धि हुने
आधारभूत परामर्श लिएर बैदेशिक रोजगारमा जाने युवा	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	वैदेशिक रोजगारमा जाने युवाहरू

									सचेत भएका हुने
युवासँग अध्यक्ष कार्यक्रमबाट लाभान्वित युवा	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	युवा तथा गाउँपालिका बीच सहकार्य हुने
व्यवसायिक तथा रोजगारमूलक तालिम प्राप्त युवा	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
युवा स्वयं सेवक कार्यक्रममा संलग्न युवा								वार्षिक प्रतिवेदन	
गाउँपालिकाको अवलोकन भ्रमणबाट लाभान्वित व्यवसायी तथा समाजसेवी युवा	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
सक्रिय युवा क्लब	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
गाउँपालिका स्तरीय खेलमैदान	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	खेल क्षेत्रको विकास पालिकाको
कबर्ड हल	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	

वडा स्तरीय खेल मैदान	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	प्राथमिकतामा परेको हुने, खेल क्षेत्रमा हुने लगानी बढ्ने
गाउँपालिकामा आयोजना हुने पालिका स्तरीय खेल प्रतियोगिता	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
पालिका बाहिर हुने खेल प्रतियोगितामा पालिकाको सहभागिता	पटक							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
प्रशिक्षण प्राप्त खेलाडी	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	

५.६. भाषा, कला तथा संस्कृति

५.६.१. पृष्ठभूमि

निस्दी गाउँपालिकामा बहुजाति, बहुभाषी, बहुसांस्कृतिक समुदायको बसोबास रहेको छ । यस गाउँपालिकामा सबै भन्दा धेरै बोलिने भाषा मगर धुत भाषा हो । कला, संस्कृतिमा धनि रहेको गाउँपालिकामा विभिन्न धार्मिक, संस्कृतिका साथै ऐतिहासिक स्थलहरू छन् । गाउँपालिकामा झाम्रे (रोधी), सालैजो, कौरा, सोरठी, घाँटु, भजन, चुट्का, रोईला, फागु, पञ्चेबाजा आदि प्रचलित छन् भने आफ्नै प्रकारको मौलिक चालचलन छन् जसले गाउँपालिकाको पर्यटन विकासमा पनि सहयोग गर्न सक्ने प्रबल सम्भवना छ ।

५.६.२. समस्या तथा चुनौती

बिभिन्न मौलिक भाषा, कला, संस्कृति तथा परम्पराहरूको संरक्षणको अभावमा लोप हुदै गएको, यस क्षेत्रको संरक्षण तथा सम्बर्धनका लागि ठोस कदम नचालिएको, स्थानीयमा यस प्रति चासो कम रहेको, बजेट तथा कार्यक्रममा कम प्राथमिकतामा पर्ने, बहुजाति, बहुभाषिक, बहुसंस्कृतिको यथेष्ठ सदुपयोग गर्न नसकिएको यस क्षेत्रका समस्या तथा चुनौती रहेका छन् ।

५.६.३. सम्भावना तथा अवसर

भाषा, कला, संस्कृतिको विकासका लागि बिभिन्न संस्था तथा जातिगत समुहहरूलाई सक्रिय गराउने सकिने, यहाँको मौलिक कला, संस्कृति,परम्पराको संरक्षण तथा सम्बर्द्धन गरि पर्यटन विकास सँग जोडेर आय आर्जनको माध्यम बनाउन सकिने यस क्षेत्रका सम्भावना तथा अवसरहरू हुन् ।

५.६.४.भाषा कला संस्कृति योजना

५.६.४.१. लक्ष्य

संस्कृति तथा सम्पदाको संरक्षण सम्वर्द्धन तथ् प्रवर्द्धन गर्ने ।

५.६.४.२. उद्देश्य

१. मौलिक भाषा, कला तथा संस्कृतिको संरक्षण, सम्बर्धन तथा प्रवर्द्धन गर्नु ।

२. धार्मिक, संस्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको पहिचान, संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्नु ।

५.६.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ः मौलिक भाषा, कला तथा संस्कृतिको संरक्षण, सम्बर्धन तथा प्रवर्द्धन गर्नु ।	
१.१ स्थानीय मौलिक भाषा, कला तथा संस्कृतिको सम्मान गर्दै संरक्षण, विकास तथा प्रवर्द्धन गर्ने ।	१.१.१ स्थानीय भेषभुषा, भाषा, संस्कृति तथा परम्पराको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गरिनेछ । १.१.२ मौलिक गीत झाम्रे (रोधी), रोइला, भजन, चुटका, ठाडी भाका, असारे भाका, मौलिक नृत्य (सालैजो, कौरा, सोरठी),

रणनीति	कार्यनीति
	बाजागाजा (पन्चेबाजा) लगायतको उचित संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गरिनेछ। १.१.३ स्थानीय मौलिक भाषा, लिपि तथा साहित्यको अध्ययन, अनुसन्धान, संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा प्रवर्द्धनका क्षेत्रमा कार्य गर्ने सङ्घ, संस्था तथा व्यक्तिको पहिचान गरि अभिलेख राख्ने तथा सम्मानित गरिनेछ । १.१.४ स्थानीय मौलिक कला, संस्कृति तथा परम्पराको संरक्षण योगदान पुर्याउने व्यक्ति, सङ्घ संस्था सँग समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः धार्मिक, सांस्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको पहिचान, संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्नु ।	
२.१ जिर्ण अवस्थामा रहेका धार्मिक, ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक महत्वका सम्पदाको संरक्षण तथा सम्वर्धन गर्ने ।	२.१.१ गाउँपालिका भित्र रहेका धार्मिक, सांस्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको संरक्षण तथा सम्वर्द्धन गरिनेछ । २.१.२ धार्मिक, ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक महत्वका सम्पदाको प्रवर्द्धन गरि पर्यटन विकास सँग जोडिनेछ । २.१.३ समुदाय स्तरमा रहेका धार्मिक तथा संस्कृतिक सम्पदाको संरक्षणमा स्थानीय समुदायको परिचालन गरिनेछ ।

५.६.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	भेषभुषा, भाषा, रितिरिवाज, चालचलन तथा परम्पराको संरक्षण तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	एकमुष्ठ		४००	४५०	५००			१३५०	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा. समुदाय	गा.पा.
२	भजन, चुट्का तथा रोइला नाँच संरक्षण तथा प्रवर्द्धन	एकमुष्ठ		५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा	गा.पा	गा.पा.
३	ठूलोनाच, घाटु नाच, बालन नाच, झ्याउरे नाच जस्ता	एकमुष्ठ		२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा. समुदाय	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	मौलिक नाचको संरक्षण											
४	पन्चेबाजा संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका लागि तालिम तथा सामाग्री वितरण	पटक	५	७५	७५	७५	७५		३००	गा.पा, गैसस	गा.पा, गैसस	गा.पा.
५	स्थानीय मौलिक भाषा, कला, साहित्यको अध्ययन, अनुसन्धान, संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा प्रवर्द्धनका क्षेत्रमा कार्य गर्ने	संख्या	१०	१००	१००	१००	१००		४००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	संस्था तथा व्यक्ति सम्मान											
६	स्थानीय कला, संस्कृति तथा परम्पराको संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका लागि विभिन्न निकायसँग समन्वय ताथा सहकार्य	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
७	वार्षिक धार्मिक तथा सांस्कृतिक मेला महोत्सव आयोजना	पटक	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
८	परम्परागत कुंडुले घर निर्माणमा अनुदान	एकमुष्ठ		५००	५००	५००	५००	५००	२५००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	गा.पा. समुदाय	गा.पा.
९	निस्दी संग्रहालय निर्माण	संख्या	१	८००	२५००	३५००	५०००		११८००	सङ्घ, प्रदेश, गैसस	गा.पा.	गा.पा.
१०	धार्मिक, संस्कृति तथा ऐतिहासिक सम्पदाको मर्मत सम्भार लगत तयार गर्ने	संख्या	१	३००					३००	गा.पा	गा.पा	गा.पा.
११	धार्मिक, संस्कृति तथा ऐतिहासिक सम्पदाको मर्मत	एकमुष्ठ		१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा गैसस	गा.पा	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	सम्भार, संरक्षण तथा व्यवस्थापन											
	जम्मा बजेट			४०२५	५४७५	६५२५	७५२५	२३५०	२५९००			

५.६.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
संरक्षण भई पर्यटन सँग जोडिएका सांस्कृतिक क्षेत्रहरू	संख्या								पर्यटनको प्रचार प्रसार तथा विकास
असर									

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
कला तथा संस्कृति संरक्षण तथा प्रवर्द्धनका कार्यक्रम	संख्या								कला तथा संस्कृति प्रति जनचासो बढे हुने
प्रतिफल									
संरक्षण तथा प्रवर्द्धन गरिएका नाच	संख्या								कला संकृतिको क्षेत्रमा सरकारको चासो बढेको हुने तथा पर्याप्त बजेको व्यवस्था हुने
संरक्षण तथा प्रवर्द्धन बाजा	संख्या								
मर्मत सम्भार भएका थप धार्मिक, सांस्कृतिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाहरू	संख्या								
सांस्कृतिक संग्रहालय	संख्या								
सांस्कृतिक मेला महोत्सव	संख्या								

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
भाषा, कला, साहित्यको अध्ययन, अनुसन्धान, संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा प्रवर्द्धनका क्षेत्रमा कार्य गर्ने संस्था सम्मान	संख्या								
भाषा, कला, साहित्यको अध्ययन, अनुसन्धान, संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा प्रवर्द्धनका क्षेत्रमा कार्य गर्ने व्यक्तिको सम्मान	संख्या								

परिच्छेद ६: पूर्वाधार क्षेत्र

६.१.भवन निर्माण, आवास तथा बस्ती विकास

६.१.१. पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानले आवासको हकलाई मौलिक हकको रूपमा सुरक्षित गरेको छ । साथै अव्यवस्थित बसोबासलाई व्यवस्थापन गर्न योजनाबद्ध व्यवस्थित वस्ती विकास गर्ने नीतिगत व्यवस्था गरेको छ । स्थानीय वस्ती सुन्दर, सुरक्षित तथा वातावरण मैत्री हुनुपर्दछ । साथै सार्वजनिक तथा निजी भवन भुकम्प प्रतिरोधि, सुरक्षित हुनु पर्दछ । त्यसैगरी पालिकामा बन्ने सबै प्रकारका निर्माण, भवन निर्माण संहिता अनुरूप निर्माण हुनुपर्दछ ।

६.१.२. समस्या तथा चुनौती

डिजाइन र ड्रयिङ्ग विना भवनहरूको निर्माण, भवन आचार संहिता लागु नहुनु, वस्ती क्षेत्र निश्चित नभएको, गा.पा. भित्र जथाभावि र बिना वातावरणीय अध्ययनका आधारमा निर्माण गरिएका सडक वरिपरि बढ्दो बस्ती , घर बनाउदा नक्शा पास गर्ने प्रचलन न्यून रहेको, भूकम्प प्रतिरोधी संरचना बनाउने सम्बन्धि दक्ष जनशक्तिको कमि, केहि वस्तीहरू बाढी तथा पहिरोको जोखिममा रहेका, सरकारी तथा सार्वजनिक संरचना अपाङ्गमैत्री तथा बालमैत्री हुन नसकेको , निर्माण सामाग्रीको गुणस्तरियतामा चुनौती ।

६.१.२.१. संभावना तथा अवसर

एकीकृत वस्ति विकास गरि जोखिम क्षेत्रमा रहेका वस्तीलाई सुरक्षीत स्थानमा राख्न सकिने, भूउपयोग योजना अनुरूप वस्ती क्षेत्रमा मात्र वस्ती बसाउन सकिने, स्थानीय स्तरमानै निर्माण सामाग्रीहरूको उपलब्धता, भवन निर्माण आचार संहिता लागु गरी व्यवस्थित भवन निर्माण गर्न सकिने, भवन निर्माण मापदण्ड निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्ने, भवनको नक्शा पास गरी पालिकाको आम्दानी बढाउन सकिने सम्भावना तथा अवसर हुन् ।

६.१.३. भवन निर्माण, आवास तथा बस्ती विकास

६.१.३.१. लक्ष्य

सुन्दर, सुरक्षित र व्यवस्थित वस्तीको विकास गर्दै सबैका लागि आधारभूत आवास सुनिश्चित गर्ने ।

६.१.३.२. उद्देश्य

१ जोखिमयुक्त स्थानमा रहेका छरिएर रहेका तथा अव्यवस्थित वस्तीलाई व्यवस्थित तथा सुरक्षित बनाउनु ।

२ भवन निर्माणलाई सुरक्षित र व्यवस्थिति बनाउनु ।

३ सबै नागरिकलाई सुरक्षित आवास सुनिश्चित गर्नु ।

४ सार्वजनिक सम्पतिको संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्नु ।

६.१.३.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १. जोखिमयुक्त स्थानमा रहेका, छरिएर रहेका तथा अव्यवस्थित वस्तीलाई व्यवस्थित तथा सुरक्षित वास्तिको रूपमा विकास गर्नु ।	
१.१ एकीकृत, सुरक्षित तथा सुन्दर वस्ती विकास गर्नु ।	१.१.१ भूउपयोग योजना अनुरूप आवासीय क्षेत्रमा मात्र वस्ती विकास गरिनेछ । १.१.२ जोखिमयुक्त स्थानमा रहेका वस्तीलाई सुरक्षित स्थानमा स्थान्तान्तरण गरि एकीकृत वस्ती विकास गरिनेछ । १.१.३ गाउँपालिकाको भौतिक विकास योजना तर्जुमा गरी सो अनुरूप पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ ।
उद्देश्य २. भवन निर्माणलाई सुरक्षित र व्यवस्थिति बनाउनु ।	
२.१ व्यवस्थित र गुणस्तरीय निर्माणका लागि भवन निर्माण मापदण्ड अनुरूप निर्माण गर्ने ।	२.१.१ भवन निर्माण मापदण्ड तयार गरि लागु गरिनेछ । २.१.२ पूर्वाधार तथा भवन निर्माणमा स्थानीय निर्माण सामग्रीको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । २.१.३ मापदण्ड अनुसार भवन निर्माण सम्बन्धि तालिम तथा अभिमुखीकरण संचालन गरिनेछ । २.१.४ स्थानीय पहिचान बोकेका भवन शैलीको जगेर्ना गर्न निजी तथा सार्वजनिक निर्माणमा सो शैली अपनाउन प्रोत्साहन गरिनेछ ।
उद्देश्य ३. सबै नागरिकलाई सुरक्षित आवास सुनिश्चित गर्नु ।	
३.१ विपन्न, सिमान्तकृत तथा भूमिहीन समुदायको आवासको सुनिश्चितता गर्ने ।	३.१.१ आर्थिक रूपमा अति विपन्न परिवारको पहिचान गरी सुरक्षित आवासको व्यवस्था गरिनेछ । ३.१.२ स्थानीय भूमिहीन परिवारलाई राष्ट्रिय भूमि आयोगको नियमानुसार भूमि उपलब्ध गराउन पहल गरिनेछ ।
उद्देश्य ४: सार्वजनिक सम्पतिको संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्नु ।	

रणनीति	कार्यनीति
४.१ सावर्जनिक सम्पतिको पहिचान, संरक्षण, व्यवस्थापन गर्नु ।	४.१.१ गाउँपालिका क्षेत्रमा रहेको सार्वजनिक जग्गाको पहिचान, संरक्षण तथा अभिलेख तयार गरिनेछ । ४.१.२ ढुंगे धारा, पाटि पौवा, चौतारा जस्ता सार्वजनिक क्षेत्रको पहिचान तथा संरक्षण गरिनेछ ।
४.२ सार्वजनिक पूर्वाधार सुरक्षित तथा व्यवस्थित गरिने ।	४.२.१ सार्वजनिक संरचना अपाङ्गमैत्री, बालमैत्री तथा भूकम्प प्रतिरोधी बनाउने ।

६.१.३.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	अधुरो रहेका सामुदायिक भवन निर्माण कार्यलाई निरन्तरता	निरन्तर		२००	२००	२००	२००	२००	१०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
२	गाउँपालिका भित्रका घरहरूको अभिलेखिकरण	संख्या	१		५००				५००	गा.पा., प्रदेश	गा.पा.	गा.पा.
३	एकीकृत जग्गा विकासको लागि सम्भाव्यता अध्ययन तथा DPR तर्जुमा	संख्या	१	१५००					१५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
४	.... वस्ती विस्तार योजना	संख्या	१		५०००	७५००	७५००		२००००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा	गा.पा.	गा.पा.
५	भौतिक विकास योजना तर्जुमा	संख्या	१		१०००				१०००	प्रदेश	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/ ८३	२०८३/ ८४	२०८४/ ८५	२०८५/ ८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
६	भवन संहिता मापदण्ड र नक्सा पासको अवधारणा कार्यन्वयन तर्जुमा	संख्या	१	५००					५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
७	गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका जग्गाहरूको अध्ययन अनुगमन तथा सम्भाव्यता अध्ययन गरी नयाँ दररेट कायम गर्ने	पटक	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
८	नक्शा पास गर्ने तथा मापदण्ड अनुसार भवन निर्माण गर्ने सम्बन्धि सर्वसाधारणलाई सचेत गराउन चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा., गैसस	गा.पा., रेडक्रस	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
९	मापदण्ड अनुरूप निर्माण सम्बन्धि स्थानीय कामदारलाई तालिम संचालन	संख्या	१००	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	गा.पा., गैसस	गा.पा., गैसस	सङ्घ, गा.पा.
१०	स्थानीय निर्माण सामाग्रीको प्रयोग तथा मौलिक भवन निर्माण प्रोत्साहन कार्यक्रम	निरन्तर		३००	३००	३००	३००	३००	१५००	गा.पा., गैसस	गा.पा., स्थानीय	गा.पा.
११	.... छानो सुधार कार्यक्रम	एकमुष्ठ		२०००	२५००	२५००	२५००	२५००	१२०००	सङ्घ, गा.पा.	सङ्घ, गा.पा.	सङ्घ, गा.पा.
१२	अति विपन्न, लोपोन्मुख र अति सीमान्कृत परिवारलाई सुरक्षित आवास निर्माण	घर संख्या	२५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	जनता आवास कार्यक्रम, गा.पा.	जनता आवास कार्यक्रम, स्थानीय व्यक्ति	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१३	विपन्न् र सीमान्तकृत घर परिवारको आवास स्तरोन्नति	घर संख्या	२५	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	१२५०	जनता आवास कार्यक्रम, गा.पा.	जनता आवास कार्यक्रम, स्थानीय	गा.पा.
१४	भूमिहीन, अव्यवस्थित वस्ती तथा दोहोरो स्वामित्वको समस्या समाधानका लागि समन्वय तथा सहकार्य	निरन्तर		१००	१००	१००	१००	१००	५००	भूमि आयोग, गा.पा.	भूमि आयोग, स्थानीय, गा.पा.	गा.पा.
१५	सार्वजनिक जग्गाको पहिचान तथा नक्शांकन गरि अभिलेख तयार	संख्या	१	२००	२००				४००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१६	ढुंगे धारा, पाटि पौवा, चौतारा जस्ता सार्वजनिक क्षेत्रको संरक्षण	निरन्तर		१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	जम्मा बजेट			६३००	११३००	१२१००	१२१००	४६००	४६४००			

६.१.३.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
भूकम्प प्रतिरोधी निजी तथा सार्वजनिक निर्माण प्रवर्द्धन	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	भवन निर्माण मापदण्ड कार्यन्वयन हुने
असर									

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
सुरक्षित एवं विकसित आवास क्षेत्र	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	भूउपयोग योजना तथा भौतिक विकास योजना कार्यान्वयन हुने
प्रतिफल									
आफ्नै स्वामित्वको घरमा बसोबास गर्ने जनसंख्या	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
भूउपयोग योजना तर्जुमा	संख्या								भूउपयोग यूजना तर्जुमा
जोखिम क्षेत्रमा रहेका वस्ती स्थानान्तरण	संख्या								सुरक्षित आवास प्रति स्थानीय
वस्ती विस्तार क्षेत्र	संख्या								

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
एकीकृत जग्गगा विकास मार्फत विकास गरिएको क्षेत्र	संख्या								सरकार जिम्मेवार हुने, पर्याप्त बजेटको व्यवस्था भएको हुने
भवन निर्माण मापदण्ड अनुसार निर्माण भएका निजी घरहरू बढ्ने	प्रतिशत								
ईजाजत प्राप्त गरि निर्माण भएका घरहरू बढ्ने	प्रतिशत								
छानो सुधार कार्यक्रमबाट लाभान्वित जनसंख्या	संख्या								
सुरक्षित आवास मार्फत निर्मित घरहरू	संख्या								
भूकम्प प्रतिरोधी निर्माण सम्बन्धि तालिम प्राप्त व्यक्ति	संख्या								भवन निर्माण मापदण्ड कार्यान्वय हुने
भूकम्प प्रतिरोधात्मक सार्वजनिक भवन	संख्या								

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
भूकम्प प्रतिरोधात्मक निजी भवन	संख्या								

६.२. सडक तथा यातायात

६.२.१. पृष्ठभूमि

आर्थिक तथा सामाजिक विकासको लागि यातायात पूर्वाधार निर्माण महत्वपुर्ण हुन्छ । सडक, पुल, पैदलमार्ग लगायतका यातायातका साधनको व्यवस्थापनले गाउँपालिकाको विकासमा टेवा पुर्याउछ ।गाउँपालिकाका कमै मात्र सडक पीच भएका छन् । वडा तथा गाउँपालिकाले सडक निर्माण तथा स्तरोन्नतिको कार्यलाई प्राथमिकताका साथ अघि बढाईरहेका छन् । गाउँपालिकामा भएका लगभग ४० कि.मि. सडकहरूमा बाह्रै महिना यातायात संचालन भएता पनि आवश्यक स्थानमा कल्भर्ट, ग्याविन वाल, नालीको भने व्यवस्था छैन ।

६.२.२. समस्या तथा चुनौती

सडकमा सुख्खा पहिरो, हाल सम्म सबै क्षेत्रमा सडकको पहुँच नपुगेको, सडक तथा यातायातका क्षेत्रमा बजेटको कमि हुनु, मापदण्डका आधारमा सडक निर्माण तथा विस्तार नुहुनु, मापदण्डको पालना गर्न नसक्नु, गुणस्तरीय निर्माण सामग्रीको प्रयोगमा कमि हुनु, आवश्यक सबै स्थानमा पक्कि पुल, कजवे, कल्भर्ट तथा झोलुंगे पुल नहुनु, प्राविधिक कर्मचारीको कमि हुदा गुणस्तरीय कार्य हुन नसक्नु, सडक उपभोक्ता समितिलाई निर्माण पछिको मर्मत सम्भारको कार्यमा जिम्मेवार बनाउन नसकिएको, उपभोक्ता समितिमा प्राविधिक ज्ञानको कमि रहेको, सडक पूर्वाधारको (नाली, ग्याबिन वाल, Signage आदि) स्तरोन्नति नभएको, मर्मत सम्भारको लागि बजेटको व्यवस्था गर्न नसकिएको, व्यक्तिगत जग्गाको कारण Road Alignment मा सडक निर्माण हुन नसक्नु, निर्माण व्यवसायीको कारण निर्माण प्रक्रियामा चरम लापरवाही, माटोको प्रकार अनुसार डिजाईन र अनुगमन मुल्यांकन प्रक्रियामा मात्र सिमित रहेको जस्ता समस्या रहेका छन्, सार्वजनिक यातायात संचालन हुन नसक्नु प्रमुख समस्या तथा चुनौती हुन् ।

६.२.१. संभावना तथा अवसर

सडक गुरुयोजना बनाई प्राथमिकीकरका आधारमा सडक पूर्वाधारमा लगानी गर्न सकिने, सडक स्तरोन्नती (कालो पत्रे, ग्राभेल) गरि यातायात संचालन गर्न सकिने, सडक तथा यातायातको विकासमा सार्वजनिक निजी लगानी गर्न सकिने, सङ्घ तथा प्रदेश बाट लगानी जुटाउन सकिने, कृषि सडकको विकास तथा विस्तार गर्ने, पैदलमार्गको स्तरोन्नति तथा संरक्षण गर्ने, परियोजना बैंक पूर्णरूपमा लागु गर्न सकिने, आवश्यक क्रसिङ्ग स्टकचरहरू निर्माण गर्न सकिने, पूर्व पश्चिम राजमार्गको अरूण खोला बजारबाट कम दुरीमार्फत तराईका बजारमा पहुँच तथा सबै वडाहरूलाई सडक नेटवर्कबाट जोडिएको छ ।

६.२.२. सडक तथा यातायात विकास योजना

६.२.२.१. लक्ष्य

सडक पूर्वाधारको दीगो विकास र विस्तार गरी सबै वडामा बाह्रै महिना सहज तथा सरल यातायात सञ्जालको विकास गर्ने ।

६.२.२.२. उद्देश्य

१ प्रमुख सेवा सुविधा तथा पूर्वाधार सहित तहगत सडक सञ्जालको विकास गर्नु ।
२ गाउँपालिकाका सबै क्षेत्रमा यातायात सेवा पुर्याई सहज आवागमनको व्यवस्था गर्नु ।

६.२.२.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १. प्रमुख सेवा सुविधा तथा पूर्वाधार सहित तहगत सडक सञ्जालको विकास गर्नु ।	
१.१ सडक संजालको विकास तथा विस्तार गर्ने ।	१.१.१ यातायात गुरुयोजना अनुरूप सडकको संजालको विकास तथा विस्तार गरिनेछ । १.१.४ सडक मर्मत सम्भारको कार्यलाई निरन्तरता दिईनेछ । १.१.२ नयाँ सडक निर्माण गरी गाउँपालिका क्षेत्रमा पहुँच विस्तार गरिनेछ। १.१.३ सडक पूर्वाधार निर्माणका लागि विभिन्न निकाय तथा समुदायसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ ।
१.२ सडक संजालको विस्तार संगै आवश्यक पूर्वाधार विकास गर्ने ।	१.२.१ प्रमुख सडकको आवश्यक स्थानमा पक्कि पुल कल्भर्ट, कजवे जस्ता पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ । १.२.२ आवश्यक स्थानमा बसपार्क, बस बिसौनी, प्रतिक्षालय निर्माण गरिनेछ । १.२.३ सडकको दीगो व्यवस्थापनका लागि सडक निर्माण संगै नाला, ग्याबिन वाल, ड्राई वाल, जस्ता पूर्वाधार निर्माण गरिनेछ । १.२.४ वातावरण मैत्रि सडक निर्माण गर्न बायो ईन्जिनियरिङ प्रविधि अपनाईनेछ ।
उद्देश्य २: गाउँपालिकाका सबै क्षेत्रमा सहज आवागमनको व्यवस्था गर्नु ।	
२.१ स्थानीयको आवत जावत लाई सहज गर्न यातायातको विस्तार गर्ने ।	२.१.१ गाउँपालिका क्षेत्र भित्र रहेका नियमित यातायात संचालनका लागि निजी क्षेत्र सँग समन्वय गरिनेछ ।
२.२ गाउँ वस्तीमा सहज आवागमनका लागि गोरेटो विकासलाई प्राथमिकता दिने ।	२.२.१ गाउँपालिका भित्र चलन चल्तीमा रहेका गोरेटो तथा घोरेटो बाटो स्तरोन्नति तथा व्यवस्थापन गरिनेछ । २.२.२ आवश्यक स्थानमा झोलुंगे पुल निर्माण गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
पूर्वाधार निर्माणमा, मर्मत सम्भारमा स्थानीय समुदायलाई उत्तरदायी बनाउने।	

६.२.२.४. कार्यक्रम तथा योजना

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	सडक यातायात गुरुयोजना कार्यान्वयन	संख्या	१	५००००	५२५००	५५०००	५७५००	६००००	२७५०००	प्रदेश	गा.पा	गा.पा
२	गाँउपालिका मा रहेको स्थानीय सडक मर्मत सम्भार	कि.मि.	१०	३०००	३५००	४०००	४५००	५०००	२००००	संघ, प्रदेश	गा.पा	गा.पा
३	हरियाली सडकहरूको अवधारणा कार्यान्वयनमा ल्याइने	संख्या	१	३०००	४०००	५०००	५०००	५०००	२२०००	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ, प्रदेश, गा.पा
४	सडक निर्माणका क्रमागत योजनालाई निरन्तरता	निरन्तर		२००००	२००००	२००००	२००००	२००००	१०००००	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ, प्रदेश, गा.पा

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
५	सडक कालोपत्रे निर्माण	कि.मि	१		३००००	३००००	३००००	३००००	१२००००	संघ, प्रदेश	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ,प्रदेश, गा.पा
६	ग्राभेल सडक निर्माण	कि.मि	१०	५०००	५०००	५०००	५०००	५०००	२५०००	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ,प्रदेश, गा.पा
७	कृषि सडक निर्माण	कि.मि	१०	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ, प्रदेश, गा.पा	गा.पा.
८	मुरली खोला, सारङ्गी खोला लगायत अन्य खोलाहरूमा पुल निर्माणको लागि संघीय सरकार र प्रदेश सरकार	संख्या	२		१००००	१००००	१००००	१००००	४००००	संघ, प्रदेश	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ,प्रदेश, गा.पा

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	समक्ष पहल गर्ने											
९	रामपुर मित्याल अरूणखोला सडक खण्ड स्तरोन्नती गर्न संघिय सरकार समक्ष पहल			१०००	१०००	११००	११००	१२००	५४००	प्रदेश, गा.पा	गा.पा	गा.पा
१०	व्यवस्थित बसपार्क निर्माण	संख्या	१			१०००	२०००	२०००	५०००	TDF, गा.पा	गा.पा	गा.पा
११	बस स्टयान्ड सहित प्रतिक्षालय निर्माण	संख्या	१०	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	प्रदेश, गा.पा	गा.पा	गा.पा
१२	सडक नाला तथा कजवे निर्माण	एकमुष्ठ		१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ, प्रदेश, गा.पा

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१३	गाउँपालिकामा नियमित यातायात संचालन गर्न यातायात व्यवसायीसँग छलफल	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा	गा.पा, यातायात व्यवसायी	गा.पा
१४	यातायात संचालन कार्यविधि तर्जुमा	संख्या	१	२०	२०				४०	गा.पा	गा.पा	गा.पा
१५	गोरेटो तथा घोरेटो बाटो नियमित मर्मत सम्भार	कि.मि	१०	१२००	११००	१०००	१०००	१०००	५३००	प्रदेश, गा.पा	गा.पा, समुदाय	गा.पा
१६	झोलुङ्गे पुलहरूको सम्भाव्यता अध्ययन कार्यका आधारमा	संख्या	४	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ, प्रदेश, गा.पा	संघ, प्रदेश, गा.पा

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	संघीय सरकारसँग योजना पहल											
	जम्मा बजेट			८८५७०	१३२४७०	१३७४५०	१४१४५०	१४४५५०	६४४४९०			

६.२.२.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
१ घन्टाको दुरीमा सार्वजनिक यातायातमा पहुँच भएको जनसंख्या	प्रतिशत								सडक स्तरोन्नति तथा सार्वजनिक यातायात संचालन बएको हुने
बाह्रै महिना सवारी साधन संचालन हुने सडक	संख्या								

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
असर									
सडक घनत्व (प्रति वर्ग किमि सडक लम्वाई)	कि.मि.							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	सडक क्षेत्रको द्रुत विकास हुने
प्रभाव									
सडक यातायात गुरुयोजना	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	सडक पूर्वाधार निर्माणमा पर्याप्त बजेतको व्यवस्था हुने, सरोकारवाला निकाय तथा उपभोक्ताहरू सँग प्रभावकारी
ग्राभेल सडक लम्बाई	कि.मि.							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
धुले सडक लम्बाई	कि.मि.							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
कृषि सडक लम्बाई	कि.मि.							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
पक्कि पुल (बेली ब्रिज समेत)	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
कल्भर्ट निर्माण	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	समन्वय तथा सहकार्य हुने
झोलुंगे पुल थप	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
व्यवस्थित बसपार्क	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
नला सहितको सडक	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
पालिका केन्द्र र वडा केन्द्र जोड्ने सडक	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
सडक संजलाबाट नजोडिएका वस्ती	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
अन्तर पालिका जोडिएका सडक	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
डीपीआर, वातावरणीय प्रभाव मुल्यांकन अआदी गरि निर्माण भएका सडक	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
नियमित मर्मत सम्भार हुने सडक	कि.मि.							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
स्तरोन्नति गरिएका गोरेटो बाटो	कि.मि.							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	गोरेटो तथा घोरेटो बाटो लाई प्राथमिकता दिएको हुने
स्तरोन्नति गरिएका घोरेटो बाटो	कि.मि.							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
आंशिक रूपमा सार्वजनिक यातायात सुचारु हुने सडक	कि.मि							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	यातायात व्यवसायीसँग समन्वय भएको हुने, सडक
नियमित सार्वजनिक सवारी साधन चल्ने सडक	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
सार्वजनिक यातायात संचालन गर्ने यातायत व्यवसायी कम्पनि									स्तरोन्नति भएको हुने

*लुम्बिनि प्रदेशको (आवधिक योजना) सूचनालाई आधार मानिएको

६.३. सिँचाई

निस्दी गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको २०.६८ % जग्गा (५३८.१) मात्र सिंचित छ (राष्ट्रिय नमुना कृषि जनगणना, २०८०)भने पालिकाका वासिन्दाले कृषि तथा पशुपालनलाई मुख्य पेशाको रूपमा अपनाएका छन् । कृषि क्षेत्रको उत्पादन तथा उत्पादकत्व बढाउन सिँचाईको महत्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । गाउँपालिकामा साना तथा मझौला र मौसमी तथा स्थाई रूपमा ५१ वटा सिँचाईका योजनाहरूहरू संचालनमा आएका छन् ।

६.३.१. समस्या तथा चुनौती

सिँचाईका पूर्वाधार (कुलो, मुहान) पुराना तथा जिर्ण, पानीको चुहावट बढी हुनाले खेत सम्म पनि नपुग्ने , पहिरोका कारण कुलो बिग्रिने, सिँचाई पूर्वाधारको मर्मत सम्भारको कमी, उपभोक्ताहरूले मर्मत सम्भारमा कम चासो राख्ने, पहाडी भूगोलमा Gravity Flow असम्भव हुनु, पर्याप्त बजेटको व्यवस्था हुन नसक्नु जस्ता समस्या तथा चुनौती छन् ।

६.३.२. संभावना तथा अवसर

मुल पहिचानका साथै सिँचाईको व्यवस्था गरी कृषि उत्पादन बढाउन सकिने, पानीको स्रोत नभएका स्थानमा बैकल्पिक स्रोत जस्तै; थोपा सिँचाई, प्लाष्टिक पोखरी, पोखरीको निर्माण गरी सिंचाई सुविधा पुर्याउन सकिने सम्भावना छ ।

६.३.३. सिँचाई विकास योजना

६.३.३.१. लक्ष्य

गाउँपालिकाका सम्पूर्ण कृषि योग्य भूमीमा सिंचाई सुविधा पुर्याई उत्पादन वृद्धि गर्ने ।

६.३.३.२. उद्देश्य

१. गाउँपालिका भित्र रहेका जलस्रोतको उपयोग गरी कृषियोग्य जमिनमा दीगो सिँचाई सुविधा पुर्याउनु ।

६.३.३.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: गाउँपालिका भित्र रहेका जलस्रोतको उपयोग गरी कृषियोग्य जमिनमा दीगो सिँचाई सुविधा पुर्याउनु ।	
१.१ उपयुक्त प्रविधिमा आधारित सिँचाई प्रविधिको प्रयोग गरी सिँचाई सुविधा विस्तार गर्ने ।	१.१.१ कृषि उपज पकेट क्षेत्रमा को व्यवस्था गरिनेछ । १.१.२ सिँचाईका लागि पानीको स्रोत नभएको स्थानमा वर्षातको पानी सङ्कलन, प्लास्टिक/पोखरी निर्माण गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	१.२.३ तरकारी तथा फलफुल खेतीमा कम पानी लाग्ने थोपा सिँचाई प्रविधिको प्रयोग गरिनेछ । १.१.४ सिँचाईको दीगो व्यवस्थापन तथा पूर्वाधार निर्माणका लागि सङ्घ, प्रदेश तथा विभिन्न सङ्घ संस्थासँग समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ । १.१.५ व्यवसायिक किसानलाई सिँचाईका लागि आवश्यक यन्त्र उपकरणमा अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ ।
१.२ विद्यमान सिँचाई प्रणालीको संरक्षण, मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापन तथा संचालन गर्ने ।	१.२.१ गाउँपालिका क्षेत्रभित्र रहेको सिँचाई पूर्वाधारहरूको मर्मत संभार गरी बाह्रै महिना सिँचाई सुविधा पुर्‍याउने कार्यलाई उच्च प्राथमिक्ता दिईनेछ । १.२.२ सिँचाई पूर्वाधारको नियमित मर्मत सम्भार तथा व्यवस्थापनमा उपभोक्तालाई जिम्मेवार बनाईनेछ ।

६.३.३.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	नमुनाको रूपमा लिफ्टिङ सिंचाइ सुरूवात	संख्या	१	१०००	५०००	५०००	५०००	५०००	२१०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. समुदाय	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. समुदाय	गा.पा.
२	प्लाष्टिक पोखरी अनुदान	संख्या	१०	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. समुदाय	गा.पा. समुदाय	गा.पा.
३	अपुरा रहेका सिँचाई योजनाहरूलाई निरन्तरता	संख्या	५	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. समुदाय	गा.पा. समुदाय	गा.पा.
४	थोपा सिँचाई कार्यक्रम	स्थान	१०	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	सङ्घ, प्रदेश,	गा.पा. समुदाय	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
										गा.पा. समुदाय		
५	सिँचाईको दीगो व्यवस्थापन तथा पूर्वाधार निर्माणका लागि सङ्घ, प्रदेश तथा विभिन्न सङ्घ संस्थासँग समन्वय	पटक	१०	१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
६	सिँचाईका उपकरण वितरण कार्यक्रम	एकमुष्ठ		२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. समुदाय	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. समुदाय	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
७	सिँचाईका लागि पाईप खरिदमा अनुदान	एकमुष्ठ		५००	५००	५००	५००	५००	२५००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. समुदाय	गा.पा. समुदाय	गा.पा.
८	सिँचाई पूर्वाधार (कुलो/मुहान) को नियमित मर्मत सम्भार	एकमुष्ठ		२५००	२५००	२५००	२५००	२५००	१२५००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. समुदाय	गा.पा. समुदाय	गा.पा.
	जम्मा बजेट			९६००	१३६००	१३६००	१३६००	१३६००	६४०००			

६.३.३.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
नियमित सिँचाई सेवा पुगेको कृषि जमिन	हेक्टर							पार्श्वचित्र	सबै सिँचाई पूर्वाधार नियमित रूपमा संचालन भएका हुने
असर									
सिँचाई सेवा प्रयोग गर्ने कृषक परिवार	संख्या							पार्श्वचित्र	सबै सिँचाई पूर्वाधार नियमित रूपमा संचालन भएका हुने

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रतिफल									
निस्दी एकीकृत सिँचाई आयोजना	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	सङ्घ, प्रदेश तथा अन्य निकायबाट बजेट पर्याप्त बजेटको व्यवस्था भएको हुने
सिँचाई सम्बन्धि आधुनिक उपकरण प्रयोग गरि थप सिंचित हुने क्षेत्र	हेक्टर							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
प्लास्टिक पोखरी	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
थोपा सिँचाई	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
सिँचाई पोखरी	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
सिँचाई पाईप थप	मि.							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
नियमित मर्मत सम्भार हुने सिँचाई कुलो/नहर	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	उपभोक्ताहरू को सक्रिय सहभागिता भएको हुने

६.४. विद्युत् तथा वैकल्पिक ऊर्जा

६.४.१. पृष्ठभूमि

नेपालमा जलविद्युतको विकासको यात्रा वि. सं १९६८ देखि सुरू भएको हो । आ. व २०७४/०७५ सम्ममा नेपालमा कुल जलविद्युत जडान क्षमता १०२० मेगावाट पुगेको छ। विद्युत ग्रिडमा जनसंख्याको पहुँच ७० प्रतिशत छ । ६२३ स्थानीय तहमा विद्युत पूर्वाधार पुगेको छ भने प्रति व्यक्ती विद्युत उपयोग १९८ किलोवाट प्रतिघण्टा रहेको छ । *(स्रोत :पन्ध्रौं योजना आधार पत्र)*

निस्दी गाउँपालिकामा ५४.७७ % जनसंख्याले बत्ति बाल्नका लागि विद्युतको प्रयोग गर्दछन ।बाँकि ५५.३३ % परिवारले वैकल्पिक उर्जाको रूपमा सोलार, मट्टीतेल तथा अन्य स्रोतको प्रयोग गर्दछन् । त्यसैगरी बैकल्पिक स्रोतका रूपमा बत्ति बाल्न सबै भन्दा धेरै सोलारको प्रयोग भईरहेको छ । सोलारको प्रयोग गर्ने परिवार ४४.३५ %, मट्टीतेलको प्रयोग गर्ने परिवार ०.५५% र अन्य ईन्धनको प्रयोग गर्ने परिवार ०.३४% छन । यस गाउँपालिकाको सिमानामा पर्ने आरुङ खोलाको १ जल विद्युत आयोजना संचालित छ ।

६.४.२. समस्या तथा चुनौती

सबै क्षेत्रमा विद्युत सेवा पुर्याउन नसकिएको, विद्युतका पूर्वाधार (पोल, तार तथा ट्रान्सफर्मर) भरपर्दो नहुनु, काठको पोलहरू जीर्ण बन्दै गएको, थ्री फेज बत्तीको अभाव, साना तिना किसिमका उर्जाहरूको आवश्यक पहिचान नहुनु, नवीकरणीय उर्जा क्षमता वृद्धि नहुनु, उर्जाको उच्चतम उपयोग हुन नसकेको, नवीकरणीय उर्जा उत्पादन सम्बन्धि नीति निर्माण नभएका यस क्षेत्रका प्रमुख समस्या तथा चुनौतिहरू हुन् ।

६.४.३. संभावना तथा अवसर

विद्युत सेवा विस्तार गर्न सकिने, सौर्य उर्जाको प्रयोग गरि विद्युत सेवा पुर्याउने, बायोग्याँस तथा सुधारिएको चुलोको प्रयोगले स्वच्छ उर्जाको प्रवर्द्धन गर्न सकिने, लघु जलविद्युत आयोजना संचालन गर्न सकिने यस क्षेत्रका अवसर तथा सम्भावना हुन् ।

६.४.४. विद्युत तथा वैकल्पिक ऊर्जा विकास योजना

६.४.४.१. लक्ष्य

गाउँपालिकामा सत प्रतिशत विद्युत सेवा पुर्याउने

६.४.४.२. उद्देश्य

१. विद्युत आपूर्तिलाई दीगो र भरपर्दो बनाई उत्पादनशील क्षेत्रमा खपत गर्नु ।
२. वातावरण मैत्री वैकल्पिक उर्जाको पहुँच बढाई जिवनस्तरमा सुधार ल्याउनु ।

६.४.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ः विद्युत आपूर्तिलाई दीगो र भरपर्दो बनाई उत्पादनशील क्षेत्रमा खपत गर्नु ।	
१.१. गाउँपालिकामा विद्युत वितरण प्रणालीलाई भरपर्दो तथा नियमित बनाउने ।	१.१.१ विद्युत वितरण भरपर्दो तथा नियमित बनाउन विभिन् स्थानमा ट्रान्सफर्मरम राख्ने, जिर्ण भएका ट्रान्सफर्मर परिवर्तन गर्ने तथा विद्युत पोलको व्यवस्था गरिनेछ । १.२.२ सबै वडा कार्यालयमा , विद्यालय, स्वास्थ्य संस्था लगायतका कार्यालयमा विद्युत सेवा पुर्याई भरपर्दो र गुणस्तरीय सेवा प्रवाहमा सहयोग गरिनेछ । १.१.३ स्थानीय स्तरमा निर्माणाधीन जलविद्युत सम्पन्न गर्न तथा थप जलविद्युत उत्पादनका लागि सरकार तथा निजी क्षेत्रसँग समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ । १.१.५ अती विपन्न परिवालाई न्यूनतम विद्युत महसुलमा अनुदान दिईनेछ । १.१.६ विद्युत पूर्वाधारको नियमित मर्मत सम्भार गर्न सहयोग गरिनेछ ।
१.२ उत्पादनशील क्षेत्रमा विद्युत उर्जाको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने ।	१.२.१ घरेलु उद्यम, लिफ्ट सिँचाई, खानेपानी, लगायतको क्षेत्रमा खपत हुने विद्युतमा सहुलियतको व्यवस्था मिलाईनेछ ।
उद्देश्य २ः वातावरण मैत्री वैकल्पिक उर्जाको पहुँच बढाई जिवनस्तरमा सुधार ल्याउनु ।	
२.१. वैकल्पिक उर्जाको प्रयोगलाई बढावा दिने । ।	२.१.१ तत्काल विद्युत सेवा पुर्याउन सम्भव नभएका स्थानमा सौर्य बत्ति जडान गरिनेछ । २.१.२ विद्युत सेवा नपुगेका विद्यालय, स्वास्थ्य कार्यालयमा सौर्य उर्जाको प्रयोगलाई विस्तार गरिनेछ । २.१.३ बायोग्याँसको प्रयोगलाई प्रवर्द्धन गरिनेछ । २.१.४ सुधारिएको चुलो प्रवर्द्धन गरिनेछ । २.१.५ वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धि विभिन्न तालिम संचालन गरिनेछ ।

६.४.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	विद्युत विस्तार गर्न विद्युत प्राधिकरण पाल्पा शाखा र नेपाल विद्युत प्राधिकरणसँग समन्वय तथा सहकार्य	पटक	५	५०००	५०००	५०००	५०००	५०००	२५०००	सङ्घ, प्रदेश	सङ्घ, प्रदेश,गा.पा	सङ्घ, प्रदेश
२	फलामका विद्युत पोल विस्तार	संख्या	१००	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	सङ्घ, प्रदेश	सङ्घ, प्रदेश,गा.पा	सङ्घ, प्रदेश,गा.पा
३	वडा कार्यालय, विद्यालय, स्वास्थ्य संस्थामा विद्युत सेवा विस्तार	एकमुष्ट	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	सङ्घ, प्रदेश,गा.पा	सङ्घ, प्रदेश,गा.पा	गा.पा
४	निस्दी र आरूङखोलामा विद्युत उत्पादन संभाव्यता अध्ययनको लागि विभिन्न् निकायसँग आवश्यक समन्वय	संख्या	१	१००००	१००००				२००००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. निजी क्षेत्र	प्रदेश, गा.पा. निजी क्षेत्र	गा.पा.

क.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
५	विभिन्न टोल बस्तीमा संचालनमा रहेका लघु जलविद्युत नियमित संचालनको व्यवस्था मिलाइने	संख्या	१	३००	३००	१००	१००	१००	९००	गा.पा. निजी क्षेत्र	गा.पा. निजी क्षेत्र	गा.पा.
७	विद्युत पूर्वाधारको नियमित मर्मत सम्भार	एकमुष्ट		५००	५००	५००	५००	५००	२५००	सङ्घ, गा.पा	सङ्घ, गा.पा	गा.पा.
६	विपन्न परिवालाई न्यूनतम विद्युत महसुलमा अनुदान	एकमुष्ट		१००	१००	१००	१००	१००	५००	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा	गा.पा.
८	विद्युत सेवा नपुगेका वस्तीमा सोलार बत्ति जडान	संख्या	२०	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा	गा.पा.
९	विद्युत सेवा नपुगेका विद्यालय तथा स्वास्थ्य कार्यालयमा सोलार जडान	संख्या	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	सङ्घ, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१०	बायो ग्याँसको प्रयोग बढाउन प्रोत्साहन	संख्या	५०	१००	१५०	२००	३००	३५०	११००	सङ्घ, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
११	सुधारिएको चुलो प्रयोग प्रोत्साहन	संख्या	५०	१००	१००	१००	१००	१००	५००	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१२	विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धि स्थानीयलाई तालिम	संख्या	१००	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
	जम्मा बजेट			**१७९०० **	**१७९५०**	**७८००**	**७९००**	**७९५०**	**५९५००**			

६.४.४.५. चक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
विद्युत सेवामा पहुँच प्राप्त जनसंख्या	प्रतिशत							पार्श्वचित्र	विद्युत सेवा विस्तार
असर									
लघु जलविद्युत उत्पादन थप	कि.वा.							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	निर्माणाधीन लाघु जलविद्युत सम्पन्न हुने
राष्ट्रिय प्रसारण लाईन जडान घरधुरी	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन पार्श्वचित्र	ने.वि.प्रा.सँग प्रभावकारी समन्वय हुने
प्रतिफल									
फलामका पोल विस्तार	संख्या							पार्श्वचित्र	पर्याप्त बजेट प्राप्त हुने बैकल्पिक उर्जाको प्रवर्द्धन
संचालनमा रहेका लघु जलविद्युत योजना	संख्या							पार्श्वचित्र	
बत्ति बाल्नका लागि सोलार वत्ति प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत							पार्श्वचित्र	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
खान पकाउन बायो ग्यासको प्रयोग गर्ने परिवार	प्रतिशत							पार्श्वचित्र	कार्यक्रम संचालन
विद्युत सेवा नपुगेका घरधुरी	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
सुधारिएको चुलो प्रयोग गर्ने घरपरिवार	संख्या							पार्श्वचित्र	
विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा सम्बन्धि तालिम प्राप्त व्यक्ति	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	दक्ष जनशक्ति विकास कार्यक्रम संचालन हुने

६.५. सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि

६.५.१. पृष्ठभूमि

निस्दी गाउँपालिकामा नेपाल टेलिकम र एनसेल मोवाईल सेवा सबैभन्दा बढी प्रयोगमा रहेको छ । जसले सूचना तथा संचारमा स्थानीयको पहुँच बढाउन ठुलो टेवा पुर्याएको छ । गाउँपालिकाका ८६.०१% घर परिवार साधारण मोवाईलको प्रयोग गर्दछन भने ७५.५१% ले स्मार्ट मोवाईलको प्रयोग गर्दछन् । त्यसैगरी ४९.७७% परिवारले रेडियोको प्रयोग गर्दछन भने १३.१६% परिवारमा टेलिभिजनको सुविधा छ । ईन्टरनेटको पहुँच हुने परिवार ९.८७ % छ भने टेलिफोनको प्रयोग गर्नेको सङ्ख्या न्यून छ जुन १.४६ % रहेको छ ।

६.५.२. समस्या तथा चुनौती

गाउँपालिकाको केहि स्थानमा नेटवर्क राम्रो नभएको, पत्रपत्रिकाको पहुँच कम भएको ,ईन्टरनेट सेवा सबै क्षेत्रमा नपुगेको, ईन्टरनेट सेवाको शिक्षा, स्वास्थ्य, तथा सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा यथेष्ट सदुपयोग गर्न नसकिनु प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन् ।

६.५.३. संभावना तथा अवसर

NTC, Ncell mobile नेटवर्क उपलब्ध रहेको, आधुनिक सूचना तथा संचार प्रविधिको विस्तार गरी सार्वजनिक सेवामा जोड्न सकिने, शिक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा प्रवाहमा सूचना तथा प्रविधिको प्रयोग बढाउन सकिने जस्ता सम्भावना तथा अवसर रहेका छन् ।

६.५.४.सूचना, सञ्चार तथा प्रविधि योजना

६.५.४.१. लक्ष्य

गाउँपालिकामा सूचना, सञ्चार तथा प्रविधिको सर्वसुलभ पँहुच विस्तार गर्ने ।

६.५.४.२. उद्धेश्य

१. समग्र गाउँपालिकामा सूचना, सञ्चार तथा प्रविधिको सहज तथा सर्वसुलभ पँहुच पुर्याउनु ।
२. सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउनु ।

६.५.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १. समग्र गाउँपालिकामा सूचना, सञ्चार तथा प्रविधिको सहज तथा सर्वसुलभ पँहुच पुर्याउनु ।	
१.१ गाउँपालिकामा सूचना, सञ्चार प्रविधि सेवाहरूलाई सरल र सुलभ बनाउने ।	१.१.१ सबै स्थानमा दुरसञ्चार सेवा विस्तार गर्न सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	१.१.२ सुचना सप्रेशनलाई नियमित र व्यवस्थित गर्नका लागि भौतिक पूर्वाधार तथा दक्ष्य जनशक्तिको व्यवस्थापनमा सहयोग गरिनेछ ।
उद्देश्य २. सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा आधुनिक सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउनु ।	
२.१ सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउने	२.१.१ गाउँपालिका अन्तर्गतका सबै कार्यालयमा ईन्टरनेट सेवा विस्तार गरिनेछ । २.१.२ गाउँपालिका र वडा कार्यालय बीच इन्टरलिंकको व्यवस्था गरिनेछ । २.१.३ सुचना प्रविधिको सहि सदुपयोग सम्बन्धि जनचेतना अभिवृद्धि गरिनेछ ।

६.५.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	मोबाईल टावर विस्तारका लागि समन्वय तथा सहजीकरण	निरन्तर		५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा.	गा.पा.सेवा प्रदायक संस्था	गा.पा.
२	सूचना पूर्वाधार सुधारमा सहयोग	एकमुष्ट		१००	१००	५०	५०	२०	३२०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
३	विभिन्न सूचना तथा विकासका गतिविधिहरू नियमित प्रसारण तथा प्रकाशन	निरन्तर		१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
४	गाउँपालिकाका सबै विद्यालयमा	संख्या	१५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	सङ्घ, गा.पा., सेवा	सेवा प्रदायक	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	इन्टरनेट सेवा विस्तार									प्रदायक संस्था	संस्था, विद्यालय	
५	गाउँपालिकाका सबै स्वास्थ्य संस्थामा इन्टरनेट सेवा विस्तार	संख्या	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	सङ्घ, प्रदेश	सेवा प्रदायक संस्था, स्वास्थ्य संस्था	गा.पा.
६	गाउँपालिका र वडा कार्यालयका कार्य बीच इन्टरलिंकको व्यवस्था	एकमुष्ट		५००	४००	१००	१००	१००	१२००	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
७	सार्वजनिक स्थानमा सिसिटिभी	संख्या	१०	१००	१००	१२५	१२५	१२५	५७५	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	क्यामरा जडान गर्ने											
८	सूचनाको हक सम्बन्धि चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन	पटक	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
९	सामाजिक संजाल तथा ईन्टरनेटको सहि सदुपयोग सम्बन्धि विद्यालयमा चेतनामुलक कार्यक्रम	पटक	१०	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	सङ्घ, गा.पा.	गा.पा., विद्यालय	गा.पा.

क.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	जम्मा बजेट			१८००	१७००	१३७५	१३७५	१३४५	७५९५			

६.५.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
सूचना प्रविधिमा पहुँच प्राप्त जनसंख्या बढ्ने	प्रतिशत								सूचना प्रविधिको विस्तार भएको हुने
असर									सूचना प्रविधिको
ईन्टरनेट प्रयोगकर्ता जनसंख्या	प्रतिशत								

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
									विस्तार भएको हुने
स्मार्ट मोबाईल फोन प्रयोग कर्ता	प्रतिशत								
प्रतिफल									
स्थानीय एफ एम	संख्या								सरोकारवाला निकायसँग समन्वय हुने
मोबाईल टावर	संख्या								
ईन्टरनेट सेवा प्रदायक	संख्या								
रेडियोको पहुँच प्राप्त जनसंख्या	प्रतिशत								सूचना प्रविधिको
टेलिभिजनको पहुँच भएको जनसंख्या									

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
ईन्टरनेट सेवा पुगेका थप विद्यालय	संख्या								विस्तार भएको हुने
ईन्टरनेट सेवा पुगेका थप स्वास्थ्य संस्था	संख्या								
सावजनिक सेवा प्रवाहमा सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउने	प्रतिशत								
सार्वजनिक स्थानमा राखिएका सिसि टिभी क्यामरा	संख्या								
सूचना प्रविधि सम्बन्धि चेतनामुलक कार्यक्रमबाट लाभावित व्यक्ति	संख्या								सूचना प्रविधि सम्बन्धि जनचासो बढेको हुने

परिच्छेद ७: वन तथा जैविक विविधता

७.१. वन तथा वातावरण

७.१.१. पृष्ठभूमि

पर्यावरणीय सन्तुलनका दृष्टिकोणले कुनै पनि स्थानको कुल जमिनको ४० प्रतिशत जमिन वन क्षेत्रले ढाकिएको हुनुपर्दछ । नेपालको कुल क्षेत्रफलको ४४.७४ प्रतिशत जमिन वन क्षेत्रले ढाकेको छ। निस्दी गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ६२.०२% क्षेत्रफल वन क्षेत्रले ढाकेको छ । पालिकामा सामुदायिक र कबुलियत वन गरि १७१ वटा वन रहेका छन् । स्थानीयले यस्ता वनजंगलबाट घाँस, दाउरा, काठ, स्याउला, पत्कर, जडिबुटी, चरिचरन आदिको प्रयोग गरिरहेका छन् ।

७.१.२. समस्या तथा चुनौती

वन जंगलको अतिक्रमण, वनडढेलोका कारण वन तथा वातावरणमा नकारात्मक असर पर्नु, वन सम्पदाको उच्चतम सदुपयोग हुन नसकेको, कृषिमा प्रयोग हुने विषादी तथा रासायनिक पदार्थले वातावरणमा प्रतिकुल प्रभाव परिरहेको, बाढी पहिरो जस्ता प्राकृतिक प्रकोपले वन तथा सम्पदाको क्षयीकरण हुँदै जानु, प्राविधिक अध्ययन बिनानै जथाभावी सडक खन्ने कार्य गर्नाले पहिरो तथा भूक्षयको जोखिम, वन्यजन्तु आतंक स्थानीय स्तरमा जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि जनचेतनाको कमी यस क्षेत्रका समस्या तथा चुनौतिहरू हुन् ।

७.१.३. संभावना तथा अवसर

बाँझो तथा खाली जमिनमा वृक्षारोपण (दालचिनी, खयर, कुचो, टिमुर), वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरि सुधार गर्ने, उन्नत जातको विरुवाको वृक्षारोपण गरी आम्दानी बढाउने, वातावरणमैत्री फलफूल खेती गर्न सकिने, कमसल विरुवा फडानी गरि मुल्यवान विरुवाको वृक्षारोपण गर्ने, चरण क्षेत्रको व्यवस्थापन गरि पशुपालनको संभावना, वन्यजन्य उद्योगको स्थापना गर्ने, वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनले पुराना उमेर पुगेका रुखहरूको कटानी गरी काष्ठजन्य उत्पादन विक्री वितरण गरी आयआर्जन, भूक्षय तथा बाढी पहिरो नियन्त्रण तथा जलाधारको संरक्षणमा सहयोग, समुदाय द्वारा वन व्यवस्थापन हुनु, वन वातावरण तथा जलवायु परिवर्तनका क्षेत्रमा काम गर्ने विभिन्न सङ्घ संस्थाहरूसँग सहकार्य गर्ने सम्भावना तथा अवसरहरू छन् ।

७.१.४. वन जैविक विविधता संरक्षण योजना

७.१.४.१. लक्ष्य

वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गर्दै जैविक विविधताको संरक्षण र स्वच्छ वातवरण प्रवर्द्धन गर्ने ।

७.१.४.२. उद्देश्य

१. वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनको माध्यामद्वारा उपभोक्ताको आयस्रोत वृद्धि गर्नु ।

२. जैविक विविधताको दीगो संरक्षण, व्यवस्थापन र परिचालन गर्नु ।

३. विकास र वातावरण बीच सन्तुलन कायम राख्दै वातावरण संरक्षण गर्नु ।

७.१.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १ : वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनको माध्यम द्वारा उपभोक्ताको आयस्रोत वृद्धि गर्नु ।	
१.१ वन क्षेत्रको दीगो तथा वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्ने ।	१.१.२ पाटन वा चरण क्षेत्र व्यवस्थापन, वनको हैसियत सुधार र खाली जग्गामा वृक्षारोपण गरि उपयोगी, बोटविरुवाको विस्तार, संरक्षण तथा उपयोग गरि जीविकोपार्जनका अवसर वृद्धि गरिनेछ । १.१.२ सामुदायिक र कबुलियती वनमा उच्च आय दिने जडिबुटि खेतीको संभावना बारे खोज तथा स्थानीयलाई सचेत गराई खेति प्रवर्द्धन गरिनेछ । १.१.३ वन व्यवस्थापनमा विपन्न र निम्न आयका मानिसहरूको सहभागिता बढाईनेछ । १.१.४ मानिस र वन्यजन्तु वीचको द्वन्द न्यूनीकरण गरिनेछ ।
उद्देश्य २: जैविक विविधताको दीगो संरक्षण, व्यवस्थापन र परिचालन गर्नु ।	
२.१ जैविक विविधताको संरक्षण तथा उपयोग गर्ने ।	२.१.१ जैविक विविधाताको संरक्षण सम्बन्धि चेतना बढाईनेछ । २.१.२ वातावरण तथा जैविक विविधताको संरक्षण तथा जलवायु परिवर्तनको असर न्यूनीकरण गर्न सरकार, स्थानीय जनसमुदाय तथा अन्य गैसस सँग सहकार्य गरिनेछ ।
उद्देश्य ३ः विकास र वातावरण बीच सन्तुलन कायम राख्दै वातावरण संरक्षण गर्नु ।	
३.१ विकास र वातावरण विच सन्तुलन कायम राख्ने ।	३.१.१ ठुला आयोजना निर्माणमा वातावरणीय प्रभाव अध्ययनलाई अनिवार्य गरिनेछ । ३.१.२ पूर्वाधार निर्माण गर्न प्राविधिक अध्ययनका आधारमा मात्र गर्ने तथा निर्माणका क्रममा वातावरणीय प्रभावलाई कम गर्न विशेष सतर्कता अपनाईनेछ ।

७.१.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२ /८३	२०८३ /८४	२०८४ /८५	२०८५ /८६	२०८६ /८७			कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत
१	नाङ्गो डाँडाका रूपमा रहेका वन क्षेत्रहरू कबुलियति वनका रूपमा ग्रहण गरि माटो सुहाउदो फलफूल, तरकारी तथा जडीबुटी खेती गर्ने प्रयोजनका लागि आवश्यक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	पटक	४		२००	२००	२००	२००	८००	गा.पा., सा.व.उ.स	गा.पा., सा.व.उ.स	गा.पा.
२	चरण क्षेत्र व्यवस्थापन	संख्या	५	१००	२००	२००	२००	२००	९००	गा.पा, उपभोक्ता	उपभोक्ता	गा.पा.
३	वडा नं ३ झिरूवासमा रहेको काउँले कबुलियती वनमा कागज उद्योग स्थापना गर्न निजी क्षेत्र र सङ्घीय सरकारसँग पहल	संख्या	५	१००	२००	२००	२००	२००	९००	गा.पा, उपभोक्ता	उपभोक्ता	गा.पा.
४	उपयोगी प्रजातिका बिरुवाको लागि नर्सरी स्थापना	संख्या	२			७००	७५०		१४५०	गा.पा., सा.व.उ.स	सा.व.उ.स	गा.पा.

क.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२ /८३	२०८३ /८४	२०८४ /८५	२०८५ /८६	२०८६ /८७			कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत
५	वनमा रिचार्ज पोखरी निर्माण	संख्या	५	३००	५००	६००	६००	६००	२६००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा	गा.पा.
६	वनमा डाले घाँस तथा जडिबुटी खेतिमा सहयोग	स्थान	५	६००	६५०	७००	७२५	८००	३४७५	गा.पा., सा.व.उ .स	सा.व.उ .स	गा.पा.
७	सामुदायिक वनमा पर्यटकीय क्षेत्रको विकास गरि आम्दानी गर्ने	स्थान	२				५०००	५५००	१०५००	गा.पा., प्रदेश	सा.व.उ .स	गा.पा.
८	विपन्न र न्युन आय भएकालाई वनमा आधारित आयमुलक कार्यक्रम	संख्या	५०		५००	५००	५००	५००	२०००	गा.पा., प्रदेश	सा.व.उ .स	गा.पा.
९	मानव वन्यजन्तु द्वन्द व्यवस्थापन	पटक	५	२००	४००	५००	६००	६००	२३००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.
१०	लोपोन्मुख विरुवा, वन्यजन्तुको संरक्षण कार्यक्रम	निरन्तर		१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	गा.पा., सा.व.उ .स	सा.व.उ .स	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२ /८३	२०८३ /८४	२०८४ /८५	२०८५ /८६	२०८६ /८७			कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत
११	जैविक विविधता संरक्षण बारे चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन	तालिम संख्या	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	जिल्ला वन कार्यालय, गैसस	सा.व.उ .स, गैसस	गा.पा.
१२	जैविक विविधता संरक्षणका लागि विभिन्न निकायसँग समन्वय तथा सहकार्य	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा., गैसस	सा..व. उ.स, गैसस	गा.पा.
१३	सामुदायिक वन उपभोक्ता समुहको क्षमता विकास गर्न तालिम संचालन गर्ने	वन संख्या	सबै	२५०	२५०	३००	३००	३५०	१४५०	जिल्ला वन कार्यालय, गैसस	सा..व. उ.स, गैसस	गा.पा.
१४	पूर्वाधार विकास र वातावरण सन्तुलन सम्बन्धि कार्यविधि तर्जुमा	संख्या	१	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	गा.पा	गा.पा.	गा.पा.
	जम्मा बजेट			**२२००**	**३५००**	**४५००**	**९६७५**	**९५५०**	**२९४२५**			

७.१.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
संरक्षित एवं व्यवस्थित वन क्षेत्रले ओगटेको क्षेत्र	प्रतिशत							पार्श्वचित्र	वन उपभोक्ता समिति प्रभावकारी रूपमा सक्रिय भएका हुने
असर									
संरक्षित एवं व्यवस्थित वनबाट प्रत्यक्ष लाभान्वित घरपरिवार	संख्या							पार्श्वचित्र	वन उपभोक्ता समिति प्रभावकारी रूपमा सक्रिय भएका हुने
प्रतिफल									

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
वृक्षारोपण गरिएको थप क्षेत्र	हेक्टर							वार्षिक प्रतिवेदन	लगानी पर्याप्त हुने, गा.पा तथा उपभोक्ता समितिको सक्रिय सहभागिता हुने
हैसियत सुधार गरिएका वन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
व्यवस्थित चरण क्षेत्र	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
व्यवस्थित पाटन क्षेत्र	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
वन नर्सरी	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
वन रिचार्ज पोखरी	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
घाँस खेती गरिएको क्षेत्र	हेक्टर							वार्षिक प्रतिवेदन	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
सामुदायिक वनमा विकास गरिएका पिकनिक पर्यटकीय क्षेत्र	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	
वनबाट लाभान्वित विपन्न तथा न्यून आय भएका परिवार								वार्षिक प्रतिवेदन	वनमा आधारित आय आर्जनमा विपन्न तथा न्यून आय भएका परिवारलाई प्राथमिकता दिने
जडिबुटी खेति गरिएका वन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
मानव बन्यजन्तु द्वन्द व्यवस्थापन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
क्षमता विकास सम्बन्धि तालिम लिने उपभोक्ता समितिको	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	उपभोक्ता समिति सक्रिय हुने

७.२. भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन

७.२.१. पृष्ठभूमि

भूमि तथा जल मानव अस्तित्वका मुख्य आधार हुन् । पर्याप्त भूमि तथा जलस्रोत रहेको यस गाउँपालिकाको कुल क्षेत्रफलको ३.८८ % क्षेत्रफल जलक्षेत्रले ओगटेको छ । उपलब्ध भूमि तथा जल स्रोतको अधिकतम लाभ लिन यसको सहि सदुपयोग तथा व्यवस्थापन आवश्यक छ ।

७.२.२. समस्या तथा चुनौती

अनियन्त्रित तथा अव्यवस्थित विकास निर्माणका गतिविधिले भूक्षय पहिरो जाने, पानीका स्रोत व्यवस्थापन गरी पर्याप्त खानेपानी, सिँचाईको व्यवस्था गर्न नसकिएको, भूसंरक्षण तथा जलाधार संरक्षणको निश्चित कार्यविधि नभएको, स्थानीयहरू यस प्रति सचेत नभएका, भूक्षय, वन फडानी, सचेतनाको अभावका कारण भूउपयोग तथा जलाधार क्षेत्रको संरक्षण र व्यवस्थापन चुनौतीपूर्ण बन्दै गएको छ ।

७.२.३. संभावना तथा अवसर

भूउपयोग योजना अनुसार भूमिको व्यवस्थित उपयोग गर्न सकिने, संवेदनशील क्षेत्रको पहिचान गरि संरक्षण गर्नु, जलस्रोतको सदुपयोग गरी खानेपानीको व्यवस्थापन गर्न सकिने, नदीमा बगेर आएका नदिजन्य सामाग्रीको उपयोगबाट निर्माण सामाग्री उत्पादन र सोसँग सम्बन्धित उद्योग प्रवर्द्धन गर्न सकिने सम्भावना तथा अवसर छन् ।

७.२.४. भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन योजना

७.२.४.१. लक्ष्य

- दीगो र सन्तुलित भूमि तथा जलाधार व्यवस्थापन तथा सदुपयोग गर्ने ।

७.२.४.२. उद्देश्य

१. जलाधार तथा जलस्रोतको व्यवस्थापन गर्नु ।
२. भूमिको व्यवस्थित उपयोग गर्नु ।

७.२.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: जलाधार तथा जलस्रोतको व्यवस्थापन गर्नु ।	
१.१ जलाधार तथा जलस्रोतको क्षेत्रको पहिचान ,संरक्षण तथा सदुपयोग गर्नु	१.१.१ जलाधार क्षेत्र तथा जलस्रोतको व्यवस्थापन सम्बन्धि अध्ययन गरि कार्ययोजना तयार गरिनेछ । १.१.२ जनसहभागितामा आधारित जलाधार संरक्षण तथा व्यवस्थापन प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	१.१.४ नदी कटान नियन्त्रण र तटबन्ध निर्माणका लागि सरकार तथा गैसस सँग सहकार्य गरिनेछ । १.१.५ कानुनको अधिनमा रहि नदीजन्य सामाग्रीमा आधारित निर्माण सामाग्रीको सदुपयोग गरिनेछ ।
उद्देश्य २ः भूमिको व्यवस्थित उपयोग गर्नु ।	
२.१ भूउपयोग योजना बनाई भूमिको उच्चतम सदुपयोग गर्नु ।	२.१.१ भूउपयोग व्यवस्थित गर्न भूउपयोग सम्बन्धि स्थानीय कानुन निर्माण गरिनेछ । २.१.२ भूउपयोग योजना तर्जुमा गरिनेछ । २.१.३ विकास निर्माणका कार्यलाई व्यवस्थित गरी भूक्षय नियन्त्रण गरिनेछ । २.१.४ भूक्षय तथा पहिरो संवेदनशील क्षेत्रमा वृक्षारोपण लगायत ग्याबिन वाल जस्ता नियन्त्रणका कार्य गरिनेछ ।

७.२.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	जलस्रोतको संरक्षण तथा सदुपयोग सम्बन्धि ऐन तथा कार्यविधि तयार गर्ने	संख्या	३	१००	१००				२००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
२	जलाधार क्षेत्र तथा जलस्रोतको व्यवस्थापन सम्बन्धि अध्ययन गरि कार्ययोजना तर्जुमा	संख्या	१		१०००				१०००	सङ्घ	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
३	जलाधार,पानी का स्रोत, सिमसार क्षेत्रको पहिचान तथा GIS नक्शांकन गर्ने	संख्या	१		५००				५००	सङ्घ, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
४	जलस्रोतको संरक्षण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि समुदायमा चेतानामुलक तालिम संचालन गर्ने	पटक	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	प्रदेश, गा.पा., गैसस	गा.पा.गैसस, समुदाय	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
५	नदी कटान हुने क्षेत्रको पहिचान गरि तटबन्धन निर्माण गर्ने	स्थान	१०	५००	१०००	२०००	२०००	२०००	७५००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.
६	भूउपयोग सम्बन्धि आवश्यक स्थानीय कानुन निर्माण	संख्या	२	७००					७००	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
७	भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण तथा योजना तर्जुमा	संख्या	१	१५००					१५००	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
८	वैज्ञानिक अध्ययन बिना भौतिक निर्माणका कार्य	पटक	५	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	गा.पा., गैसस.	गा.पा., निर्माण व्यवसायी	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	नगर्न सरोकारवाला बीच अन्तरक्रिया कार्यक्रम गर्ने									निर्माण व्यवसायी		
९	भूक्षय हुने स्थानमा ग्याबिन वाल तथा ड्राइ वाल निर्माण	स्थान	१०	६००	६००	६५०	६५०	७००	३२००	गा.पा., सा.व.उ.स, समुदाय	सा.व.उ.स, समुदाय	गा.पा.
१०	भूक्षय हुने स्थानमा वृक्षारोपण	स्थान	८	१००	२००	२००	२००	२००	९००	गा.पा, समुदाय	सा.व.उ.स, समुदाय	गा.पा.
	जम्मा बजेट			**४३००**	**४२००**	**३६५०**	**३६५०**	**३७००**	**१९५००**			

७.२.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
भूक्षय, बाढी पहिरोबाट हुने क्षति न्यूनीकरण	प्रतिशत		५	१०	१५	२०	२५	वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	भूसंरक्षण तथा जालाधार व्यवस्थापन प्रभावकारी रूपमा हुने
असर									
भूक्षय, बाढी पहिरो न्यूनीकरणबाट प्रत्यक्ष लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत		३	६	९	१२	१५	वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	भूसंरक्षण तथा जालाधार व्यवस्थापन प्रभावकारी रूपमा हुने
प्रतिफल									

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
भूमि तथा जलस्रोत संरक्षण सम्बन्धि कानुन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	बजेटको पर्याप्त व्यवस्था भएको हुने, जनसहभागिता प्रवर्द्धन हुने
नदी तटबन्धन	स्थान							वार्षिक प्रतिवेदन	
ग्याविन वाल निर्माण	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
ड्राई वाल निर्माण	कि.मि.							वार्षिक प्रतिवेदन	
संरक्षण गरिएका जलस्रोत	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
भूक्षय रोक्न वृक्षारोपण	स्थान							वार्षिक प्रतिवेदन	
भूमि तथा जलस्रोत संरक्षण तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि अन्तरक्रिया कार्यक्रम	पटक							वार्षिक प्रतिवेदन	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
भूमि तथा जलस्रोत संरक्षण तथा व्यवस्थापन जनसहभागिता	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	जनचासो वृद्धि भएको हुने

७.३.वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन

७.३.१. पृष्ठभूमि

निस्दी गाउँपालिकाको वातावरण स्वच्छ र सफा छ । हाल सम्म गाउँपालिकामा फोहोरमैला व्यवस्थापन समस्याको रूपमा देखिएको छैन । गाउँपालिकामा हालसम्म कुनै पनि फोहर संकलन केन्द्र तथा फोहर व्यवस्थापनको लागि कार्य भएको छैन । स्थानीयहरूले ठोस फोहोरमैला आफ्नै बारीमा जलाउने तथा गाड्ने गर्दछन । केहि शहरी क्षेत्रमा भने ठोस फोहर खोला तथा वन क्षेत्रमा फाल्ने प्रवृति बढीरहेको देखिन्छ ।

७.३.२. समस्या तथा चुनौती

बजार क्षेत्रमा ठोस फोहोर व्यवस्थापनमा समस्या, कुहिने, नकुहिने फोहर छुट्याउने, पुनः प्रयोग गर्ने र फोहर निश्चित ठाँउमा फाल्ने कुरामा नागरिकको कम चासो, बजार क्षेत्रमा खुला नालीका कारण फोहोर देखिने, खोला तथा वन क्षेत्रमा फोहोर फाल्ने प्रवृति बढेको।

७.३.३. संभावना तथा अवसर

हाल फोहोरको ठुलो समस्या नभएको, सुरुवात देखिनै फोहोर व्यवस्थापनका लागि दीर्घकालीन योजना बनाई भविष्यमा आउने समस्याका लागि तयार रहने, सचेतना र जागरुकता सृजना गरि फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्ने यस क्षेत्रका अवसर तथा सम्भावना हुन् ।

७.३.४.वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन योजना

७.३.४.१. लक्ष्य

गाउँपालिका लाई स्वच्छ तथा सफा राख्ने ।

७.३.४.२. उद्देश्य

स्वच्छ वातावरण तथा फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन गर्नु ।

७.३.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: फोहोर मैलाको उचित व्यवस्थापन गर्नु ।	
१.१ गाउँपालिका क्षेत्र सफा र स्वच्छ राख्ने ।	१.१.१ बजार क्षेत्रमा निकासको उचित व्यवस्थापन गरिनेछ । १.१.२ बजार तथा सार्वजनिक क्षेत्रमा डस्ट विनको व्यवस्था गरिनेछ । १.१.३ आवश्यक स्थानमा सार्वजनिक सौचालय निर्माण तथा व्यवस्थापन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	१.१.४, स्वच्छ वातावरण राख्न विभिन्न कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । १.१.५ भौतिक निर्माण र वातावरण सम्बन्धि सचेतना बढाईनेछ ।
१.२ फोहोरमैलाको उचित व्यवस्थापन गर्ने ।	१.२.१ प्लास्टिक झोलाको प्रयोगलाई निरुत्साहित गरिनेछ । १.२.२ ठोस फोहोर स्रोतमानै वर्गीकरण गरि व्यवस्थापन गर्ने सम्बन्धि सचेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गरिनेछ । १.२.३ फोहोर संकलन तथा व्यवस्थापन सम्बन्धि विभिन्न सङ्घ संस्था सँग सहकारी गरिनेछ । १.२.४ ठोस फोहोरमैला व्यवस्थापनको लागि उचीत स्थानमा फोहोर विसर्जनको व्यवस्था गरिनेछ । १.२.५ सौचालय नभएका घरधुरीमा अनिवार्य सौचालय बनाउन प्रोत्साहन गरिनेछ ।

७.३.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	बजार क्षेत्रमा ढाकिएको नालीको व्यवस्था	कि.मि	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	गा.पा. प्रदेश	गा.पा., स्थानीय उपभोक्ता	गा.पा.
२	सार्वजनिक क्षेत्रमा डस्ट विनको व्यवस्था गर्ने	संख्या	१००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा, गैसस	गा.पा, गैसस	गा.पा.
४	प्रत्येक वर्ष वातावरण दिवस मनाउने	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा. सङ्घ, गैसस	गा.पा., स्थानीय, गैसस	गा.पा.
५	वातावरण संरक्षण सम्बन्धि चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन गर्ने	पटक	५	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	प्रदेश, गा.पा. गैसस	गा.पा. गैसस	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
६	भौतिक संरचना निर्माण गर्दा वातावरणीय अध्ययन अनिवार्य गर्ने सम्बन्धि जनप्रतिनिधि, प्राविधिक तथा उपभोक्ता समितिलाई अभिमुखीकरण कार्यक्रम	पटक	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	प्रदेश, गा.पा. गैसस	गा.पा. गैसस	गा.पा.
७	सडक निर्माण गर्दा वातावरणको क्षति न्यूनीकरण गर्न बायो ईन्जिनियरिङ प्रविधि अबलम्बन गर्ने सम्बन्धि चेतनामुलक कार्यक्रम	पटक	५	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	प्रदेश, गा.पा. गैसस	गा.पा. गैसस	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
८	ठोस फोहोरलाई स्रोतमानै वर्गीकरण गर्ने सम्बन्धि चेतनामुलक कार्यक्रम संचालन	पटक	५	१७५	१७५	१७५	१७५	१७५	८७५	प्रदेश, गैसस	गैसस	गा.पा.
९	ठोस फोहोर विसर्जन केन्द्रको व्यवस्था	स्थान	१	५०	५०	५०००			५१००	सङ्घ, प्रदेश	गा.पा.	गा.पा.
१०	फोहोर बाट मोहर कार्यक्रम संचालन	पटक	५	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	गैसस	गैसस	गा.पा.
	जम्मा बजेट			**२७७५**	**२७७५**	**७७२५**	**२७२५**	**२७२५**	**१८७२५**			

७.३.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
स्वच्छ वातावरणमा तथा फोहोर व्यवस्थापन बाट लाभान्वित जनसंख्या	प्रतिशत								वातावरण तथा फ्होहोर व्यवस्थापन सचेतना अभिवृद्धि
असर									
फोहोर व्यवस्थापन भएका क्षेत्र	संख्या								वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापन सचेतना अभिवृद्धि

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
		२०८१/८२	२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रतिफल									
ढाकिएको नाली	कि.मि.								वातावरण तथा फोहोर व्यवस्थापन सचेतना अभिवृद्धि, बजेटको व्यवस्था
सार्वजनिक स्थानमा डस्विन	संख्या								
वातावरण संरक्षण सम्बन्धि चेतानामुलाक कार्यक्रम	संख्या								
स्रोत फोहोर वर्गीकरण सम्बन्धि तालिम प्राप्त जनसंख्या	प्रतिशत								
स्रोतमा नै फोहोर वर्गीकरण गर्ने परिवार	प्रतिशत								
फोहोर विसर्जन केन्द्र	संख्या								जग्गाको व्यवस्थापन भएको हुने

७.४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन योजना

७.४.१. पृष्ठभूमि

प्रकृति र मानवीय क्रियाकलापको परिणाम स्वरूप विकसित आकस्मिक वा अप्रत्यासीत घटनानै विपद हुन् । यस गाउँपालिकामा मापदण्ड विपरित नयाँ सडकहरू तथा अन्य भौतिक संरचना निर्माण भईरहेका छन् जुन विपद्का दृष्टिले जोखिम युक्त छन् । पहाडी जिल्लामा अवस्थित यस गाउँपालिकामा प्राकृतिक प्रकोपका दृष्टीले जोखिमयुक्त स्थानहरू धेरै रहेका छन् । बाढी, पहिरो, आगलागी, हावाहुरी विपद्का मुख्य कारक तत्व हुन् । यद्यपी सडकछेउको पहिरो जोखिम क्षेत्रमा ग्याबिन वाल बनाउने, सामुदायिक वनहरूमा अग्नी घेरा निर्माण गर्ने, सुकेका काठ पत्कर सफा गर्ने, वृक्षारोपण गर्ने जस्ता विपद न्युनिकरणका सामान्य कार्यहरू भईरहेका छन् ।

७.४.२. समस्या तथा चुनौती

बाढी, पहिरो, आगलागी, हावाहुरी यहाँका प्रमुख प्राकृतिक प्रकोपहरू हुन । यस पालिकामा पहिरो तथा कटानको जोखिम उच्च छ । (निस्दी २ को शेरडाँडा, भाङ्गबारी, जुरे, सान्डाहा, वडा ३ को क्याङ्गरूङ्ग, वडा ४ को रूटसेभञ्जयाङ्ग, चिउरीबास, १५ सैया अस्पताल क्षेत्र, घ्याङ्ग्रीबास, वडा ५ को लाम्सुर्घा, बोहोरी खरक, वडा ६ को निकलाभदी पखेरो, सिमलडाँडा पखेरो, वडा ७ को मदनपुर , घोर्लीखरक पहिरोको जोखिम) । त्यसैगरी पकारीखोला, धिर्जे, सारङ्गी खोला, निस्दी खोलामा नदी कटान साथै धरादी खोला, ठूलो खोल्सी, बाँध खोला र बोडगढी खोलामा बाढीको समस्या रहेको छ । मापदण्ड विपरितका संरचना निर्माण, विपद जोखिम न्यूनीकरण सम्बन्धि दीर्घकालीन योजना नभएको, जोखिम न्यूनीकरण तथा विपद व्यवस्थापनका क्षेत्रमा पर्याप्त बजेटको व्यवस्थापन गर्नु चुनौतीपूर्ण छ ।

७.४.३. संभावना तथा अवसर

गाउँपालिका विपद व्यवस्थापन तर्फ प्रतिबद्ध हुनु, विभिन्न विपद्को व्यवस्थापनका कार्य भईरहनु, विपद व्यवस्थापनमा विभिन्न निकायले कार्य गर्नु, नागरिकहरू विपद सम्बन्धि सचेत रहेको, योजना बद्ध रूपमा विपद व्यवस्थापन गर्न सकिने अवसर रहेको ।

७.४.४. विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन योजना

७.४.४.१. लक्ष्य

सबै प्रकारका विपद्को जोखिम न्यूनीकरण गरि विपदबाट हुने क्षती कम गर्ने ।

७.४.४.२. उद्देश्य

विपद व्यवस्थापनका लागि सहभागितामूलक पूर्वतयारी, विपद प्रतिकार्य तथा पुनस्थापना सम्बन्धि कार्यलाई प्रभावकारी बनाउनु ।

७.४.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: विपद व्यवस्थापनका लागि सहभागितामुलक पुर्व तयारी, विपद प्रतिकार्य तथा पुर्नस्थापना सम्बन्धि कार्यलाई प्रभावकारी बनाउनु ।	
१.१ प्राकृतिक प्रकोप तथा विपद प्रतिकार्यका लागि तयार रहने ।	१.१.१ भूसूचना प्रणाली (GIS) को प्रयोग गरि जोखिम क्षेत्रको पहिचान, विश्लेषण, नक्शांकन तथा सोका आधारमा जोखिम न्यूनीकरण योजना तयार गरिनेछ । १.१.२ जलवायु उत्थानशिल योजना अनुसार विपद पुर्व तयारी, न्यूनीकरण, प्रतिकार्य तथा पुर्नस्थापनालाई आपतकालीन कार्य संचालन केन्द्र मार्फत व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाईनेछ । १.१.३ विपद जोखिम न्यूनिकरणका लागि प्रकृति प्रकोप सम्बन्धि कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । १.१.४ निस्दी खोलाबाट हुने जमिन कटानलाई रोक्न बहुउद्देश्य बाँध निर्माणका काम गरिनेछ ।
१.२ विपत व्यवस्थापनमा समुदाय र संस्थागत सहभागिता परिचालन गर्ने ।	२.१.१ विपद व्यवस्थापन लाई स्थानीय सरकारको मुख्य जिम्मेवारीको रूपमा लिई विपद व्यवस्थापन कोषको रकम अभिवृद्धि गर्दै प्रभावकारी परिचालन गरिनेछ । २.१.२ विपद व्यवस्थापनका लागि सरकार, समुदाय, स्थानीय स्वयम सेवक युवा, क्लब, गैसस, सुरक्षा निकायसँगको सहकार्यमा विपद व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । २.१.५ विपद व्यवस्थापनमा संलग्न व्यक्ति तथा सङ्ग संस्थालाई क्षमता विकास तथा स्रोत साधन सम्पन्न बनाईनेछ ।
१.३ विपद पछिको पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणलाई प्रभावकारी बनाउने ।	१.३.१ प्रकोप पछिको पुनर्स्थापना तथा पुनर्निर्माणलाई प्रभावकारी बनाउन विभिन्न निकाय सँग सहकारी गरिनेछ । १.३.२ विपत पश्चात आइपर्ने जोखिमबाट बच्नका लागि पूर्व तयारी सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ ।

७.४.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	विपद् व्यवस्थापन कोष सहित राहत उद्धार तथा पुनस्थापना कोष स्थापना तथा संचालन			२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००	गा.पा., प्रदेश	गा.पा., प्रदेश	गा.पा.
२	स्थानीय विपद् तथा जलवायु उत्थानशील कार्यढाँचा तर्जुमा गर्ने	संख्या	१			२०००			२,०००	गैसस	गैसस	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
३	प्रत्येक वडामा विपद व्यवस्थापन समुह तथा गा.पा.स्तरीय Rapid Response Team तयार गरी स्रोत साधन तथा क्षमता विकासको व्यवस्था गर्ने	संख्या	११	५५०	५५०	५५०	५५०	५५०	२,७५०	गा.पा., रेडक्रस	गा.पा., वडा, स्थानीयवासी	गा.पा.
४	विपद जोखिम न्यूनीकरण तथा विपद पछिको	पटक	५	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गैसस	टोल विकास संस्था	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	व्यवस्थापन का लागि समुदायलाई सचेत गराउने											
५	विद्यालयमा पूर्वतयारी सम्बन्धि Drill कार्यक्रम संचालन गरिनेछ ।	मा.वि	१०	७०	७०	७०	७०	७०	३५०	गैसस	विद्यालय, गैसस	गा.पा.
६	विपदको समयमा नागरिकलाई संरक्षण दिन पूर्वाधार सहितका shelter	संख्या	२		२०००		२२००		४२००	गैसस, गा.पा., प्रदेश	गा.पा., गैसस	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	house स्थापना गर्ने											
७	खुला क्षेत्रको पहिचान तथा व्यवस्थापन	स्थान	११	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा., वडा कार्यालय	गा.पा.	गा.पा.
८	महामारी नियन्त्रणको लागि प्राथमिक स्वास्थ्य सेवालाई स्रोत साधन सहित तैनाथ राख्ने	टोलि संख्या	११	१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा. गैसस	स्वास्थ्य संस्था, गा.पा.	गा.पा.
	जम्मा बजेट			२८२०	५३२०	२८२०	५०२०	२८२०	१८८००			

७.४.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
विपद् बाट हुँदै आएको क्षति न्यूनीकरण दर	प्रतिशत		१०	२०	३०	४०	५०	वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	सचेतना अभिवृद्धि
असर									
विपद् जोखिम क्षेत्रहरूको व्यवस्थापन	संख्या		३	५	७	९	१२	वार्षिक प्रतिवेदन, पार्श्वचित्र	सचेतना अभिवृद्धि, बजेको पर्याप्त व्यवस्था भएको हुने
प्रतिफल									
विपद प्रतिरोधात्मक सार्वजनिक भौतिक संरचना	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	सचेतना अभिवृद्धि,

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
आपतकालीन कार्य संचालन केन्द्र	सख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	बजेको पर्याप्त व्यवस्था भएको हुने
विपद प्रतिकार्य सम्बन्धि सचेत नागरिक	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	
Rapid Response Team	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
विद्यालयमा विपद व्यवस्थापन सम्बन्धि ड्रिल कार्यक्रममा संलग्न विद्यार्थी	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
आपतकालीन उद्दारका लागि उपकरण सेट	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
विपद व्यवस्थापनका लागि व्यवस्थित खुला क्षेत्र	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
विपद व्यवस्थापनका पूर्वाधार सहितका आश्रयस्थल	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
विपद व्यवस्थापन कोष बाट लाभान्वित प्रभावित जनसंख्या	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	

परिच्छेद ८: संस्थागत विकास तथा सुशासन

८.१. संस्थागत विकास तथा सुशासन

८.१.१. पृष्ठभूमि

नेपालको सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, पारदर्शी, जवाफदेही, जनउत्तरदायी, र सहभागितामुलक बनाई राज्यबाट प्रवाह गर्नुपर्ने सेवा सुबिधामा जनताको समान तथा सहज पहुँच सुनिश्चित गर्ने कुरा नेपालको संविधानको शासन व्यवस्था सम्बन्धि नीतिमा उल्लेख छ । त्यसैगरी स्थानीय सरकार संचालन ऐन २०७४ को प्रस्तावनामा जनासहभागिता, उत्तरदायी, पारदर्शिता सुनिश्चित गरि सुलभ र गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्ने उल्लेख छ । सार्वजनिक सेवा प्रवाहलाई चुस्त दुरुस्त एवं प्रभावकारी बनाउन सूचना प्रवाधिको उपयोग, प्रवर्धन तथा नियमन गर्ने तथा सेवा प्रवाह सम्बन्धि नीति, मापदण्ड तथा कार्यविधि बनाउने, सेवा शर्त तोक्ने, योजना तर्जुमा गर्ने तथा सो को कार्यान्वयन गर्ने अधिकार स्थानीय तहलाई छ ।

निस्दी गाउँपालिकाले आफ्नो दैनिक कार्यसम्पादन सहज तथा सरल बनाउन विभिन्न ऐन, नियम, मापदण्ड, कार्यविधि निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । गाउँपालिकामा हुने दैनिक कार्य सम्पादन तथा विकास निर्माणका कार्यलाई नियमित गर्न, कार्यसम्पादन पारदर्शी तथा जवाफदेही बनाउन तथा गर्न स्थानीय सरकार संचालन २०७४ को प्रावधान अनुसार पालिकामा विभिन्न समिति तथा उपसमिति गठन भएका छन्।

८.१.२. समस्या तथा चुनौती

संविधानले स्थानीय सरकारलाई सम्पूर्ण अधिकारहरू दिएको भएपनि व्यवहारिक रूपमा यसको अभ्यास नभएको, आवश्यक सबै ऐन, कानुन र कार्यविधि तर्जुमा पूर्ण रूपमा निर्माण हुन नसकेका तथा भएका कानुनको पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन हुन नसकेको, अन्तरशाखा समन्व्य र पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूबीच थप संचार र समन्वय नभएको, हाल कायम प्रत्येक शाखा र अन्तर्गतका उपशाखा वा एकाइहरूको छुट्टा छुट्टै कार्यबोझको अध्ययन नभएको, सँगठन विकासको अवधारणा, कार्य विजनगुनासो समयमा नै सम्बोधन हुन नसक्नु, सूचना प्रविधिको प्रयोग न्यून हुनु, सँगठन संरचनामा शाखागत स्पष्टता नहुँदा र कर्मचारी दरबन्दी परिमार्जन हुन नसक्दा सेवा प्रवाहको आवश्यक्ता अनुरूप कर्मचारी व्यवस्थापन गर्न नसकिएको, सुचना तथा तथ्यांक राख्ने प्रचलन कमजोर रहनु, पर्याप्त कर्मचारीको कमि, प्राविधिक कर्मचारीको कमि, घुम्ती सेवाहरू नियमित नहुनु, विद्युतिय सेवा प्रवाहमा विविधता हुन नसक्नु जनप्रतिनिधि र कर्मचारीहरूको क्षमता विकास तालिम कम हुनु, कर्मचारीहरूको सरुवा भईरहनु, आन्तरिक नियन्त्रण प्रणाली लगायत कमजोर रहनु , क्षतिपूर्ति सहितको नागरिक वडापत्र कार्यान्वयन नहुनु, कर्मचारीहरूको कार्य विवरण तयार गरि कार्यान्वयन गर्न नसकिनु , अन्य सार्वजनिक निकाय, गैर सरकारी संस्था तथा निजी क्षेत्र सँग प्रभावकारी समन्वय हुन नसक्नु, सुशासनको संस्कार विकास हुन नसक्नु जस्ता समस्या तथा चुनौती रहेका छन् ।

८.१.३. संभावना तथा अवसर

संविधानले स्थानीय सरकारलाई आफ्नो आवश्यकता अनुसारको कानून बनाई स्थानीय विकासका कार्यहरू गर्नको लागि अधिकार दिएकोले सरकारहरूले आफ्नो आवश्यकता पहिचान गरी काम गर्न स्वतन्त्र र सरकारको अधिकार उपयोग गर्न पाएका छन् । सङ्घ तथा प्रदेशले स्थानीय सरकारलाई एक मुष्ट अनुदान दिने र स्थानीय सरकारले स्थानीय आवश्यकता अनुसार श्रोतको बाँडफाँड गर्न पाउने, शिक्षा, स्वास्थ्य लगायतका विषयहरूमा योजना बनाई आवश्यकता अनुसार काम गर्न पाउने, स्थानीय श्रोतको परिचालन गर्न स्वतन्त्र भएकाले स्थानीय अवसर र संभावनाहरूको अधिकतम उपयोग गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ ।

कर्मचारीहरूलाई कार्य विवरण तयार गर्ने र कार्य विवरणको आधारमा कार्य दक्षता, कामको प्रभावकारीता मापन गर्ने प्रणालीको विकास गरिनु पर्दछ । कार्यसम्पादन लाई कर्मचारीको क्षमता मापनको मुख्य औजारको रूपमा विकास गर्न सके गुणस्तरीय सेवा प्रवाह गर्न सकिन्छ ।

८.१.४. संस्थागत विकास तथा सुशासन योजना

८.१.४.१. लक्ष्य

सार्वजनिक प्रशासनलाई पारदर्शी, जवाफदेही, उत्तरदायी तथा परिणाममुखी बनाउने ।

८.१.४.२. उद्देश्य

१ संस्थागत सुधार गरि सहज, सुलभ र समय सापेक्ष सेवा प्रवाह मार्फत निस्दी गाउँपालिकामा सुशासन कायम गर्नु ।

२ गाउँपालिकाको विकासमा अन्य निकायहरूलाई समावेश गर्नु ।

८.१.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: संस्थागत सुधार गरि सहज, सुलभ र समय सापेक्ष सेवा प्रवाह मार्फत निस्दी गाउँपालिकामा सुशासन कायम गर्नु ।	
१.१ सार्वजनिक सेवा प्रवाहका लागि क्रमश नीतिगत तथा कानुनी आधार बनाउदै जाने ।	१.१.१ गाउँपालिकाको सेवा प्रवाह लाई प्रभावकारी तथा जनाउत्तरदायी बनाउन आवश्यक कानुन निर्माण गरिनेछ । १.१.२ गाउँपालिकाको काम कारवाहीलाई सुचना प्रविधिमैत्री बनाउने । १.१.३ सेवा प्रवाहमा लैंङ्गिक समतामूलक तथा समावेशीकरणको नीति अबलम्बन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	१.१.४ कार्यसम्पादनलाई वृत्ति विकाससँग आबद्ध हुने गरी व्यवस्था मिलाइनेछ । १.१.५ अनुगमन मुल्यांकन लाई प्रभावकारी बनाईनेछ १.१.६ सेवा प्रवाहलाई सरल, सहज र प्रभावकारी बनाउन गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयलाई आवश्यक भौतिक संरचना पुरा गरिनेछ ।
१.२ कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिको क्षमता अभिवृद्धि गरि सुशासन प्रवर्द्धनमा सहयोग गर्ने ।	१.२.१ सार्वजनिक निकायका कर्मचारी तथा पदाधिकारीको कार्यविवरण तयार गरि कार्यान्वयन गर्ने तथा यसको पालनाको अनुगमन गरिनेछ र मुल्याङ्कनको आधार कार्य विवरण हुनेछ । १.२.२ गाउँपालिकाकाको जनशक्तिको विकास र उपयोगका लागि एकीकृत जनशक्ति विकास योजना तयार गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । १.२.३ कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधीको कार्य सम्पादन क्षमता विकासका लागि समयसापेक्ष तालिमको व्यवस्था गरिनेछ । १.२.४ न्यायिक समितिको क्षमता अभिवृद्धि गरिनेछ । १.२.५ गाउँपालिकामा हुने कार्यमा पारदर्शिता तथा जवाफदेहिता कायम गरिनेछ ।
उद्देश्य २: गाउँपालिकाको विकासमा अन्य निकायहरूलाई समावेस गर्नु ।	
२.१ अन्तर सरकार तथा सरकार तथा विकास साझेदार बीच समन्वय तथा सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाउने ।	२.१.१ गाउँपालिकाको विकास कार्यमा जनसहभागितालाई प्रवर्धन गरिनेछ । २.१.२ गैर सरकारी संस्थासँग सहकार्य गरिनेछ ।साथै पालिका भित्र आफ्नो सेवा विस्तार गरेका तथा गर्न चाहने सबै गैसस तथा दातृ निकायलाई गाउँपालिकामा अनिवार्य सूचीकरण गर्ने तथा उनीहरूको योजना तथा कार्यक्रमको विवरण कार्यपालिकाबाट अनिवार्य रूपमा स्वीकृत गर्नुपर्ने नीतिको अबलम्बन गरिनेछ ।

रणनीति	कार्यनीति
	२.१.४ गाउँपालिकाको विकासमा सार्वजनिक, निजी साझेदारी (PPP model and 4p model) नीतिको अबलम्बन गरिनेछ ।

८.१.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	आवश्यक नीति, ऐन, मापदण्ड तथा कार्यविधि निर्माण गर्ने	आवश्यकता अनुसार		१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
२	गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाउने	एकमुष्ट		५००	५००	५५०	५५०	६००	२७००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
३	Digital Profile निर्माण गर्ने	संख्या	१		३००००				३००००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
४	अनुकरणीय कार्य गर्ने	संख्या	१०	७०	७०	७०	७०	७०	३५०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	कर्मचारी, संस्था/समूह, उपभोक्ता समिति, कृषक, शिक्षकहरूलाई पुरस्कृत गर्ने											
५	दैनिक प्रशासनिक कार्य संचालन गर्नको लागि आवश्यक पर्ने लेखा, पञ्जिकरण, सम्पत्ती कर, योजना लगायत सबै प्रकारका सेवा डिजिटल	संख्या	३	२०००	१००००	१००००	१००००	१००००	४२०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. गैसस	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	माध्यमबाट सरलीकृत गरी सेवाग्राहीहरूलाइ चुस्त सेवा प्रदान गर्ने											
६	विषयगत विज्ञसँगको परामर्शमा विकास निर्माण कार्यलाई अगाडी बढाइने	एकमुष्ठ		१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. गैसस	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. गैसस	गा.पा.
७	अनुगमन कार्यलाई मासिक रूपमा क्षेत्र तथा दिन	पटक	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	प्रदेश गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	तोकि नियमित गर्ने											
८	सबै विकास समितिको नियमित बैठक बस्ने	पटक	१५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
९	कर्मचारीको कार्य विवरण तयार गरि लागु गर्ने	पटक	१	२००					२००	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१०	सुशासन प्रवर्द्धनमा जोडदिन गा.पामा आउने गुनासोहरूलाई व्यवस्थित	एकमुष्ट		१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	गर्नको लागि गुनासो अभिलेख गर्ने, सुझाव सुन्ने, त्यसको रेकर्ड राख्ने तथा गुनासो संवोधन गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने											
११	एकीकृत जनशक्ति विकास योजना तर्जुमा	संख्या	१	२०००					२०००	सङ्घ	गा.पा.	गा.पा.
१२	कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिको समयानुकुल	एकमुष्ट		३००	३२५	३५०	३७५	४००	१७५०	प्रदेश, गा.पा.,	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	क्षमता विकास तालिम संचालन गर्ने											
१३	न्यायिक समितिको क्षमता विकास गर्न कानुनि व्यवस्था सम्बन्धि प्रशिक्षण कार्यक्रम संचालन गर्ने	पटक	१	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	गा.पा., प्रदेश, गैसस	गा.पा.	गा.पा.
१४	नियमित सामाजिक परिक्षण,	पटक	१०	१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने											
१५	स्थानीय राजपत्र प्रकाशन	संख्या	१		३००				३००	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१६	जनतालाई चुस्त दुरूस्त सेवा प्रवाह तथा सहजताको लागि प्रत्येक वडामानै योजनाको सम्झौता तथा फरफारकको लागि शिविर संचालन गर्ने	एकमुष्ट		५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१७	सङ्घ, प्रदेश, स्थानीय तह, विकास साझेदार तथा निजी क्षेत्र सँग अन्तरक्रिया, समन्वय तथा सहकार्य	पटक	२०	५००	५२५	५५०	५७५	६००	२७५०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१८	टोल विकास संस्था लगायत सामाजिक संस्थाको क्षमता विकास	एकमुष्ट		३००	३००	३००	३००	३००	३००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१९	सेवा प्रदायकको अगाडी सेवा ग्राही नभई सेवा	पटक	५	१००	२००	२००	२००	२००	९००	गा.पा., निजी क्षेत्र	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	ग्राहीको अगाडी सेवा प्रदायक हुनुपर्छ भन्ने मान्यताका साथ बृहत घुम्ति शिविर संचालन									सहकारी		
२०	गैसस संस्थाहरूलाई पालिकामा भित्र्याउन अन्तरक्रिया	पटक	५		२००	२००	२००	२००	२००			
	जम्मा बजेट			८७२०	४५१७०	१४९७०	१५०२०	१५०२०	९९००००			

८.१.४.६. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
गाउँपालिकाको सेवा प्रवाहबाट सन्तुष्ट थप सेवाग्राही	प्रतिशत		१०	२०	३०	४०	५०	वार्षिक प्रतिवेदन	सुशासन प्रवर्द्धन भएको हुने
असर									
समावेशी सहभागितामुलक प्रक्रिया निर्माण भएका ऐन	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	अर्थपूर्ण सहाभागिता प्रवर्द्धन
प्रभावकारी सेवा प्रवाहका लागी क्षमता विकासमा सहभागी कर्मचारी थप हुने	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	क्षमता विकासका कर्यक्रम लाई प्राथमिकता
प्रतिफल									

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
आफ्नै भवन भएका वडा कार्यालय	संख्या								बजेट पर्याप्त हुने
अनलाईन गरिएका सार्वजनिक सेवाहरू	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	सुशासन प्रवर्द्धन भएको हुने
सार्वजनिक सुनुवाई सहभागी सरोकारवाला बढ्ने	प्रतिशत		५	१०	१५	२०	२५	वार्षिक प्रतिवेदन	
सामाजिक परिक्षणमा सहभागी सरोकारवाला बढ्ने	प्रतिशत		५	१०	१५	२०	२५	वार्षिक प्रतिवेदन	
नियमित काम कारवाही वेवसाईटबाट प्रकाशन	प्रतिशत	७०	७५	८०	८५	९०	९५	वार्षिक प्रतिवेदन	
विकास समितिको बैठक	पटक	५	५	५	५	५	५	वार्षिक प्रतिवेदन	
न्यायिक समितिबाट फछ्यौट भएका मुद्दाहरू (दर्ता भएका कुल मुद्दाका आधारमा)	प्रतिशत		१०	२०	३०	४०	५०	वार्षिक प्रतिवेदन	न्यायिक समितिको कार्य

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
									प्रभावकारी भएको हुने
सार्वजनिक निजी सहकारी सहकार्यमा संचालन भएका योजना	संख्या	०	०	१	१	२	२	वार्षिक प्रतिवेदन	सार्वजनिक निजी, सहकारी, गैसस समन्वय प्रभावकारी भएको हुने
पालिकामा कार्य गर्ने नयाँ गैसस संख्या	संख्या		१	१	२	२	२	वार्षिक प्रतिवेदन	
क्षमता विकासमा सहभागि टोल विकास संस्थाहरू	संख्या		२	४	६	८	१०	वार्षिक प्रतिवेदन	टोल विकास संस्था स्थानीय विकासको सहयात्रीको रूपमा

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
									पहिचान भएका हुने
पालिकाको हेल्प डेस्कबाट लाभान्वित सेवाग्राही	संख्या	१००	२००	३००	४००	५००	६००		

८.२. राजश्व तथा स्रोत परिचालन

८.२.१. पृष्भूमि

राजश्व संकलन र प्रभावकारी परिचालन विना सार्वजनिक सेवाहरूको प्रभावकारी हुन सक्दैन । राजश्व वा स्रोत व्यवस्थापन बिना सरकारले जनतालाई दिनु पर्ने सेवा सुविधाको प्रत्याभूत गर्न असम्भव प्रायः हुन्छ । स्थानीय तहले आफ्ना क्षेत्र भित्र विभिन्न स्रोतमा करको व्यवस्था गरि राजश्व संकलन गरिरहेको छ । गाउँपालिकाको आय स्रोतलाई आन्तरिक स्रोत र बाहय स्रोत गरि दुई भागमा बिभाजन गर्न सकिन्छ ।

आन्तरिक स्रोतः एकीकृत सम्पती कर, भूमि कर/ मालपोत, घरबहाल कर, बहाल विटौरी कर, अन्य स्रोतबाट प्राप्त रोयल्टी, सेवा शुल्क तथा दस्तुर, व्यवसाय दर्ता दस्तुर, व्यक्तिगत घटना दस्तुर, सिफारिश दस्तुर, प्रदुषण नियन्त्रण शुल्क, अचल सम्पति मुल्यांकन तथा अन्य विविध आय।

बाहय स्रोतः नेपाल सरकारबाट प्राप्त अनुदान (विशेष, ससर्त, समपुरक, र वित्तिय समानीकरण), प्रदेश सरकारबाट प्राप्त अनुदान (विशेष, सशर्त, समपुरक, र वित्तिय समानीकरण), राजस्व बाँडफाँड र अन्य सङ्घ संस्थाबाट प्राप्त हुने अनुदान तथा ससर्त अनुदान।

८.२.२. समस्या तथा चुनौती

आन्तरिक श्रोतको अभावमा स्थानीय सरकारहरू सङ्घीय र प्रदेश सरकारमा भर पर्नु नियति भएको छ । आन्तरिक श्रोत परिचालनको क्षमता, श्रोतको खोजी गर्न सक्ने जनशक्ति विकास, दीगो र भरपर्दो श्रोतको अभाव छ । करका दर दायरा पहिचान गर्नु, जनप्रतिनिधि र कर्मचारीको विनियोजन कुशलता कायम गर्नु, दरवन्दी अनुसारको जनशक्ति व्यवस्थापन गर्नु, अनुशासनको अभाव, क्षतिपूर्ति विनाको नागरिक वडापत्र, कानूनको शासनको परिधिभित्र रहि जवाफदेहिता, पारदर्शिता उत्तरदायि संस्थाको रूपमा विकास गर्नु, असिमित जनआकांक्षाका बीच सिमित साधन र श्रोतको प्रभावकारी परिचालन स्थानीय सरकारका लागि चुनौतीपूर्ण विषय बनिरहेको छ ।

८.२.३. संभावना तथा अवसर

कानुनको अधिनमा रही करको दर निर्धारण तथा दायरा निर्धारण गर्न सक्ने अधिकार, आवश्यक एन, कानुन, नियमावली, कार्यविधि तर्जुमा गर्न सक्ने अधिकार, गाउँपालिकाले विकास निर्माणमा स्थानीय जनताको सहभागिता, लगानीलाई प्रोत्साहन गर्न समपुरक कोष खडा गरी क्रियाशिल बनाउने सम्भावना छ । राजश्व र स्रोतको परिचालन प्रभावकारी बनाउन प्रणाली विकास, जनशक्ति विकास, संयन्त्रको विकास, करका दरहरू समयसापेक्ष बनाउने सम्भावना छ।

८.२.४. राजश्व तथा स्रोत परिचालन योजना

८.२.४.१. लक्ष्य

दीगो, सन्तुलित विकास र स्वावलम्बनका लागि सार्वजनिक आय वृद्धि गरिनेछ ।

८.२.४.२. उद्देश्य

१. सार्वजनिक आयको दायरा फराकिलो बनाउँदै निजी क्षेत्रको सहभागिता तथा सार्वजनिक निजी साझेदारी बढाउनु ।

८.२.४.३. रणनीति तथा कार्यनीति

रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: सार्वजनिक आयको दायरा फराकिलो बनाउँदै निजी क्षेत्रको सहभागिता तथा सार्वजनिक निजी साझेदारी बढाउनु ।	
१.१ राजश्व वृद्धिका लागि करको दायरा पुनरावलोकन गरिनेछ ।	१.१.१ सबै जनतालाई करबारे चेतनामूलक कार्यहरू सञ्चालन गरिनेछ । १.१.२ सबै सेवा प्रदायक सङ्घसंस्था, व्यवसायहरूको दर्ता, नवीकरण गरी नियमित कर सङ्कलनको आधार खडा गरिनेछ । १.१.३ राजश्व वृद्धि गर्न राजश्व सुधार कार्ययोजना (०८०/०८१ – ०८३/०८४) कार्यान्वयन गरिनेछ ।
१.२ सार्वजनिक आय र खर्चलाई प्रभावकारी, व्यवस्थित र पारदर्शी बनाउने	१.२.१ सार्वजनिक खरिद प्रक्रियालाई पारदर्शी र नियमित गरिनेछ । १.२.२ आर्थिक अनुशासन कायम गर्न योजना परियोजनाहरूको लागत सबै जनताले थाहा पाउने गरी प्रकाशन गरिनेछ । १.२.३ दीर्घकालीन महत्व राख्ने र ठूला पूर्वाधार विकासका आयोजनाहरूमा ऋण सहायता लिने नीति लागू गरिनेछ ।

८.२.४.४. योजना तथा कार्यक्रम

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१	आवश्यक नीति, ऐन, मापदण्ड तथा कार्यविधि निर्माण गर्ने	आवश्यकता अनुसार		१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
२	गाउँपालिका तथा वडा कार्यालयलाई सूचना प्रविधि मैत्री बनाउने	एकमुष्ट		५००	५००	५५०	५५०	६००	२७००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
३	Digital Profile निर्माण गर्ने	संख्या	१		३००००				३००००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
४	अनुकरणीय कार्य गर्ने कर्मचारी,	संख्या	१०	७०	७०	७०	७०	७०	३५०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	संस्था/समूह, उपभोक्ता समिति, कृषक, शिक्षकहरूलाई पुरस्कृत गर्ने											
५	दैनिक प्रशासनिक कार्य संचालन गर्नको लागि आवश्यक पर्ने लेखा, पञ्जिकरण, सम्पत्ती कर, योजना लगायत सबै प्रकारका सेवा डिजिटल माध्यमबाट	संख्या	३	२०००	१००००	१००००	१००००	१००००	४२०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. गैसस	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	सरलीकृत गरी सेवाग्राहीहरूलाइ चुस्त सेवा प्रदान गर्ने											
६	विषयगत विज्ञसँगको परामर्शमा विकास निर्माण कार्यलाई अगाडी बढाइने	एकमुष्ठ		१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. गैसस	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा. गैसस	गा.पा.
७	अनुगमन कार्यलाई मासिक रूपमा क्षेत्र तथा दिन तोकि नियमित गर्ने	पटक	५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	प्रदेश गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
८	सबै विकास समितिको नियमित बैठक बस्ने	पटक	१५	१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
९	कर्मचारीको कार्य विवरण तयार गरि लागु गर्ने	पटक	१	२००					२००	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१०	सुशासन प्रवर्द्धनमा जोडदिन गा.पामा आउने गुनासोहरूलाई व्यवस्थित गर्नको लागि गुनासो अभिलेख गर्ने,	एकमुष्ट		१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	सङ्घ, प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र.सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	सुझाव सुन्ने, त्यसको रेकर्ड राख्ने तथा गुनासो संवोधन गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने											
११	एकीकृत जनशक्ति विकास योजना तर्जुमा	संख्या	१	२०००					२०००	सङ्घ	गा.पा.	गा.पा.
१२	कर्मचारी तथा जनप्रतिनिधिको समयानुकुल क्षमता विकास तालिम संचालन गर्ने	एकमुष्ट		३००	३२५	३५०	३७५	४००	१७५०	प्रदेश, गा.पा.,	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१३	न्यायिक समितिको क्षमता विकास गर्न कानुनि व्यवस्था सम्बन्धि प्रशिक्षण कार्यक्रम संचालन गर्ने	पटक	१	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	गा.पा., प्रदेश, गैसस	गा.पा.	गा.पा.
१४	नियमित सामाजिक परिक्षण, सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने	पटक	१०	१००	१००	१००	१००	१००	५००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१५	स्थानीय राजपत्र प्रकाशन	संख्या	१		३००				३००	प्रदेश, गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
१६	जनतालाई चुस्त दुरूस्त सेवा प्रवाह तथा सहजताको लागि प्रत्येक वडामानै योजनाको सम्झौता तथा फरफारकको लागि शिविर संचालन गर्ने	एकमुष्ट		५०	५०	५०	५०	५०	२५०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१७	सङ्घ, प्रदेश, स्थानीय तह, विकास साझेदार तथा निजी क्षेत्र सँग अन्तरक्रिया,	पटक	२०	५००	५२५	५५०	५७५	६००	२७५०	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
	समन्वय तथा सहकार्य											
१८	टोल विकास संस्था लगायत सामाजिक संस्थाको क्षमता विकास	एकमुष्ट		३००	३००	३००	३००	३००	३००	गा.पा.	गा.पा.	गा.पा.
१९	सेवा प्रदायकको अगाडी सेवा ग्राही नभई सेवा ग्राहीको अगाडी सेवा प्रदायक हुनुपर्छ भन्ने मान्यताका साथ बृहत घुम्ति शिविर संचालन	पटक	५	१००	२००	२००	२००	२००	९००	गा.पा., निजी क्षेत्र सहकारी	गा.पा.	गा.पा.

क्र. सं	योजना तथा कार्यक्रम	ईकाई	लक्ष्य	बजेट रु हजारमा					कुल लागत रु. हजारमा	बजेट स्रोत	जिम्मेवार निकाय	
				२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७			कार्यान्वयन गर्ने	अनुगमन गर्ने
२०	गैसस संस्थाहरूलाई पालिकामा भित्र्याउन अन्तरक्रिया	पटक	५		२००	२००	२००	२००	२००			
	जम्मा बजेट			**८७२०**	**४५१७०**	**१४९७०**	**१५०२०**	**१५०२०**	**९९०००**			

८.२.४.५. सूचक तथा नतिजा खाका

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रभाव									
कुल बजेटमा अन्तरिक आयको हिस्सा	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	सचेत करदाता, करको दयारा विस्तार प्रभावकारी कर प्रशासन
असर									
आन्तरिक आयमा भएको वृद्धिदर	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	सचेत करदाता, करको दयारा विस्तार, प्रभावकारी कर प्रशासन

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
प्रतिफल									
विद्युतीय खरिद प्रणालीबाट छनौट भएका आयोजनाहरू	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	प्रभावकारी विद्युतीय खरिद प्रणाली
पुँजीगत बजेट मध्ये खर्च प्रतिशत बढ्ने	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	समयमानै बजेट खर्च निकासी तथा योजना संचालन
लैंगिक उत्तरदायी बजेट बढ्ने	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	समावेशी बजेट निर्माणको अभ्यास
राजश्व सुधार कार्ययोजना	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	अन्तरिक राजश्व वृद्धि

सुचकहरू	ईकाई	आधार वर्ष २०८१/८२	लक्ष्य					सुचनाको स्रोत	पूर्वानुमान
			२०८२/८३	२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७		
कर राजश्वमा भएको वृद्धि	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	गर्ने तर्फ प्रशासन क्रियाशील हुने
अभिमुखीकरणबाट लाभान्वित करदाता	संख्या							वार्षिक प्रतिवेदन	
उपभोक्ता समितिबाट भएका आयोजना सम्पन्न	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	समयमानै बजेट खर्च निकासी तथा योजना संचालन, प्राविधिक सहयोग, प्रभावकारी अनुगमन तथा मुल्यांकन
निर्धारित समयमा सम्पन्न आयोजना	प्रतिशत							वार्षिक प्रतिवेदन	
समयमानै काम सम्पन्न गर्ने उपभोक्ता समिति तथा ठेकेदार सम्मान	संख्या								

परिच्छेद ९: कार्यान्वयन व्यवस्था

९.१. संस्थागत व्यवस्था तथा मानव संसाधन योजना

यस आवधिक योजनाको प्रभाकारी कार्यान्वयन गरि योजनाका लक्ष्य तथा उद्देश्य प्राप्त गर्नका लागि कार्यालयको सांगठनिक संरचना सुदृढ गर्नु आवश्यक छ । योजनाले तय गरेका कार्यक्रमको सफल कार्यान्वयन, अनुगमन तथा उचित मुल्यांकन गर्नको लागि कार्यालयमा आवश्यकता अनुसारको कर्मचारी हुनु जरुरी हुने हुँदा शाखा अनुसार कर्मचारी पदपूर्तिलाई विशेष ध्यान दिईने छ । योजनाको कार्यान्वयनका लागि विशेष गरि प्राविधिक कर्मचारी थप गर्ने र प्रभावकारी परिचालनमा ध्यान दिइनेछ ।

योजनाको सफल कार्यान्वयका लागि विद्यमान गाउँपालिकाका तथा वडा कर्मचारीको क्षमता विकासमा विशेष ध्यान दिईनेछ । आवश्यक थप कर्मचारी व्यवस्थाको लागि सङ्घ, प्रदेश, विकास साझेदार तथा गैसस सँग समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ ।

योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनका लागि जनप्रतिनिधिहरूको भूमिका प्रभावकारी बनाउन विशेष कार्यक्रम संचालन गरिनेछ। योजनाको कार्यान्वयमा स्थानीय उपभोक्ताको सक्रिय सहभागितालाई प्रवर्द्धन गरिनेछ ।

९.२. विषय उपक्षेत्र अनुसार बजेट अनुमान

यस आवधिक योजना अवधिभरका लागि विभिन्न विषय उपक्षेत्रगत रूपमा सिफारिस गरिएका योजना तथा कार्यक्रम संचालन गर्न गाउँपालिकाको नियमित बजेटले मात्र सम्भव हुदैन । योजना कार्यान्यनका लागि आवश्यक थप बजेटको व्यवस्थापनका लागि आन्तरिक राजश्व वृद्धिमा ध्यान दिनुका साथै सङ्घ, प्रदेश, विकास साझेदार निकाय, गैसस, निजी क्षेत्र तथा समुदायसँग प्रभावकारी समन्वय तथा सहकार्य गरिनेछ । यस आवधिक योजनामा विभिन्न विषय उपक्षेत्रगत रूपमा अनुमान गरिएको बजेट देहायको अनुसार छ ।

क्र.सं	विषय क्षेत्र	कार्यान्वयन वर्ष (बजेट रु हजारमा)					जम्मा
		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ	बजेट
	आर्थिक विकास						
१	कृषि तथा पशुपालन	९५३०	२७७१०	२३०६५	२०९६५	१६११५	९७,३८५
२	पर्यटन	७७००	७८५०	११२२०	१०३००	१०१००	४७,१७०
३	उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय	२०५०	५०६५	७२७०	४३२०	१२३७०	३१,०७५
४	श्रम तथा रोजगारी	१५००	१६२५	२५३०	१५७०	१६३०	८,८५५
	जम्मा	**२०७८०**	**४२२५०**	**४४०८५**	**३७१५५**	**४०२१५**	**१८४,४८५**
	सामाजिक विकास						
५	स्वास्थ्य तथा पोषण	१६९१०	१८९७०	२२७५०	१९९७५	३८१५०	११६,७५५
६	शिक्षा	२८०५८३	३१४९६६.	३१४९११.	३१५७९९	२८४०१४	१,५१०,२७३
७	खानेपानी तथा सरसफाई	८१५०	५५००	५७२५	५०००	५०५०	२४,४७५
८	महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण	१४१७०	१४३७०	१४३२०	१२७७०	१३२२०	६८,८५०
९	युवा तथा खेलकुद	३२६५	३३६५	३८१५	४१६५	४०६५	१८,६७५
१०	भाषा, कला संस्कृति	४०२५	५४७५	६५२५	७५२५	२३५०	२५,९००
	जम्मा	**३२७१०३**	**३६२६९६**	**३६८०४६**	**३६०२३४**	**३४६८४९**	**१,७६४,९२८**
	भौतिक पूर्वाधार						
११	भवन निर्माण, आवास तथा बस्ती विकास	६३००	११३००	१२१००	१२१००	४६००	४६,४००.००
१२	सडक तथा यातायात	८८५७०	१३२४७०	१३७४५०	१४१४५०	१४४५५०	६४४४९०.००
१३	सिंचाई	९६००	१३६००	१३६००	१३६००	१३६००	६४,०००.००
१४	विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा	१७९००	१७९५०	७८००	७९००	७९५०	५९,५००.००

क्र.सं	विषय क्षेत्र	कार्यान्वयन वर्ष (बजेट रु हजारमा)					जम्मा बजेट
		पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ	
१५	सूचना संचार तथा प्रविधि	१८००	१७००	१३७५	१३७५	१३४५	७,५९५.००
	जम्मा	**१२४१७०**	**१७७०२०**	**१७२३२५**	**१७६४२५**	**१७२०४५**	**८२१,९८५.००**
	वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापन						
१६	वन तथा जैविक विविधता	२२००	३५००	४५००	९६७५	९५५०	२९,४२५.००
१७	भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	४३००	४२००	३६५०	३६५०	३७००	१९,५००.००
१८	वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	२७७५	२७७५	७७२५	२७२५	२७२५	१८,७२५.००
१९	विपद जोखिम न्यूनीकरण	२८२०	५३२०	२८२०	५०२०	२८२०	१८,८००.००
	जम्मा	**१२०९५**	**१५७९५**	**१८६९५**	**२१०७०**	**१८७९५**	**८६,४५०.००**
	संस्थागत विकास, सुशासन तथा स्रोत परिचालन						
२०	संस्थागत विकास तथा सुशासन	८७२०	४५१७०	१४९७०	१५०२०	१५१२०	९९,०००.००
२१	राजश्व तथा स्रोत परिचालन	१९५०	१४००	१०५०	१०५०	१०५०	६,५००.००
	कुल बजेट	**१०६७०**	**४६५७०**	**१६०२०**	**१६०७०**	**१६१७०**	**१०५,५००.००**

निस्दी गाँउपालिकाको दोस्रो आवधिक योजना अन्तर्गत विषयगतका साथै उपक्षेत्रगत विकासका लागि तय गरिएका कार्यक्रम तथा योजनाहरूको समग्र अनुमानित लागत तल तालिकामा प्रस्तुत छ ।

विषयगत क्षेत्र	कुल अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	प्रतिशत
गौरवका आयोजना	**८,२८०.००**	**२१.८४%**
१. आर्थिक क्षेत्र	**१,८४४.८५**	**४.८७%**
कृषि तथा पशुपालन	९७३.८५	५२.७९%
उद्योग, व्यापार तथा व्यवसाय	३१०.७५	१६.८४%
पर्यटन	४७१.७०	२५.५७%
श्रम तथा रोजगारी	८८.५५	४.८०%
२. सामाजिक विकास	**१७,६४९.२८**	**४६.५५%**
शिक्षा	१५,१०२.७३	८५.५७%
स्वास्थ्य तथा पोषण	१,१६७.५५	६.६२%
खानेपानी तथा सरसफाई	२४४.७५	१.३९%
महिला, बालबालिका तथा सामाजिक समावेशीकरण	६८८.५०	३.९०%
युवा तथा खेलकुद	१८६.७५	१.०६%
भाषा, कला संस्कृति	२५९.००	१.४७%
३. पूर्वाधार विकास	**८,२१९.८५**	**२१.६८%**
भवन निर्माण, आवास तथा बस्ती विकास	४६४.००	५.६४%
सडक तथा यातायात	६,४४४.९०	७८.४१%
सिंचाई	६४०.००	७.७९%
विद्युत तथा वैकल्पिक उर्जा	५९५.००	७.२४%
सूचना संचार तथा प्रविधि	७५.९५	०.९२%
४. वन, वातावरण तथा विपद् व्यवस्थापन	**८६४.५०**	**२.२८%**

विषयगत क्षेत्र	कुल अनुमानित लागत (रू. लाखमा)	प्रतिशत
वन तथा जैविक विविधता	२९४.२५	३४.०४%
भूसंरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन	१९५.००	२२.५६%
वातावरण तथा फोहोरमैला व्यवस्थापन	१८७.२५	२१.६६%
विपद जोखिम न्यूनीकरण	१८८.००	२१.७५%
५. संस्थागत विकास, सुशासन तथा स्रोत परिचालन	**१,०५५.००**	**२.७८%**
संस्थागत विकास तथा सुशासन	९९०.००	९३.८४%
राजश्व तथा स्रोत परिचालन	६५.००	६.१६%
कुल बजेट	**३७,९१३.४८**	

यस निस्दी गाँउपालिकाको दोस्रो आवधिक योजना बनाउने क्रममा पाँच विषयगत क्षेत्रहरूको विकासलाई अघि बढाउन तय गरेका पाँच वर्षका योजना तथा कार्यक्रमहरूको कुल अनुमानित लागत तल तालिकामा प्रस्तुत छ ।

क्र.स	**विषयगत क्षेत्र**	**कुल अनुमानित लागत (रू. लाखमा)**	**प्रतिशत**
१	गौरवका आयोजना	८२८०.००	२१.८४%
२	आर्थिक विकास	१,८४४.८५	४.७८%
३	सामाजिक विकास	१७,६४९.२८	४६.५५%
४	पूर्वाधार विकास	८,२१९.८५	२१.६८%
५	वन, वातावरण तथाविपदव्यवस्थापन	८६४.५०	२.२८%
६	संस्थागत विकास, सुशासन तथा स्रोत परिचालन	१,०५५.००	२.७८%
	कुल बजेट	३७,९१३.४८	

विभिन्न विषयगत क्षेत्रहरूमा सामाजिक विकासमा सबैभन्दा धेरै ४६.५५% बजेट लागत अनुमान गरिएको छ । शिक्षा क्षेत्रको विकासलाई प्राथमिक्तामा राखेर (निस्दी शिक्षा योजना अनुरूप) बजेट प्रक्षेपण गरिएको छ । यस पश्चात क्रमशः पूर्वाधार विकासमा २१.६८%, गौरवका आयोजनाका लागि

२१.८४% आर्थिक विकासमा ४.७८% संस्थागत विकास, सुशासन तथा स्रोत परिचालनमा २.७८% बाहेक वन, वातावरण तथा विपद व्यवस्थापनमा २.२८% बजेट लागत अनुमान गरिएको छ ।

९.३. स्रोत प्रक्षेपण तथा परिचालन

गाउँपालिकाको आवधिक योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि स्रोतको परिचालन र सही प्रक्षेपण अत्यन्त आवश्यक हुन्छ । योजनामा प्रस्तावित कार्यक्रम तथा परियोजनाहरूलाई समयमै सम्पन्न गर्न वित्तीय, प्राविधिक, मानव तथा भौतिक स्रोतहरूको व्यवस्थापन अनिवार्य हुन्छ । आन्तरिक आय, सङ्घीय र प्रादेशिक सरकारबाट प्राप्त हुने राजश्व तथा अनुदान, साझेदारी, निजी क्षेत्रको लगानी तथा विकास साझेदार संस्थाहरूबाट प्राप्त सहयोगमार्फत स्रोत परिचालन गरिनेछ । यस्ता स्रोतहरूको पारदर्शी व्यवस्थापनका लागि योजनागत बजेट व्यवस्था, वार्षिक कार्ययोजना र खर्च अनुगमन प्रणाली सुदृढ गरिनेछ।

स्रोत प्रक्षेपण गर्दा विगतको राजस्व सङ्कलन, खर्चको प्रवृत्ति, उपलब्ध वित्तीय क्षमता, सम्भावित लगानी र आर्थिक वृद्धिदर मुख्य आधार हुन् । आगामी पाँच वर्षमा विकास गतिविधिहरू विस्तार हुने भएकाले स्रोत आवश्यकतामा पनि वृद्धि हुनेछ । त्यसैले स्रोत प्रक्षेपण गर्दा आन्तरिक राजस्व वृद्धिको सम्भावना, सङ्घीय/प्रदेश सरकारको नीति तथा प्राथमिकता र योजनाको कार्यक्रमगत वजनलाई समेत विचार गरिएको छ । योजनाका लक्ष्य हासिल गर्न स्रोत परिचालन र प्रक्षेपणले मार्गनिर्देश गर्दछ । विभिन्न विकासका लागि आवश्यक विकास बजेटको प्रक्षेपण गर्दा (५ प्रतिशतले बृद्धि हुने) आँकलन गर्दा निम्न बमोजिम बजेट प्राप्त हुने देखिएको छ ।

		यथार्थ	प्रक्षेपित						
क्र. सं.	आय शिर्षक	आधार वर्ष	आ.व ०८१/०८२	आ.व. ०८२/०८३	आ.व ०८३/०८४	आ.व ०८४/०८५	आ.व ०८५/०८६	आ.व ०८६/०८७	कुल राजश्व परिचालन
१	समानीकरण अनुदान	रू							१,३१३.६५
	सङ्घ	८७०	९१४	९५९	१,००७	१,०५७	१,११०	१,१६६	१,२४४
	प्रदेश	४९	५१	५४	५७	६०	६३	६६	७०
२	राजश्व बाँडफाँड	रू							२,९५०
	सङ्घ	९९४	१,०४४	१,०९६	१,१५१	१,२०८	१,२६९	१,३३२	१,४२१
	प्रदेश	१,०७०	१,१२४	१,१८०	१,२३९	१,३०१	१,३६६	१,४३४	१,५२९
३	शसर्त अनुदान	रू							१३,७८१

		यथार्थ	प्रक्षेपित						
क्र. सं.	आय शिर्षक	आधार वर्ष	आ.व ०८१/०८२	आ.व. ०८२/०८३	आ.व ०८३/०८४	आ.व ०८४/०८५	आ.व ०८५/०८६	आ.व ०८६/०८७	कुल राजश्व परिचालन
	सङ्घ	२,४९३	२,६१८	२,७४९	२,८८६	३,०३०	३,१८२	३,३४१	१३,७७५
	प्रदेश	१	१	१	१	१	१	१	६
४	समपुरक अनुदान	रू							९९५
	सङ्घ	८०	८४	८८	९३	९७	१०२	१०७	४४२
	प्रदेश	१००	१०५	११०	११६	१२२	१२८	१३४	५५३
५	विशेष अनुदान	रू							९०८
	सङ्घ	१४३	१५०	१५८	१६६	१७४	१८३	१९२	७९०
	प्रदेश		०	०	०	०			०
६	आन्तरिक आय	१३९	१४६	१५३	१६१	१६९	१७७	१८६	७६८
७	अ.ल्या.	२००	२१०	२२१	२३२	२४३	२५५	२६८	१,१०५
		६,१३९	६,२३६	६,५४८	६,८७५	७,५६३	८,३१९	९,३१७	२०,५९८
८	चालु खर्च	८०	८४	८८	९३	९७	१०२	११४	४४२
	ससर्त अनुदानको ६० प्रतिशत								८,२६९
	कुल लगानी योग्य राजश्व प्रक्षेपण								११,८८७

माथिका दुई तालिका (आगामी आय प्रक्षेपण र पाँच वर्षको आयोजना कार्यान्वयनका लागि आवश्यक बजेट तुलना गर्दा आगामी ५ वर्षमा आवधिक योजना अनुरूप काम गर्दै जाने हो भने करिब तीन अरब उनानअसि करोड तेह्र लाख अठचालिस हजार रूपैयाँको (३,७९,१३,४८,०००) आवश्यक्ता पर्दछ र यदि गाँउपालिकाको आय वृद्धि ५ प्रतिशतले हुने आँकलन गर्ने हो भने पनि दुई अरब पाँच करोड अन्ठान्नब्बे लाख रूपैयाँ (२,०५,९८,००,०००) आय हुने देखिन्छ र आवश्यक बजेट परिपुर्तिका लागि गाँउपालिकाले आन्तरिक राजश्व बढाउनका साथै विभिन्न श्रोत बाट बजेट संकलन गर्ने प्रयास जारी राख्नु पर्नेछ ।

९.४. बजेट विश्लेषण

आवधिक योजनाका लागि निर्धारण गरिएका योजना तथा कार्यक्रमहरू सञ्चालनका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्थापन गर्न हाल गाउँपालिकामा बजेट निष्काशन तथा व्यवस्थापनको अवस्था बारेमा जानकारी हुनु आवश्यक छ । तसर्थ गाँउपालिकाको बजेटको विश्लेषण गरिएको छ।

आय स्रोत	०७६/०७७	०७७/०७८	०७८/०७९	०७९/०८०	०८०/०८१
आन्तरिक राजस्व	१६६३२२९४.६८	२०४८०९३४.८२	२५१८८१९५.१८	२७५८१४१८.१६	१३८६९५३७
वृद्धि दर		२३.१४%	२२.९८%	९.५०%	-४९.७१%
राजश्व बाँडफाँड	८२८३८९३३.७९	१२२०७९२०७.६	१२९९४८८९१.६	११४७६२८४९.९	१०६९७३५२३.२
वृद्धि दर		४७.३७%	६.४५%	-११.६९%	-६.७९%
प्रदेश सरकार अनुदान	३८५८००००	४४९०९०००	२८०४८०९०	२०६६९४०९	२१००९७०१
वृद्धि दर		१६.४०%	-३७.५४%	-२६.३१%	१.६५%
संघिय सरकार अनुदान	३१६४९७९३०	३५७०९२८९०	३४१०३२६६४	३८०२२६९०२.२	३५८६३६८९५.७
वृद्धि दर		१२.८३%	-४.५०%	११.४९%	-५.६८%
कुल बजेट	५०४,८४८,९५०.००	६१९,८१७,०३०.४९	६८३,९०३,१७०.००	७६७,८२३,५७०.००	६८८,३६५,०००.००
वृद्धि दर		२२.७७%	१०.३४%	१२.२७%	-१०.३५%
कुल बजेटमा आन्तरिक राजस्वको प्रतिशत	३.२९%	३.३०%	३.६८%	३.५९%	२.०१%

९.५. योजना अनुगमन तथा मुल्यांकन

समग्र गाउँपालिकाको जिवनस्तर सुधार गर्न नियोजन गरिएका विकास निर्माणका कार्यहरू सहि ढङ्गले भए नभएको, निर्दिष्ट लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू प्राप्त भए नभएको हेर्न र सो कार्यक्रमको कार्यान्वयन पछिको परिणाम थाहा पाउन अनुगमन तथा मुल्याङ्कन अत्यावश्यक हुन्छ । कुनै पनि योजना तथा कार्यक्रमको उचित अनुगमन नहुँदा त्यसको गुणस्तरमा प्रश्न चिह्न आउछ भने मुल्याङ्कन बिना प्रभावको मापन गर्न सकिदैन । योजनाको

मुल्याङ्कन दुई चरणमा हुन्छ, पहिलो चरणमा योजना लागू गर्न भन्दा पहिले त्यसको सम्भावित आवश्यकता तथा प्रभावबारे र दोस्रो चरणमा योजना कार्यान्वयन पश्चात् सोको असर बारे ।

निश्चित योजना, कार्यक्रम, परियोजना तथा नीतिहरूको कार्यान्वयन तथा प्रगतिको अवस्था बारे निरन्तर वा आवधिक रूपमा गरिने तहगत संस्थागत वा व्यक्तिगत व्यवस्थापन नै मूलभूत रूपमा अनुगमन हो । अनुगमन निरन्तर चल्ने प्रक्रिया हो भने यसले निम्न कुराहरूको उत्तर दिन्छ ।

- उपलब्ध श्रोतहरूलाई विभिन्न इकाईहरूले निश्चित समय र छुट्याएको बजेट सीमा भित्र प्रयोग गरे गरेन्
- समयमै र किफायती तवरले अनुमानित नतिजा प्रतिफल प्राप्त भयो कि भएन
- कार्यान्वन गर्ने क्षमताको स्तर के कस्तो छ
- के-कस्ता समस्या तथा व्यवधानहरूको सामना गर्नु परिरहेको छ र के—कस्ता समाधानका उपायहरू अपनाउन सकिन्छ

९.६. योजना अनुगमन तथा मूल्यांकनको वर्तमान अवस्था

निस्दी गाउँपालिकाले योजना छनोट, प्राथमिकीकरण, स्रोत व्यवस्थापन तथा योजना कार्यान्वयन गर्दा प्रचलित कानुन, विधि, तथा प्रक्रिया अनुसार गर्ने गरेको छ ।

यस योजनाले तोकेका कार्यक्रम तथा परियोजनाहरूको कार्यान्वयन व्यवस्थापन, त्यसको अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्न गाउँपालिका ले गा.पा.को उपाध्यक्षको संयोजकत्वमा समिति निर्माण गर्नेछ । समितिको गठन निम्म अनुसार रहनेछ ।

संयोजकः गाउँपालिका उपाध्यक्ष

सदस्यहरुः सम्पूर्ण वडा अध्यक्षहरू

विषयगत शाखा प्रमुखहरू

आमन्त्रित २ जना (स्थानीय वुद्धिजिवी, समाजसेवी, पत्रकार)

सदस्य सचिवः योजना शाखा प्रमुख/ इन्जिनियर

९.६.१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

आवधिक योजनाको सोच, लक्ष्य एवं उद्देश्य बमोजिम योजना कार्यान्वयन सही दिशातर्फ उन्मुख भए नभएको, योजनाले निर्धारण गरेका आयोजनाको सामाजिक प्रभाव तथा वित्त परिचालन प्रणाली पारदर्शी भए नभएको, आयोजना परिचालनका कमी कमजोरीहरू आदिका बारेमा सत्थ तथ्य जानकारी प्राप्त गर्ने माध्यमका रूपमा अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणालीको प्रयोग गर्ने गरिन्छ ।

गाउँपालिकामा विकास साझेदारको सहयोगमा सञ्चालित कार्यक्रमहरू बाहेक गाउँपालिकाको आफ्नै वार्षिक योजना कार्यान्वयन तालिका अनुसार लागु गर्ने पद्धतिको विकास भई नसकेको अवस्थामा यो आवधिक योजना मार्फत वार्षिक योजना कार्यान्वयनको वातावरण सिर्जना भई योजना अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि सहज वातावरण सिर्जना हुने अपेक्षा गरिएको छ । क्षेत्र विषयगत सूचकको आधारमा योजित कार्यक्रमहरूको अनुगमन तथा मूल्यांकन गर्ने पद्धतिको विकास हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

९.६.१.१. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको उद्देश्य

आवधिक योजनाले तय गरेका गाउँपालिका का कार्ययोजनाहरूको प्रभावकारिता तथा उपलब्धिको मापन प्रणालीको विकास गर्नु ।

९.६.१.२. रणनीति

१ स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन वमोजिमको अनुगमन संयन्त्रको परिचालन गर्ने ।

२ आवधिक योजनाको मध्यावधि मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्था गर्ने ।

३ पारदर्शिता तथा संस्थागत सुशासन कायम गर्नका लागि अनुगमन र मूल्यांकन प्रतिवेदन सार्वजनिक गर्ने ।

९.६.१.३. मुख्य कार्यक्रम

- योजना कार्यान्वयन निकायहरूको क्षमता विकास ।
- क्षेत्र विषयगत मूल्यांकन र विश्लेषण सूचकहरूको निर्माण ।
- त्रैमासिक, अर्धवार्षिक, वार्षिक अनुगमन कार्यान्वयन कार्यक्रम ।
- समीक्षा तथा स्थानीय समस्या समाधान समितिको बैठक ।

९.६.१.४. अनुगमन तथा मूल्याङ्कन कार्यको प्रक्रिया र जिम्मेवारी

आवधिक योजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि गाउँपालिका ले सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति मार्फत निम्न तालिका बमोजिमको अख्तियारीमा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनको प्रक्रिया अवलम्बन गर्नेछ ।

क्र.स.	के अनुगमन गर्ने	कहिले अनुगमन गर्ने	कसरी अनुगमन गर्ने	कसले अनुगमन गर्ने
१	चालु योजना अन्तर्गतका क्रियाकलाप कसरी कार्यान्वयन भइराखेका छन्	अनुगमन परियोजना पटके, मासिक, चौमासिक र वार्षिक	चौमासिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने, स्थलगत अनुगमन गर्ने,	सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति, वडा समिति, सरकारी र गै.स.स.

क.स.	के अनुगमन गर्ने	कहिले अनुगमन गर्ने	कसरी अनुगमन गर्ने	कसले अनुगमन गर्ने
२	प्रतिफल अनुगमन	चौमासिक, अर्धवार्षिक, वार्षिक र मध्यावधि	स्थलगत अनुगमन गर्ने, वार्षिक कार्ययोजनाको लक्ष्य र प्रगति, विवरणको तुलना गर्ने, नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने	गाउँकार्यगाउँपालिका, सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति
३	असर तह	वार्षिक, मध्यावधि र अन्तिम बर्ष	सहभागितामूलक छलफल गर्ने, नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने, नमूना सर्वेक्षण गर्ने	सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेस्रो पक्ष
४	प्रभाव तह	मध्यावधि र अन्तिम बर्ष	नतिजामूलक अनुगमन खाका अनुसार नतिजा मापन गर्ने, सहभागितामूलक छलफल गर्ने, अध्ययन तथा सर्वेक्षण गर्ने	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन समिति र तेस्रो पक्ष

परिच्छेद १०: अनुमान तथा जोखिम

यस योजनाले तय गरेको दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा योजनाहरूको सफल र प्रभावकारी कार्यान्वय हुने विश्वास गरिएको छ । प्रत्येक आर्थिक वर्षमा बार्षिक योजना तथा कार्यक्रम बनाउँदा गाउँपालिकाले आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेका उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति, कार्यक्रम तथा योजना अनुसारनै बनाउने विश्वास गरिएको छ । प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि वित्तिय लगानी वृद्धि गर्न समयानुकुल कार्ययोजना बनाई सङ्घ, प्रदेश लगायतका साझेदारहरूसँग समन्वय, सहकार्य गरिनु आवश्यक छ । द्रुत रूपमा प्रविधिको विकास भई रहेको सन्दर्भमा राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय प्रविधि, ज्ञान र सिपको आदान प्रदान गर्न सक्ने र गर्ने संस्थागत विकास गाउँपालिकाको लागि सफल योजना कार्यान्वयनमा कोशेढुंगा सावित हुने अनुमान गरिएको छ ।

योजना तर्जुमाको क्रममा गरिएका प्रक्षेपणहरू सिधा रेखिए वा गणितिय हिसावले गरिएको र सोही अनुसार विकास क्रमहरू क्रमिक रूपमा अगाडि बढ्ने अनुमान छ । समाज र विकासको क्रम गणितीय हिसावले मात्र नहुन सक्ने र २१ औं शाताब्दीमा विश्व जगतको कुनै एक कुनामा भएको समस्याले नेपाललाई समेत असर गर्ने भएकोले परिस्थितिसँग जुध्न सक्ने क्षमताको विकास गाउँपालिकाले गर्ने अनुमान गरिएको छ ।

राजनीतिक ईच्छा शक्ति र कर्मचारी प्रशासनको सक्रियतामा कमि भएमा योजना कार्यान्यन जोखिममा पर्न सक्छ । बार्षिक कार्यक्रमहरूले आवधिक योजनालाई पछ्याउन सकेन भने वा आवधिक योजनाको मर्म अनुसार अगाडि बढ्न नसकेमा लक्ष्य अनुसार काम नहुने जोखिम रहन्छ । त्यसैगरी प्रक्षेपित राजश्व संकलनको लागि आवश्यक प्रयत्न, सङ्घ र प्रदेशबाट आउने अनुदान, सङ्घीय वा केन्द्रीय निकायसँगको कार्यात्मक समन्वय आदिमा कमि रहन गएमा योजना जोखिममा पर्न सक्छ ।

गाउँपालिकाले आवधिक योजनालाई कानूनी रूपमा स्वीकृत गरेपनि व्यवहारिक रूपमा प्रयोग गर्न तर्फ ध्यान नदिने जोखिम मुख्य रूपमा रहेको छ । त्यसैगरी राजनीतिक तथा आर्थिक संक्रमण संगै सङ्घ तथा प्रदेश बाट प्राप्त गर्ने पुर्वानुमान गरिएको आय पूर्ण रूपमा प्राप्त नभएमा योजना कार्यन्वयनमा बजेटको कमि हुने जोखिम छ । स्थानीय तहहरूमा अझै पनि पर्याप्त दक्ष जनशक्तिको कमि रहेको सन्दर्भमा योजना कार्यान्वयमा जनशक्तिको कमि भई लक्ष्य पुरा गर्न नसक्नु, प्राकृतिक प्रकोप एवं महामारी जस्तै; भूकम्प, बाढी पहिरो, कोरोना महामारी आदिका कारण गाउँपालिकाले प्रकोप व्यवस्थापनलाई प्राथमिकतामा राखु पर्ने हुँदा प्रस्तावित कतिपय योजना तथा कार्यक्रम ओझेलमा पर्ने स्थिति सिर्जना हुन् सक्ने अनुमान गर्न सकिन्छ ।

सन्दर्भ सामग्री

(२०८०). Flash I Report (२०८०-२०८१). Sanothimi, Bhaktapur: CEHRD.

(२०२४). Manufacturing Sector Profile. New Baneshwor, Kathmandu: Investment Board Nepal.

(२०८१). Nisdi Rural Municipal Transport Master Plan. Mittyal, Palpa: Nisdi Rural Municipality.

(२०२०/२१). Statistical Information on Nepalese Agriculture. Singhadurbar, Kathmandu, Nepal: Ministry of Agriculture and Livestock Development.

(२०२३). Travel and Tourism Economic Impact. London: World Travel and Tourism Council.

(२०८१). आ.व. २०८१/०८२ को दोस्रो त्रैमासिक प्रगति प्रतिवेदन. मित्याल, पाल्पाः निस्दी गाउँपालिका.

(२०८१). आर्थिक सर्वेक्षण २०८०/८१. राप्ती उपत्यका (देउखुरी), नेपालः लुम्बिनी प्रदेश आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय.

(२०८०). दोस्रो आवधिक योजना अवधारणा-पत्र. राप्ती उपत्यका, देउखुरी, नेपालः लुम्बिनी प्रदेश योजना आयोग.

(२०७५). निस्दी गाउँपालिका वस्तुगत विवरण. मित्याल, पाल्पा : निस्दी गाउँपालिकाको कार्यलय.

(२०८०). निस्दी गाउँपालिकाको विभिन्न आ. व. का लेखा परीक्षण प्रतिवेदन. अनामनगर, काठमाडौंः महालेखा परीक्षकको कार्यलय.

नेपाल राष्ट्र बैंक. (भाद्र २, २०८१). https://www.nrb.org.np/contents/uploads/२०२४/०८/Current-Macroeconomic-and-Financial-Situation-Nepali-Based-on-Annual-data-of-२०८०.८१-२.pdf बाट ल्याएको

(२०८१). नेपालका जलविद्युत आयोजनाहरू. सानो गौचरन, काठमाडौंः विद्युत विकास विभाग.

(२०८१). भूउपयोग क्षेत्र वर्गीकरण तथा योजना. मित्याल, पाल्पा, नेपालः निस्दी गाउँपालिका.

(२०८१). मनसुन पुर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना. तानसेन, पाल्पाः जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति.

(२०७८). राष्ट्रिय कृषि जनगणना. थापाथली, काठमाडौंः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय.

(२०६८). राष्ट्रिय जनगणना. काठमाडौंः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय.

(२०७८). राष्ट्रिय जनगणना. काठमाडौंः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय.

(२०८०). राष्ट्रिय नमुना कृषि जनगणना. काठमाडौंः राष्ट्रिय तथ्याङ्क कार्यालय.

(२०८०). राष्ट्रिय पर्यटन तथ्याङ्क. काठमाडौंः संस्कृती, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय.

(२०८१). लुम्बिनी प्रदेशको वस्तुस्थिति विवरण. राप्ती उपत्यका, देउखुरी, नेपालः लुम्बिनी प्रदेश योजना आयोग.

(२०८०). वार्षिक स्वास्थ्य प्रतिवेदन. मित्याल, पाल्पाः निस्दी गाउँपालिका.

अनुसूची

प्रश्नावली

माईन्युट

नक्शा